kadınlara mahsus gazete

PAZARTESİ

ISSN 1300-8536

SAYI: 40 NİSAN 1999

300.000 TL. (KDV DAHİL)

8 MART'A EL KOYDULAR

ilk kadın hava korsanı
LEYLA HALİT'LE GÖRÜŞTÜK

ECEVİT'İ YİNE TEPEMİZE ÇIKARDIK

RİLARDO KIZLARIN DA HARCI

Merhaba,

Gerçekleşip gerçekleşmeyeceğiyle ilgili çeşitli şüpheler olan bir seçim döneminin son günlerini yaşıyoruz. Basının birçok eski kalemi, son yirmi yılın en heyecansız seçimini yaşadığımızı söylüyorlar. Gerçekten de şu son günlere kadar ülke gündemini başka konular meşgul etti hep. Ama ülke gündeminin başına bir türlü oturamayan bu seçimlerde kadınlar en çok sözü edilen toplumsal kesim oldular.

İşte bu ortamda 8 Mart, kadınlara yönelik bin bir maskaralığa vesile oldu. Bugüne kadar kadınların hayrına tek bir adını atmamış partiler büyük bir ikiyüzlülük ve tantanayla Dünya Kadınlar Günü'nü kutladılar. Ama aynı şeyi yapmaya çalışan muhalefet "terör"ün engellenmesi bahanesiyle büyük bir baskıyla karşılaştı. Ancak devlet erkânınca kutlanmasına izin verilen Nevroz gibi tıpkı.

Bütün bunlar biz feministler açısından da yeni bir dönemin başladığını gösteriyor. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nde olanları Nesrin'in geniş bir yorumuyla birlikte kapak sayfalarımızda okuyacaksınız.

Abdullah Ocalan'ın yakalanması Bülent Ecevit'e nasip oldu. Kendisi, hatırlarsınız, ilk büyük çıkışını başka bir milliyetçilik dalgasıyla yapmıştı: Kıbrıs çıkartması. Türkiye'nin sol gösterip sağ vurmakta bu en usta politikacısı şair kişiliği, sadeliği, eşiyle olan ilişkileriyle de hep kadınların tercih ettiği bir lider oldu. Ayşe, Türkiye'nin bu son başbakanını ele aldı.

Nevin Sungur'un, 70'li yılların ünlü hava korsanı Leyla Halit'le yaptığı görüşmenin ilginizi çekeceğini umuyoruz.

Mart ayı içinde Türkiye'nin ilk feministlerinden, Kadın Çevresi ve Mor Çatı kurucusu sevgili arkadaşımız Nurser Oztunalı'yı kaybettik. Onunla ilgili arkadaşlarının ve kızının yazdıklarını okuyacaksınız.

Ayın son günlerinde Heinrich Böll Vakfı'yla ortak bir toplantı düzenledik. Kadınların Siyasal Temsili'nin tartışıldığı toplantıya, 1983'den itibaren Alman Yeşiller Partisi'nde çalışmış olan Annette Goerlich, İngiliz *Trouble&Strife* dergisinden Liz Kelly, KA.DER'den Şirin Tekeli ve *Pazartesi*'den Gülnur Savran katıldılar. Dergimiz birçok kadına sırf dağıtımla ilgili sebeplerle ulaşamıyor. Bu konuda sizin yardımlarınız olmadan adım atmamız çok güç. Yaşadığımız ilde, çevrenizde *Pazartesi* satabilecek kitapçıların adres ve telefonlarını bize bildirmenizi rica ediyoruz. Ayrıca *Pazartesi* bulamayan tanıdıklarınızı abone yapabilirsiniz.

Mayıs ayında buluşmak dileğiyle.

Pazartesi lokali her zaman açık

Her yerde bulabildiğiniz, çay, kahve, kek, dolma, kuru fasulye, beğendi ve her yerde kolay kolay bulamayacağınız çikolatalı sufle, fırında kalamar, balık köftesi... Fiyatlar uygun, personel şahane.

Mesajlarınız, haberleriniz bekliyoruz
pazartesidergi@superonline.com

kadınlara mahsus gazete

PAZARTESİ

Eskiden devlet katında Atatürk'ün Türk kadınını zaten kurtarmış olduğu söylenirdi. Bayağı aşama kaydedilmiş, en azından artık kurtulduğumuzu söyleyen yok. Artık söylenen şu: "Kadınların kurtulması gerekiyorsa, onu da biz yaparız."

8 Mart'a el koydular

8 Mart Ulusal kadın

Bu 8 Mart devlet ve asla muhalefette olmayan siyasi partilerimiz tarafından kutlanmıştır. Bir genelleme yapacak olursak, 8 Mart'ı Dünya Kadınlar Günü olarak gören biz feministlerin, bazı muhalif parti ve grupların ve Emekçi Kadınlar günü olarak gören bir başka muhalif kesimin 8 Mart'ı kutlamaları engellenmiş, engellenenler en fazlasından toplantı mekânlarına kapatılırken meydanlar diğerlerine teslim edilmiştir.

8 Mart Dünya Kadınlar Günü "yurtta ve dünyada" coşkuyla kutlandı! Biliyorsunuz, yurtta her zaman olduğu gibi yine olağanüstü bir dönemden geçiyoruz. Tabii kimilerinin 8 Mart kutlamaları da bundan payını aldı. Dolayısıyla, gazetelerde çıkan 8 Mart etkinliklerine ilişkin haberlerin ara başlıklarının, "Kadıköy'de 13 gözaltı", "Kadifekale'de 241 gözaltı", "Zonguldak'ta 9 tutuklama" biçiminde olmasına şaşırmamak gerekiyor. "Teröre karşı" alınan önlemler gereği, kamuya açık yerlerde basın bildirisi okumak, toplanmak, yürümek, miting yapmak, kısacası sokaklara çıkmak ikinci bir emre kadar yasaklanmış gibiydi. "Gibiydi," diyorum çünkü aslında birileri hep sokaklardaydı. Yasaklar onlar için değildi.

İstanbul Kadın Platformu'nun sokakta yapmak istediği hiçbir etkinliğe izin verilmedi. Basın bildirisi okumak üzere biraraya geldiğimiz Tünel'de "terör"e karşı her türlü önlem alınmıştı. Bir kadına yaklaşık olarak on polis düşüyordu. "Terör"e mahal olmasın diye bildiriyi okutmadılar, toplantı salonuna yürürken şarkı söylemeye başlaymca hakkı olarak telaşlanıp önümüzü kestiler, susturdular. 8 Mart afişlerini topladılar. Meğerse biz feministler neymişiz!

8 Mart kutlamaları kapsamında, İstanbul'da, Özgürlük Örgütlü Güçte platformunun yapmak istediği miting, ÖDP'li kadınların meşaleli yürüyüşleri ve kadınlara karanfil dağıtmaları, "teröre karşı" önlem olarak engellendi. Haydarpaşa Garı'nın yemekhanesi'nde "Emekçi Kadınlar" adlı oyunu sahnelemek isteyen Birleşik Taşımacılık Sendikası üyesi kadınlara ilk engel, polis olmadığı halde "teröre karşı" aşırı hassas bir şahıs olduğu anlaşılan TCDD 1. Bölge Müdürü Ömer Yılmaz'dan geldi. Oyunu yasaklayan müdür valiliğe ihbarda bulundu. Durumu bir basın açıklamasıyla protesto etmek isteyen sendikacılar tabii ki göz altına alındılar. Aralarında gözaltında öldürülen gazeteci Metin Göktepe'nin annesinin de bulunduğu EMEP'li bir gruptan bazı kişiler basın açıklaması yapmak istedikleri için gözaltına alındılar. 8 Mart'ta basın açıklaması yapacakları "duyumu" alman ve aralarında milletvekili adayları da bulunan ÖDP'li, EMEP'li, SİP'li ve HADEP'liler, "önlem olarak", daha herhangi bir şey yapmamışken gözaltma alındılar. Ankara'da polis, Körler Federasyonu'na üye görme özürlü kadınların "terör"e zemin hazırlamamaları için de gereken hassasiyeti gösterdi. Güvenpark'ta toplanıp taleplerini içeren dilekçeyi Başbakanlığa iletmek isteyen kadınlar engellendi. Körler Federasyonu Kadın Komisyonu Başkanı Fatma Topçubaşı, soruları polisin sorduğunu unutmuş olacak ki,"Biraz önce CHP'li kadınlar yürüdü, onlara izin sordunuz mu?" diye sordu.

Bu arada, kimsenin hakkını yemiş olmayalım, Anıtkabir'e gitmek, Zübeyde Hanım'ın kabrine çelenk koymak, Cumhuriyet Anıtı'na çelenk bırakmak, çeşitli Atatürk Anıtları'nı ziyaret etmek gibi geniş bir yelpazeye yayılan kutlama faaliyetleri konusunda kadınlar tamamen özgür bırakıldılar. Böylece, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Türk Anneler Derneği, Türk Kadınlar Birliği, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü 8 Mart'ı gönüllerince kutladılar, ister kapalı salonda, ister sokakta.

Mudanya'da Türk Kadınlar Birliği ve Gazeteciler Cemiyeti tarafından düzenlenen miting, Onuncu Yıl, Gençlik, Harbiye marşlarıyla, Türk bayraklarıyla, Belediye bandosuyla, bu yılki 8 Mart'ın anlamının cisimleşmiş haliydi adeta. Bol bol MHP'li erkek katılımıyla gerçekleştirilen "kadın" mitinginde terör ve Öcalan lanetlendi. Şehit ailelerinin dinmeyen acısı ve öfkesi bir kez daha, "Asalım, parçalayalım, etlerini kopartalım," diyenlerin ikiyüzlü barış çağrılarına malzeme edildi. Bir kez daha anladık ki, bu ülkede "terör tehlikesi"ni yaratanlar, her şehit ve şimdilerde terör kurbanı cenazesini, şehit ailelerinin her protestosunu, kendi mitingleri haline getirip sömüren, terörle bağları tescilli birtakım şahıslar değildir! Bu ülkenin meydanları, sokakları onlara ve destekçilerine her zaman açıktır...

Ya hiçbir zaman muhalefette olmayan siyasi partilerimiz? Malum, seçim dönemi pek çok kadın lafı dolaştı ortalıkta. Gerçi listeler belli olunca kadınlar uyanır gibi oldular. 8 Mart, parlamentodan bir kez daha dışlanan kadınların ağzına bir parmak bal çalmak için pek iyi bir zamanlamayla geldi doğrusu. Kadınlara bol bol vaatlerde bulunup onları yine hayal kırıklığına uğratanlar, insanı şaşkınlığa uğratan bir utanmazlıkla, hiçbir şey olmamış gibi, kadınların siyasete katılmalarının öneminden söz ettiler yine. Karısını aldattığı ortaya çıkan kocanın akşam eve bir buket çiçekle gelmesi gibi, aldattıkları kadın seçmen ve adaylara sokaklarda çiçekler dağıttılar. DSP Şişli Belediye Başkan adayı Mustafa Sarıgül soyadını simgeleyen on bin adet sarı gülü uygun buldu kadınlara. Gerçi güller

Bu yıl 8 Mart'ı sahipleri değil, devlet ve siyasiler kutladı. Kadınlar sadece Anıtkabir'e gitmek, Zübeyde Hanım'ın kabrine çelenk koymak, Cumhuriyet Anıtı'na çelenk bırakmak gibi kutlama faaliyetleri konusunda özgür bırakıldılar. Kürt kadın gruplarının kendi adlarına konuşmak için yapmak istedikleri etkinlikler engellenirken, Anakültür'ün Sevgi Şöleni turunu düzenleyen ekipler, panzerlerin koruması eşliğinde, Erzurum'da, Siirt'te, Batman'da, Adıyaman'da, Şanlıurfa'da kadınlara "anakültürümüzü" öğrettiler. DSP Şişli Belediye Başkan adayı Mustafa Sarıgül soyadını simgeleyen on bin adet sarı gülü uygun buldu kadınlara.

bayramı

plastikti ama plastik vaatlere alışık olan kadınların plastik gülleri yadırgayacaklarına ihtimal verilmiyordu tabii ki. Şişli Belediye Başkanı Cüneyt Akgün aşağı kalır mı, belediyede çalışan 300 kadına 40'ar milyonluk Migros fişi ve de yarın gün izin veriverdi. Çarkıfelek toplumunda hiç fena fikir değil. Fakat bütün bu armağanlar içinde beni derinden etkileyen Çanakkale Belediye Başkanı İsmail Ozay'ın, koltuğunu bir gün için kadın meclis üyesi Fatma Sağlam'a bırakması oldu. Tanrım, yoksa biz kadınlar yarının büyükleri miyiz, ilerde memleketi biz mi yöneteceğiz, 8 Mart Ulusal Egemenlik ve Kadın Bayramı mı ilan edilecek yoksa!

Kısacası, bu 8 Mart devlet ve asla muhalefette olmayan siyasi partilerimiz tarafından kutlanmıştır. Ve yine bir genelleme yapacak olursak, 8 Mart'ı Dünya Kadınlar Günü olarak gören biz feministlerin, bazı muhalif parti ve grupların ve Emekçi Kadınlar günü olarak gören bir başka muhalif kesimin 8 Mart'ı kutlamaları engellenmiş, engellenenler en fazlasından toplantı mekânlarına kapatılırken meydanlar diğerlerine teslim edilmiştir. Kaderin cilvesi. Bu memlekette 8 Mart'ı, 12 Eylül öncesinden bu yana, Dünya Emekçi Kadınlar günü olarak sosyalist kadınlar kutlarlardı. Çok değil, şundan sekiz-on yıl öncesinin gazetelerine bakın, biz feministlerin bütün kadınların katılabilecekleri ve kendilerini ifade edebilecekleri, özgün biçimlerle düzenlediğimiz etkinlikler ve yine sosyalist kadınların yaptıkları kutlamalar dışında pek bir şey göremeyeceksiniz. O zamanlar devlet ve siyasi partiler böyle gayri ciddi şeylerle iştigal etmiyorlardı. Sağ olsunlar, kadın mücadelesini de bize bırakmıyorlar artık. Aslında şu on-on beş yılda değişenin ne olduğunu, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün toplantısına katılan Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in sözlerinden çıkarmak mümkün: "Benim kavgam bu ülkenin kadınını, erkeğini mal muamelesi görmekten kurtarmak". Eskiden devlet katında, Atatürk'ün Türk kadınını zaten kurtarmış olduğu söylenirdi. Bayağı aşama kaydedilmiş, en azından artık kurtulduğumuzu söyleyen yok. Artık söylenen şu: "Kadınların kurtulması gerekiyorsa, onu da biz yaparız."

Bu kurtarma operasyonunun, olağanüstü hal bölgesinde yaşayan kadınlar söz konusu olduğunda özel bir önemi var tabii ki. Devlet 1997'den beri orayı 8 Mart'larda asla ihmal etmiyor artık. 8 Mart'ı kutlama timleri oluşturuluyor ve derhal bölgeye sevk ediliyor. Bu yıl İstanbul, İzmir vb. kentlerde Kürt kadın gruplarının kendi adlarına konuşmak için yapmak istedikleri etkinlikler engellenirken, Anakültür'ün Sevgi Şöleni turunu düzenleyen ekipler,

Emekçi Kadınlar Günü, Dünya Kadınlar Günü

Bu yılki 8 Mart, Türkiye'de feminizmin başlangıç yıllarında çok tartışılan, bugün gündemden kalkmış gibi görünen önemli bir ayrılığa yeniden dikkat çekme ihtiyacını da doğurdu. Radikaliyle, sosyalistiyle biz feministler 8 Mart'ı Dünya Kadınlar Günü olarak, tüm kadınların birlik, dayanışma ve mücadele günü olarak tanımladık ve bu yüzden kimi sol çevrelerin tepkisini çektik. Onlar 8 Mart ı Emekçi Kadınlar Günü olarak kutluyor, gerçekten de başlangıçta emekçi kadınların mücadelesinin, Clara Zetkin ve II. Enternasyonal'in damgasını taşıyan 8 Mart ın Birleşmiş Milletler tarafından Dünya Kadınlar Günü olarak ilan edilmesini, 8 Mart'ın içinin boşaltılması olarak görüyorlardı. Feministlerin "burjuva kadınlar" olarak damgalanmalarının gerekçelerinden biriydi bu da. Bizim içinse 8 Mart emekçi kadınlar da dahil tüm kadınların ortak ezilmişliğinin, ortak kurtuluş mücadelelerinin simgesi olduğu için Dünya Kadınlar Günü'dür. Elbette farklı sınıflardan kadınların kadınlık durumunu yaşama biçimleri, sorunları farklıdır. Ama feminizmin dile getirdiği ve kısaca emeğimize, bedenimize, kimliğimize el konmasının ifadesi olan ortak ve özgül sorunlar bütün kadınların sorunlarıdır. Bu yüzden 8 Mart ı kadınların bir bölümünün, emekçi kadınların sorunlarıyla sınırlamak, daraltmaktan yana değiliz. Bize karşı kullanılan bir argüman var bu konuda. "Ev kadınları da emekçi kadınlardır." deniyor. Marksizmde "emekçi" sözünün emek-sermaye çelişkisi bağlamında ücretli çalışan olmak gibi özgül bir anlamı vardır, diye biliyor ve bizi burjuva olarak görenlerin bu çelişkisini hayretle karşılıyoruz. Kadınları sermaye sömürüyor tabii ama kadınların özgül sorunları derken, emekçi kadın olsunlar ya da olmasınlar genel olarak erkekler karşısındaki konumlarını kast ediyoruz biz. Emekçi Kadınlar Günü diyenlerle böyle bir saflaşma var aramızda, bu doğru. Ama bu 8 Mart'ta devlet bazı kadınları kapatıp bazılarını meydanlara salarken başka bir saflaşma yaratmayı tercih etti. Emekçi Kadınlar Günü diyenler ve sözüne sahip çıkmak üzere 8 Mart ı Dünya Kadınlar Günü olarak kutlayanlar hep beraber, engellenenler, yasaklananlar, kapatılanlar safındaydı. Gerçekten de içi boşaltılmış bir 8 Mart'ı yine Dünya Kadınlar Günü olarak kutlayanlarsa meydanlara salınanlar safında.

Kadın Buluşması '99

İstanbul'daki çeşitli kadın gruplarından oluşan Bağımsız Kadın Platformu, Kadıköy Meydanı'nda yapılması düşünülen etkinliğe izin verilmeyince, Tünel'deki Staj Eğitim Merkezi'nde, Kadın Buluşması '99 başlığı altında bir etkinlik düzenledi. Etkinlikten önce, Tünel'de bir basın açıklaması yapmak isteyen kadınlar polis tarafından engellendi. Kadınların toplantı salonuna giden kısa mesafede şarkı söylemelerini de sert bir biçimde engellemeye çalışan polis 8 Mart'la ilgili afişlere el koydu. Kadınlar basın açıklamasını toplantı yerinin kapısı önünde yaptılar.

Buluşma, müzik, kısa oyun, dia ve video gösterileriyle devam etti ve kadın hareketinin ortak gündeminin tartışıldığı bir forumla sona erdi. Forumda, bu yıl 8 Mart kutlamalarına getirilen yasaklar, sertleşen politik ortam ve kadın hareketinin bugün içinde bulunduğu dağınıklık konularında değerlendirmeler yapıldı. Kadın hareketinin 80'lerde olduğu gibi bir yükseliş yaşamadığı ama feminizmin yaygınlaşarak sürdüğü, partilerde, karma örgütlerde kadınların katılımının ve sesinin yükseldiği tespiti yapıldı. Bugünkü dağınıklığın sebepleri arasında, farklılıkları, kimlik politikalarını vurgulayan ve ortaklıkları geri plana iten politik atmosfer, Türkiye'nin istikrarsız ve giderek sertleşen politik ortamında kadınların diğer siyasi kimliklerinin ön plana çıkması, kadın gruplarının birbirleriyle bağlantı kurmadan faaliyetlerini kendi alanlarında ayrı ayrı yürütüyor olmaları sayıldı. '80'lerde yükselen kadın hareketinin dile getirdiği somut taleplerin çoğunun gerçekleşmediği, ortak

bir feminist ses çıkarmanın imkânlarının araştırılması gerektiği ifade edildi. Foruma katılan kadınların genel eğilimi sonucunda, ortak bir gündem oluşturmak, birlikte yapılan faaliyetleri daha ileri bir düzeye taşımak üzere bir kadın kurultayı ya da feminist konferans örgütlemek için bir çalışma yapılmasına karar verildi. Konferans için bir hazırlık toplantısı belirlendi. Toplantı, bir değişiklik olmazsa, 10 Nisan cumartesi günü Şişli'deki Bank Sen binasında yapılacak. İlgilenenler, yer konusunda bir değişiklik olup olmadığını öğrenmek üzere, *Pazartesi*'yi ya da Bank Sen'i (0212 232 10 00) aravabilirler.

panzerlerin koruması eşliğinde, Eruh'ta, Siirt'te, Batman'da, Adıyaman'da, Şanlıurfa'da kadınlara "anakültürümüzü" öğrettiler. Çok güzel müsamereler düzenlendi, erkek güzeli seçildi, erkekler yemek pişirdiler, nikâhlar kıyıldı. Yöre kadınları, kadınların yöresel giysilerini izleme olanağı buldular. Kimileri şöleni uzaktan, tel örgüler arkasından seyretmeyi tercih eden kadınlar için eminim ki çok egzotik bir gösteri oldu bu, özellikle çoğunun şölenlerde konuşulan dili anlamadıklarını düşünecek olursak!

Aynen seçimlerde olduğu gibi, kadın lafından geçilmeyen 8 Mart kutlamalarında da dikkati çeken bir şey var: O da bütün o şatafatlı lafların gerisinde aslında kadınlara ilişkin bir sözün yokluğu. Konuşan Türkiye kadınları da konuşuyor, konuşturuyor; hiçbir şey söylememek şartıyla. Konuşmalarda kadınlara ilişkin gerçek bir talebe, erkek egemenliğinin ne mene bir şey olduğuna dair tek bir tahlile, kadınlar olarak kurtulmanın ne anlama geldiğine ilişkin tek bir söze yer yok. Kadınlardan beklenen bir tek şey var, kendilerini kurtarmış veya kurtaracak olan Cumhuriyet'in fedakâr anneleri olmak. Feministler olarak, geçtiğimiz yıllarda sözümüzün çalındığını, deforme edildiğini, içeriğinin boşaltıldığını söyledik. Bu 8 Mart gösteriyor ki, artık durum daha vahim, sözümüze gittikçe daha çok yabancılaşıyoruz. Kadınların haklı barış talepleri savaş çığlıklarıyla geriletiliyor. Kadınlar, kayıp anneleri, şehit anneleri, Türk kadınlar Kürt kadınlar, türbanlılar, başı açıklar biçiminde karşıtlaştırılmaya, bölünmeye çalışılırken, kadın dayanışması şovenizmin malzemesi haline geliyor. Öte yandan, aynı anda hem kadınların özgül ve ortak sorunları, hem de birbirlerinden farklılıkları Cumhuriyet'in birlik ve beraberlik potasında eritiliyor, yok sayılıyor.

8 Mart'ta, kadın olduğumuz için değil, bastırılmak istenen çok parçalı bir muhalefetin parçası olduğumuz için engellendik. Belki de 8 Mart'ta bize olanların değerlendirilmesi, tam da yukarıdaki tartışma bittikten sonra başlıyor. Bir de bizim kendimize yaptıklarımız var çünkü. Feministler olarak, örgütlenme, ortak gündem oluşturma, kısacası hareket tanımını hak etme konusundaki zaaflarımız açısından çuvaldızı kendimize batırmamızın zamanıdır.

Nesrin Tura

Kadınların siyasal temsili

Heinrich Böll Vakfı'nın *Pazartesi Dergisi*'nin katkısıyla düzenlediği "Kadınların Siyasal Temsili" başlıklı panel. 21 Mart günü İTÜ Vakfı Sosyal Tesisleri'nde yapıldı. Panele *Pazartesi*'den Gülnur Savran, KA-DER'den Şirin Tekeli, 1985-1991 arası parlamentoda Yeşiller'in kadın sorumlusu olarak yer alan ve 1992-1997 arası Birlik/90 Yeşiller'in Sttutgart'da Eyalet Fraksiyonu Kadın sorumlusu olan Annette Goerlich ve İngiliz radikal feminist dergi *Trouble & Strife* kolektifinden, çocuk ve kadınların istismarı konusunda çalışan Liz Kelly konuşmacı olarak katıldılar.

İlk konuşmacı **Gülnur Savran**, patriyarkal kapitalizmin toplumsal cinsiyet yüklü bir özel alan/kamusal alan bölünmesine dayandığını tespit ettikten sonra kamusal alana ait bir kavram olan yurttaşlığın soyut bireyleri ele aldığını, kadınların anne ve eş kimliklerinin yurttaşlık konusunda önlerine çıktığını belirtti; bu yüzden kadınların siyasal katılımı söz konusu olduğunda pozitif ayrımcı önlemlerin kaçınılmaz olduğunu söyledi.

Savran konuşmasını, kadınların siyasette eşit temsil edilmeleri talebinin dayandığı üç farklı argümanı ele alarak sürdürdü. Adalet ve eşitliğe dayandırılan, kadınlar nüfusun yarısını oluşturduklarına göre bu oranın parlamentoya yansıması gerektiğini öne süren ve KA-DER'in de savunduğu argümanın, soyut yurttaşlık kavramına dayandığı için yapısal bir tutarsızlık içerdiğini ve zayıf bir argüman olduğunu belirtti. Savran temsili demokrasinin zaten kadın-erkek gibi ayrımlara değil; bir birey soyutlamasına dayandığını söyledi. Bu argümanı, sadece kadın olmayı, kadınların temsili için bir güvence saydığı ve temsil için bir program öngörmediği için apolitik ve içeriksiz olarak tanımladı.

İkinci argümanın kadınların farklılığına ve kadın değerlerinin yüceltilmesine dayandığını ifade eden Savran, kadınların kadın oldukları için şiddet ve öfkeden arınmış olmadıklarını söyledi ve bize erkek egemenliğinin dayatmış olduğu bu değerleri yüceltmenin tehlikesine dikkat çekti.

Kadınların ezilmiş bir toplumsal grup oldukları için temsil edilmeleri gerektiğini öne süren ve kendisinin de doğru bulduğu üçüncü argümanın toplumsal cinsiyet ayrımını temel aldığını belirten Savran, kadınların çeşitli kurullarda temsilinin geçici ve dönüştürücü olarak görülmesi gerektiğini vurguladı. Feminizmin mücadelesinin toplumsal cinsiyeti görünür kılmak ve uzun vadede ortadan kaldırmak olduğunu, kadınların siyasal temsilinin de bu mücadelenin bir parçası olması gerektiğini savundu. Buna bağlı olarak, kadın hareketinin kendi bağımsız adaylarını somut talepler içeren bir program temelinde parlamentoya göndermesi gerektiğini savunan Savran, bağımsız adaylar etkili olamadıkları için partiler aracılığıyla mücadelenin önem kazandığını söyledi. Kadın kurtuluş hareketinden beslenen kadınların partiler içinde verecekleri pozitif ayrımcılığa dayalı bir mücadelenin, feminist talepleri programa sokma, kabul ettirme mücadelesinin önemine değindi. Savran partiler içinde mücadelenin bir başka öneminin de kadınların kadın olmak dışındaki aidiyetlerini yok saymamak olduğunu söyledi ve bu tür bir mücadelenin uzun bir yol olduğunu ama sayı artırma pahasına içeriği zayıflatmamak gerektiğini de ekledi.

Liz Kelly konuşmasına temsil konusunda bir ayrım yaparak başladı. Kadınlar tarafından temsil; kadınların temsili; kadınlar için temsil, ya da hepsi birden. Kadınlar tarafından temsilin, basitçe, siyasi sürecin sadece erkeklere ait olmaması için kadınların seçilmesi olduğunu belirten Kelly, bunun seçilmiş kadınların politikaları konusunda hiçbir şey söylemediğini, sadece sayılarının artması gereği üzerinde durduğunu söyledi. Bunun politikanın kendisinde bir değişiklik içermeyen liberal bir konum gibi göründüğünü ama kadınların tüm kamusal alandan sistematik bir biçimde dışlandığı Afganistan gibi ülkelere bakınca meselenin bu kadar basit olmadığının ortaya çıktığını belirtti. Afganistan örneğinin bu asgari talebin bile varsayılamayacağı dersini verdiğini söyleyen Kelly, kadınların verdikleri kota ve liste mücadelelerinin tarihinin, bu konuda müthiş çıkar çatışmalarının söz konusu olduğunu gösterdiğini belirterek İngiliz İşçi Partisi örneğini verdi. Kelly şu anda parlamentoda 101'i İşçi Partisi'nden olmak üzere 119 kadının yer aldığını ama bu kadar kadının kazanmasının sürpriz olduğunu söyledi. Kadınların aslında seçilmeyecek sıralarda olduğunu, İşçi Partisi'nin beklenmedik bir zafer kazanmasıyla parlamentoya girdiklerini belirtti. Kadınlar tarafından temsilin, bu alanı erkeklere teslim etmeyi reddetmek açısından önemli olduğunu ama bu stratejinin sınırlarını da görmek gerektiğini söyleyen Kelly, Margareth Thatcher örneğini vererek kadınların parlamentoya girmelerinin kadın haklarını savunmaları anlamına gelmediğini vurguladı. Ancak kadınların siyasete katılınca eğitilebildiklerini ve radikalleşebildiklerini, hatta kendi partilerine karşı çıkabildiklerini de ekledi. Kadınların temsilini, erkek egemenliğine karşı çıkmaktan çok kadın sorunlarını gündeme getirmek, kadınların ahlaki üstünlüğünü vurgulamak ve hayatlarını kolaylaştırmak temelinde tanımlayan Kelly, buna örnek olarak kadın birimleri, kadın bakanlıkları gibi oluşumları saydı. Bu temsil biçiminin daha çok sosyal politikalar ve yasalarla sınırlı olduğunu söyledi.

Kelly kadınlar için temsili, kadınların, erkek iktidarının bazı kalelerine meydan okumak üzere bizi ilgilendiren sorunları kadınlar için ve kadınlarla birlikte ifade etme sorumluluğunu duymaları olarak tanımladı. Bu konumun yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde daha köklü değişiklikler talep ettiğini, lezbiyenler, sakat kadınlar, etnik azınlıklar gibi grupların sorunlarını dile getirdiğini söyledi.

Kelly Kuzey İrlanda Kadınlar Koalisyonunu tüm bu temsil biçimlerinin biraraya geldiği, önemsememiz gereken bir örnek olarak tanımladı. 1996'da, barış müzakereleri sürecine katılabilmek için 6 hafta içinde bir parti oluşturup 9. parti olarak parlamentoya girmeyi başaran koalisyonun çalışmalarını anlattı. Ülke çapında toplantılar düzenleyen, bültenler yayınlayan, aile içi şiddet gibi konuları gündeme getiren koalisyonun çok geniş bir tabana sahip olduğunu ve başlangıçta eleştirel olan bazı sosyalist kadınların da artık koalisyona girdiklerini söyledi.

Annette Goerlich konuşmasında Yeşiller içinde kadınların örgütlenme deneyimlerini ve yaşadıkları sorunları aktardı. Çevre, barış ve kadın hareketinden insanların biraraya geldikleri Yeşiller bünyesinde kadınların 1983'te özerk bir örgütlenme yaratmaya başladıklarını söyleyen Goerlich, 1984'te parlamentoda ilk kez feminist bir konuşma yapıldığını, bunun inanılmaz bir deneyim olduğunu anlattı. Parlamento grubunda üç kadının başkanlık görevine geldiğini, kazara da olsa kadınların büyük bir fırsat yakaladıklarını söyledi. 1986 yılının feminisler için altın devir olduğunu belirten Goerlich, yüzde 50 kotanın kabul ettirildiğini ve seçimlerde kadın oranının yüzde 52'ye ulaştığını söyledi. Goerlich konuşmasına, kadınların parti içinde özerk bir grup oluşturmaları, erkekleri tartışmalara çekmemeleri sonucunda bir gettolaşma yaşandığını ifade ederek sürdürdü ve bunun olumsuz sonuçlarına değindi. Kadınlara ilişkin pek çok önemli çalışma yapıldığını ama erkeklerin bunlara ilgisiz kaldıklarını, kadınların da zaten böyle bir katılım istemediklerini söyledi. Kadınların feminizmin dile getirdiği sorunları erkeklerin siyasi teori ve pratiklerinin bir parçası haline getirmeyi başaramadıklarını, sonuçta yalnız ve desteksiz kaldıklarını ifade etti. 1987'de kadınlar arasında bölünmeler yaşanmaya başladığını, aralarındaki farklılıklar nedeniyle başka siyasi eğilimlere daha açık hale geldiklerini belirten Goerlich, kadınlar arasında da iktidar çatışmaları yaşandığını, kotanın araç olmaktan çıkıp amaç haline gelmeye başladığını, kadınların enerjilerinin boşa gittiğini söyledi. Goerlich sözlerini, iktidarın bir sorun olarak kadınların da önüne çıktığını, gettolaşmayı önlemek ve kadınların gündemini genel siyasi gündemin bir parçası haline getirmeyi başarmak gerektiğini söyleyerek tamamladı.

Konuşmasında KA-DER'in çıkış noktasını ve faaliyetlerini aktaran **Şirin Tekeli**, hangi teorik gerekçeye yaslanılırsa yaslanılsın, Türkiye'de kadınların parlamentoda temsil oranlarının yüzde 2.5 olmasının vahim bir durum olduğunu, Türkiye'nin Uganda'nın bile gerisinde kaldığını söyledi. KA-DER girişimini başlatanların, bu oranın değiştirilmesini volontarist olarak bir şeyler yapmayı gerektiren bir durum olarak tespit ettiklerini belirtti. Türkiye'deki siyasi tablonun tahlilini yaparak, bağımsız aday göstermenin gerçekçi olmadığını saptadıklarını, partilerin parçalanmışlığını da gözönüne alarak herhangi bir partiyi seçmediklerini belirten Tekeli amaçlarının feminist kadınlardan ziyade kadınların sayısını artırmak, farklı partilerden kadınları eğiterek ortak bir kadın gündemi etrafında toplamak olduğunu söyledi. KA-DER sözleşmesinde yer alan ilkelerin belirli bir ideoloji oluşturduklarını savunan Tekeli yüzde 10 barajının aşılmasının hem kadınlar hem Türkiye için bir şeyleri değiştireceğini söyledi. KA-DER'in seçimler için yaptığı bir yıllık çalışmayı özetleyen Tekeli, barajı aşabilecek partilerin hiçbirinin KA-DER'den etkilenmiş görünmediklerini kabul etmek gerektiğini söyledi ama barajı geçemeyecek olanların oldukça iyi durumda olduklarını da ekledi. Kadın aday sayısının arttığının söylendiğini, bunun yanıltıcı olduğunu belirten Tekeli, geçen seçimlerde 158 olan kadın aday sayısının bu seçimlerde sadece 50 kişi arttığını, 209 kadın adaydan pek azının KA-DER üyesi olduğunu söyledi. Şirin Tekeli, önlerinde zor ve uzun bir yol olduğunu bildiklerini, her şeye rağmen KA-DER'in iyi bir başlangıç yaptığını söyleyerek sözlerini bitirdi.

Leyla Halit

Dünyanın ilk kadın hava korsanı

Dünya havacılık tarihinin en korkulu dönemleri 1969-70 yıllarıydı. Filistin Kurtuluş Cephesi'ne bağlı komandolar, ülkeleri için verdikleri bağımsızlık mücadelesinde yeni bir eylem biçimi geliştirmişler ve iki yıl boyunca çeşitli hava yollarına ait onlarca uçak kaçırmışlardı. Amaçları kendi seslerini duyurmak, insanları Filistin halkının çektiği acılardan haberdar etmek ve İsrail hapisanelerinde yatan arkadaşlarını ellerindeki rehinelerle takas etmekti. Hedeflerine ulaştılar. Birçok Filistinli mahkûm özgürlüğüne kavuşmuş, Filistin davası dünya gündeminin en önemli meselesi olmuştu. Artık bütün gazete ve radyo haberlerinin ilk sırasında Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ve eylemleri yer alıyordu. Örgütle beraber ismi anılan ve akıllara kazınan birisi daha vardı. Elinde makinalı tüfeği, başında poşusu ile herkese meydan okurcasına bakan kara gözlü genç bir kadındı bu. Adı Leyla Halit'ti ve daha sonra dünyanın ilk kadın hava korsanı olarak anılacaktı.

Eylemlere başladığı tarihten tam otuz yıl sonra Leyla Halit'le, Amman'daki evinde söyleşiyoruz. Yıllar onu da etkilemiş. Hafızamda kalan siyah beyaz fotoğraftaki o güzel kadın, artık elli beş yaşlarında hafif toplu bir ev hanımı görünümünde. Yine de değişmeyen tek şey bakışları; onlar tıpkı eski günlerdeki gibi kararlı, korkusuz ve inançlı... Dünden bugüne uzanan sohbetimize beni en çok meraklandıran soruyla başlıyorum...

Dünyanın ilk kadın hava korsanı olarak tarihe geçtiğinizde yaklaşık yirmi beş yaşındaydınız. Hangi nedenler bu kadar genç bir kadını silaha sarılıp hem kendi hem de insanların yaşamı ile kumar oynamaya iter?

1948 yılında yani ben dört yaşındayken Filistin'den ayrılıp Lübnan'a gitmek zorunda kaldık. Anavatanımızda maddi durumumuz oldukça iyiydi ama Beyrut'ta sefalet içinde yaşamaya başladık. Akrabalarımızın yanında sığıntı gibi kalmıştık. Bunun nedenini anneme sorduğumda her şeyin Filistin'e döndüğümüzde düzeleceğini anlatırdı. Benim için bu mahrumiyetin sebebi İsraillilerin ülkemizi işgal etmiş olmasıydı. Bu düşünce beynimize işlemişti. Filistin'e dönmediğimiz sürece bir daha asla hiçbir konforumuz olmayacaktı. Çocuk kafamla neden Filistinlilerin bunu çekmek zorunda olduğunu anlamaya çalıştım ve sonra evimizi elimizden alan insanlara karşı içimde müthiş bir nefret oluştu. Geri dönmemiz için mücadele etmemiz gerekiyordu ve bunu başkaları değil biz yapmalıydık. Mücadele fikri sanki damarlarımızdaki kanı akıtıyordu. Böylece iki kız kardeşim hariç ailenin tüm çocukları direniş hareketine katıldık.

Uçak kaçırma eylemlerinden önce Ürdün'deki gerilla kamplarında bomba ve silah eğitimi almıştınız. Kamptaki ilk gecenizi hatırlıyor musunuz?

Bir rüya gibiydi. Kampta benim yaşımda ama farklı ülkelerden aynı davaya hizmet etmek için gelen kadınlar vardı. Lübnan'dan, Suriye'den, Ürdün'den gelmişlerdi ama hepimizin orada olmasının sebebi aynıydı. Filistin için mücadele edecektik. Heyecanımdan üç gece uyuyamadım. Birbirimize kendi hikâyelerimizi anlatıyor, duygularımızı paylaşıyorduk. O zamanlardaki mutluluğumu hâlâ hatırlıyorum.

Bu kamplardaki koşullar nelerdi? Kadınlar da erkeklerle aynı eğitimi mi alıyorlardı?

Bizim toplumumuzda kadınlar her zaman için erkeklerin gerisinde yer alırlar ama o zamanki koşullarda yani özgürlük savaşımızda kadınlar da erkekler kadar çalışıyor, bu da onları erkeklerle aynı noktaya getiriyordu. Filistin Kurtuluş Cephesi'nde de erkeklerle kadınların beraber mücadelesine inanıyorduk. Kamptaki farkımız sadece uyuduğumuz çadırların ayrı olmasıydı, hepimiz aynı eğitimi alıyorduk.

En tehlikeli görevlere gönderilen kadın sizdiniz belki de. Niye sizi seçtiklerini biliyor musunuz?

Kampta aldığımız eğitim sırasında kendimi her türlü görevi yerine getirmek için hazır hissediyordum. Her şeyi, ölümü bile göze almıştım. Bunu sanırım komutanlarım da fark ettiler. Ayrıca ailemin diğer üyeleri de aynı mücadele içinde yer almışlardı ve liderimiz de beni tanıyordu. Kampta beraber olduğum diğer insanlardan daha olgundum ve eğitimde de hep yüksek puanlar alıyordum. Sanırım bütün bunların seçilmemde etkisi oldu.

Görev size nasıl bildiriliyordu?

Örgütün ileri gelenleri görevi kimin yerine getireceğine karar veriyor daha sonra seçilen insanlara bildiriliyordu. Bunun için gerekli tüm plan, evraklar hazırlanmış oluyordu. Bana ilk görev verildiğinde sadece Amman'a gitmem ve orada diğer örgüt elemanları ile bağlantıya geçmem gerektiğini bildirmişlerdi. Önce anlayamadım, annemin benim geri dönmemi istediğini ve bu yüzden çağrıldığımı düşündüm, itiraz ettim ve dönmeyeceğimi söyledim. Eğer gerçekten bir görev varsa bunu kanıtlamalarını istedim. Şaşırdılar ve böyle bir şeye ihtiyaçları olmadığını söylediler. Sonra benim adıma düzenlenmiş pasaport ve diğer evrakları gösterdiler ve TWA'ya ait bir uçağı kaçıracağımızı söylediler. O zaman durumun ciddiyetini anladım. Öyle davrandığım için çok utandım.

Eyleme başlamadan önce içinde bulunduğunuz psikolojik durum nasıl oluyordu?

Biraz gergin oluyordum elbette ama sadece hizmet ettiğimiz dava ve yürüdüğümüz yolda haklı olduğumuzu düşünüyordum. Roma'da ilk kaçıracağımız uçağa binerken hemen arkamda on-on iki yaşlarında küçük bir kız çocuğu vardı. Yakasına üzerinde "Arkadaş olalım" yazan bir rozet takmıştı. Bu yazıyı görünce bir an düşündüm, biz aslında bütün dünyayla arkadaş olmak istiyorduk. Kötü bir niyetimiz yoktu, kimseyi incitmek istemiyorduk. O zaman hem o kız hem de uçaktaki diğer yolcular için üzüldüm ama bu düşünce sadece birkaç saniye sürdü. Bir misyonumuz vardı ve onu yerine getirmek zorundaydık. Bu kendimiz için değil, acı çeken halkımız için yapılacaktı ve yaptık.

1970'teki ikinci eyleminiz başarısızlıkla sonuçlanmıştı. EL AL uçağını kaçırmak üzereyken yakalanmıştınız ve arkadaşınız öldürülmüştü. Neler hissetmiştiniz o anda?

Hayatımda hiç bu kadar ağlama-

Dünyanın ilk kadın korsanı olarak tarihe geçen **Leyla Halit** 1944'te Hayfa'da doğdu. Varlıklı bir ailenin on iki çocuğundan birisiydi. 1948 yılında, İsrail Devleti'nin kuruluşuyla beraber, evini ve topraklarını terk etmek zorunda kaldı. Beyrut'taki akrabalarının yanına sığındılar. Babasını İsrail'e karşı savaşırken yitirdi. İlk kez bağımsızlık mücadelesine katıldığında on beş yaşındaydı. Ulusal Arap Hareketi içinde yer aldı ancak bu örgüt 1966 yılında kapanınca, George Habbaş liderliğinde kurulan Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'ne katıldı. Yirmi beş yaşında Ürdün'deki gerilla kamplarında iki kez birer aylık bomba ve silah eğitimi aldı. İlk eylemi 1969 yılında TWA'ya ait bir uçağı Suriye'ye kaçırmak oldu. Karşılığında İsrail hapisanelerinde yatan 13 mahkûmu serbest bıraktırdılar. İkinci kez ise EL AL'ın New York seferini yapan uçağını kaçırmak istediler ancak uçakta bulunan İsrailli güvenlik görevlileri ateş açınca eylem arkadaşı öldürüldü, kendisi de yolcular tarafından yakalandı. Uçak Londra'ya indirildi ve Leyla Halit tutuklandı. İsrail'in ısrarına rağmen bu ülkeye teslim edilmedi. Birkaç gün sonra örgüt, İngiliz Hava Yolları'na ait bir başka uçağı kaçırdı ve rehineler karşılığında Leyla Halit serbest bırakıldı. Eylemler durduktan sonra Leyla Halit, mülteci kamplarındaki Filistinli kadınların eğitiminde görev aldı. Bugün Filistin Ulusal Konseyi üyesi ve aynı zamanda Filistinli Kadınlar Konfederasyonu'nun yönetim kurulunda görev yapıyor. Filistin'e ancak özel durumda ve özel izinle girebiliyor. Bugüne dek bir kez Filistin Ulusal Konseyi'nin toplantısına katılabilmek için izin alabildi. Evli ve iki çocuk annesi...

mıştım sanıyorum. Ortağını kafasından vurulmuş bir vaziyette ayaklarımın dibinde yatıyordu. Öldüğünü anladıkları zaman viski şişesiyle kafasına defalarca vurdular. Ortalık kan gölüne dönmüştü. Berbat bir sahneydi. Ben el bombası ile çalışıyordum, pini çekip bağırmaya başladım ve kokpite koştum ancak kapısı kilitliydi. O zaman beni de kıskıvrak yakaladılar. Bana da aynı şeyi yapacaklarını düşündüm. Hissettiğim korku değildi asla, büyük bir acıydı. Ortağım Nikaragualıydı, onun yerine benim ölmem gerekiyordu çünkü Filistinli olan bendim. Gerçi bizim için bütün barış savaşçıları eşitti ama yine de benim yerime o ölmüştü.

Ölüme meydan okumak nasıl bir duyguydu sizin için?

Bir insan bir düşünceye inanırsa onun için her şeyi yapabilir. Herkesin bireysel hedefi değişik olabilir ama öte yandan bir ulusun tamamını ilgilendiren bir durum söz konusu ise o çok daha farklıdır. Anavatan düşüncesi sadece kişiyi ilgilendiren bir şey değil. Bu bütün bir milletin tek bir amaç için mücadele etmesi demektir. Bizler mücadele etmezsek şehitlerimiz, tutsaklarımız ne olacak? Bu dava için acı çeken insanlar ne olacak? Beni etkileyen şeylerden birisi de İsrail hapisanelerindeki kadınların durumu oldu. Onların çektikleri acıyı kimse duymadı. Kimse benim annemin acılarını ya da sürgündeki diğer annelerin acılarını bilmedi. Bütün bunları görmek, hissetmek kafamdaki fikri, inancı daha da güçlendirdi. Bizler ölüm komandosuyduk ve görev yerine getirilinceye kadar hayatlarımız pahasına bile olsa çalışmalıydık. Ben bunun için ölmeye hazırdım, hâlâ da hazırım.

Hiç korkmadınız mı?

Elbette ki korktum. Ama bu duygunun beni etkilemesine ne aldığım eğitim ne de inancım izin verdi. Korktuğum zamanlarda bile soğuk kanlı davranmaya çalıştım, içimdeki duyguları asla dışarı yansıtmadım.

Sizin eylemlerinizi bazı insanlar terörist eylemler olarak nitelendirdi. Bu eylemlerle insanların sizi anlamayacağını, sizi bir terörist olarak yargılayacağını düşündünüz mü hiç?

Hayır çünkü biz masum insanlara zarar vermedik. Bizim hedefimiz yolcular ve mürettebat değildi, saldırıya uğradığımızda bile onlardan uzak köşelere ateş etme emri almıştık. Bizim amacımız dünyayı yaşadığımız acılardan haberdar etmek, onları soru sormaya zorlamaktı. Filistinliler kimdi, ne istiyorlardı? Acı çektik, sefalet çektik, hiç kimse bizi ciddiye almadı. Bu eylemleri yapmak ve derdimizi anlatmak zorundaydık, başardık da.

Birçok insan sizi tanımlamak için farklı sıfatlar kullanıyor. Kimileri için bir özgürlük savaşçısı, intihar komandosu kimileri içinse bir terôristsiniz. Sizin için Leyla Halit kim?

Ben kendi topraklarını terk etmek zorunda bırakılmış ve geri dönmek için mücadele eden bir halkın parçasıyım. Doğduğum yere, Hayfa'ya geri dönmek istiyorum. Biliyorum ki vatanımız, Filistin bizi bekliyor. Bu yüzden de kendimi bir özgürlük savaşçısı olarak görüyorum.

Çocuklarınız sizi ve geçmişinizi nasıl değerlendiriyor?

Beni ve mücadelemi elbette ki onaylıyor ve takdir ediyorlar ama onların durumu, yetiştikleri koşullar çok farklı. Çocuklarım doğduğunda onlara kendimi ve yaptıklarımı nasıl anlatacağımı düşündüm hep. Ben kendimden emindim ama onların büyüyünce beni anlamayacaklarından korkuyordum. Hiç unutmam, büyük oğlum henüz dört beş yaşlarındaydı, bir gün eve geldiğimde bana, "Anne sen hırsız mısın?" diye sordu. Şaşırdım. Öğretmeni, arkadaşlarına benim bir uçak kaçırdığımı söylemiş. O an ne diyeceğimi bilemedim ve kendi yaptıklarımı ona anlatmaya karar verdim. Her şeyi Filistin için yaptığımı söyleyecekken beni susturdu ve, "Uçak nerede şimdi ben onu istiyorum," diye ağlamaya başladı. O zaman daha küçüktü tabii ama bugün çocuklarımın biri on altı biri de on dört yaşında ve onlar da kendi yaşıtları gibi davranıyorlar. Metallica, Boyzone dinliyorlar, odalarının duvarları tanımadığım birtakım müzisyenlerin resimleriyle dolu. Bazen acaba onları yetiştirirken hata mı yaptım, benim inandığım değerlerden çok mu uzak kaldılar, diye düşünüyorum ancak sanırım bu doğru değil. Zaten onların benim kişiliğimin ve geçmişimin etkisi altında kalmamalarını istiyorum. Elbette ki onlar da Filistin'e dönmek istiyorlar ama onların yolu ve mücadeleleri daha farklı olacak.

Bugün Leyla Halit geçmişteki Leyla Halit için neler düşünüyor? Yaptığınız herhangi bir şey için pişmanlık duydunuz mu?

Bizler mücadele etmek için yaşıyorduk, hâlâ da öyle. Bugün hâlâ aynı şeyleri hissediyorum ama artık kulvarım farklı. İki tane korumam ve yetiştirmem gereken çocuklarım var. Bunun önemini anne olduktan sonra anladım. Yaşam eskiden benim için çok önemli değildi ama şimdi fazlasıyla önemsiyorum. Yine görev verilse aynı heyecanla yaparım ama artık farklı biçimde. Pişmanlık meselesine gelince; yaşamımda yaptığım hiçbir şeyden pişmanlık duymadım. Yine aynı koşullarda aynı şeyleri yapardım.

Yıllarca emek verdiniz ve mücadele ettiniz. Bugün Filistin otonom yönetim statüsünde tanınıyor. Gelinen bu noktayı siz nasıl değerlendiriyorsunuz?

Filistin sorunu, toprak meselesi ve Filistin halkının durumunu kapsar. Oslo'da yapılan ve Filistin'e otonom yönetim statüsü veren antlaşma bence var olan problemleri çözümlememiştir. Bugün 4.5 milyon Filistinli kendi topraklarından ayrı yaşıyor ve ülkelerine geri dönemiyorlar. Bütün giriş çıkışlar İsraillilerin denetimi altında, bu nasıl bir çözüm. Biz kendi geleceğimiz konusunda karar verme hakkımızı elde etmediğimiz ve Kudüs'ün başkent olduğu bir Filistin Devleti kurulmadığı sürece bu problem devam edecektir.

Filistin kadınları yıllarca erkeklerle beraber savaştı, hapislerde yattı. Arap ve Müslüman toplumların yapısını kadının bu toplumlardaki yeriyle kıyasladığınızda, bu mücadele Filistinli kadının durumunu değiştirdi mi?

Filistin kadını dünyanın en eski direniş hareketlerinden birisini başlatmıştır. Genci, yaşlısı bütün kadınlar bu hareketin içinde yer almıştır. Ancak yıllardır var olan ve toplumu biçimlendiren gelenekleri yıkmak o kadar kolay değil. Mücadele yıllarında bile erkeği kadınlarla beraber savaşmaya ikna etmek yıllarımızı aldı. Ancak onların da kendileri kadar başarılı olduklarını gördükleri zaman kabul ettiler. Bugün de aynı şey söz konusu. Onca yıldan sonra şimdi kadınların evlerine dönmesini bekliyorlar. Partiler ya da yönetimde söz sahibi olan kadın sayısı çok az. Ama kadınlar artık daha aktif, şimdiye kadar ülkenin kimliği için mücadele ediyorlardı, bugün hem ulus hem de kendi kimlikleri için çalışıyorlar.

Siz Filistin kadınının geleceğini nasıl görüyorsunuz?

Bizim kaderimiz Filistin'in kaderine bağlı. İnsan haklarının olmadığı yerde kadın haklarından bahsetmek çok zor. Evet, kadınlar bugün belli bir noktaya geldiler ve bazı haklar elde ettiler ama bir bütün olarak baktığımızda işgal altındaki bir ülkenin kadınları ne kadar özgür olabilir?

Suzan Ebru Dereli, orta üçüncü sınıfta, genç kızlığın eşiğindeydi. Okuldaki baskı içine sinmiyordu, o gün yediği azar bardağı aşıran son damla oldu.

Öğretmenin azarı onuruna dokundu

Suzan on üç buçuk yaşında intihar etti

"Sabah Suzan evden çıkarken, öğleden sonra bir arkadaşımla buluşacağımı söyledim, O da 'Sen arkadaşınla buluş, ben makinedeki çamaşırları asarım, tavşanı da arkadaşıma götürürüm,' dedi. Bir tavşanı vardı, onu arkadaşına verecekti. Her zamanki gibi bir sabahtı ve gayet iyiydi. Bu çocuk planlı programlı bir çocuktu, yani bir mesaj vermeden kendini bir yerden atmazdı. Bu mesajı ben üstüme alınmıyorum. Çünkü benimle ilgili bir sorun varsa, bunu ağabeyi de, kardeşi de yaşıyor. Elbette benimle ilgili sorunları da vardır ama kendini bir yerden atacak kadar değil."

3 Mart günü, kendini bir binanın 24. katından aşağı bırakan on üç buçuk yaşındaki Suzan Ebru Dereli'nin annesi Bingül Çattık söylüyor bunları. Çevresinin anlattığına göre orta üçüncü sınıf öğrencisi Suzan dışa dönük, aklından geçeni rahatça söyleyebilen, klasik deyimle hayat dolu biriydi. Onun intiharı, arkadaşlarını, yakınlarını, onu tanıyan herkesi çok şaşırttı. Tanıkların anlattığına göre, Suzan mesajını okul idaresine, daha doğrusu bazı öğretmenlerine vermişti. Yine tanıkların anlattıklarına göre, Suzan o sabah okula gidiyor, iki erkek arkadaşının kavgasına tanık oluyor, arkadaşlarından birisinin kavga sırasında burnu kanayınca, ailesine haber veriyor. Haberi alan baba, diğer oğlunu da yanına alıp okula geliyor ve diğer çocuğu dövüyor. Bunun üzerine müdür yardımcısı, ders sırasında Suzan'ı sınıfına girerek haber verdiği için azarlıyor. Suzan elindeki kalemi kırıp "Göreceksiniz siz," diye sınıftan fırlıyor ve yarım saat sonra da yüksek bir binanın 24. katından kendisini atıyor.

Annesine göre okulda ilk kez o gün problem yaşamıyor Suzan.

"Okul idaresiyle benim de problemim vardı. Biz iki yıl önce bir veli çevresi oluşturmuştuk, sürekli okula gidip gelirdik, çocukların sorunlarını idareye iletirdik. Bir defasında tuvaletler tıkanmıştı, Suzan'ın da dahil olduğu bir grup kız öğrenciyi çekip 'Petlerinizi tuvalete atıyorsunuz, onun için tıkanıyor,' diye azarlamışlardı. İri bir çocuktu Suzan, biraz da onun için göze batıyordu. Sonra ağır bir nefrit geçirdi, bir yıl okula devam edemedi. Ben de bu sene son sınıf, gelecek yıl başka okula alırız diye artık okulla pek ilgilenmiyordum, onun tepkilerini de geri çekmeye çalışıyordum. Olaydan iki gün önce, intihar edeceğinin değil ama okulda gerilim yaşadığının sinyalini verdi. Öğretmeni müdahale etmiş, ben de boş ver, dedim. Senin de suçun vardır, dedim. Bu son olay bardağı taşıran damla olmuş."

Olaydan sonra anneye yaşatılanlar da soru işaretlerini arttırıyor.

Olay, yarımda oluyor, ancak aile Suzan'ın yaşamını yitirdiğini okulu defalarca aramalarına rağmen ancak saat yedide öğrenebiliyor. O sırada çocukların didişmeleriyle ilgili üç-dört sayfalık tutanak hazırlayan okul idaresi anne babaya haber vermiyor bir türlü. "Suzan her zaman üçe on kala eve gelirdi, saat üçü beş geçtiği halde eve gelmeyince arkadaşını aradım. O da bana olayı özetleyip, Suzan okuldan öğleden önce çıktı dedi. Okulu aradım bunun üzerine, 'Kızınız çıktı bir daha da dönmedi,' dediler. Meğerse bu sırada okul idaresi öğrenmiş. Çünkü Suzan düşerken biri görmüş ve çok kısa bir süre sonra polis oradaymış. Çevrede iki okul var zaten, önce birini aramışlar üzerindeki formayı tarif etmişler, o okula ait olmadığı anlaşılınca Suzan'ın okulunu aramışlar."

Olay sonrası şahitlik yapan velilerden Ayşe Aktepe isimli veli polis tarafından gözaltına alınmış.

Suzan Ebru Dereli'nin ölümünden sonra ailesi bir basın bildirisi aracılığıyla kızlarının ölümüyle sonuçlanan süreçte, yanıtlanmamış soruların cevaplarını arıyorlar ve şunları söylüyorlar, "Sibel Civelek ve Raif Keskin hiçbir öğrenciyi okuldan atma yetkisine, öğrenciye, "Kendine yeni okul ara," deme yetkisine sahip değildir. Onlar ne yargıçtır ne de savcı. Öğretmen olduğunu sanan bu kişiler, bu meslekte durdukça yeni acıların yaşanacağı kesindir. Suzan Ebru Dereli'yi ölüme gönderen bu iki kişi hakkında derhal soruşturma başlatılmalı, şahitlik yapan, yapacak olan çocukların tehdit edilmelerinin önlenmesi için açığa alınmalıdırlar."

Transseksü

Nilgün Belma Bugüner, bilgisayar uzmanı, yıllarca yöneticilik yapmış. Transseksüel olduğundan beri işsiz.

Nilgün Belma Bugüner, İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Fakültesi mezunu. Teknik müdür ve imalat müdürü olarak yirmi yılı aşkın bir iş deneyimi var. Bilgisayar konusunda uzman; pek çok işletim sistemi, program dili biliyor, pek çok yazım kullanıyor, internet bilgisi iyi. Ama bir yıldır işsiz. Sayamadığı kadar çok işyerine başvurmuş ama sonuç hep aynı olmuş. "Ben de çok eleman aldım, çok eleman çıkardım. Yani gerekçe çok, kıyamet gibi gerekçe söyleyebilirler reddetmek için," diyor. Asıl gerekçeyi biliyor tabii. Nilgün Belma Bugüner transsksüel olduğu için iş bulamıyor.

Zaten bugün yaşayabileceği zorlukları gördüğü için transseksüelliğe geçişini kırk yaşına kadar ertelemiş. "Bu kararı çok erteledim, bir noktada beni aştı. Yani taşıyamaz hale geldim. 94'de şiddetli bir depresyon sonucunda hastaneye kaldırıldım. Cinsel kimlikle özdeşleşme uygunsuzluğu teşhisi kondu. Artık başka çarem kalmadı, ameliyat oldum.

Ben bunu internette çok inceledim daha sonra. Bazı insanlar transseksüel doğuyorlar. Ben bunlara daha sonra baktım, önceden hiç haberim yoktu. Tamamen insana çok ters bir olay gibi geliyor, oysa tamamen doğal bir olaymış. Bu kimlik olayı bastırılamıyor. Kimliği bastırabilmek çok zor, o farklılığı yaşamayan bir insanın bu yaşadığımız sıkıntıyı anlaması imkânsız.

ele iş yok!

Nilgün, kimliğini kimseyle paylaşamamış. Henüz öğrenciyken annesinin ısrarlarına dayanamayıp evlenmek zorunda kalmış ve ilk büyük depresyonu da evliliğinin altıncı ayında geçirmiş.

"Yirmi altı yaşında evlendim. Ben bundan kurtulmak için elimden ne geliyorsa yaptım. Yani o tür bir hayat yaşamak için çok çabaladım. Eşim daha en başta anladı durumu, depresyon geçirince psikiyatriste birlikte gittik. Ben ona 'Boşanalım,' dedim. 'Ben böyle de kabul ederim,' dedi.

Her ilişki, kadın erkek ilişkisine bağlanıyorsa da kafa uyumu daha başka bir şey. İnsanı insan olarak sevmeniz lazım, cinsiyetinizi kenara koyarsanız her şey kolaylaşıyor. Yıllarca ben bunu yaptım, yani bir cinsiyetim olmadığını varsayarak yaşadım. Bu kimliği bastırıp hep değişik bir şeylerle ilgilenip hep yeni bir şeyler öğrenerek kendimi meşgul etmek için işime sarıldım. İşimdeki başarımın temelinde yatan sebep bu, sürekli kendimi geliştirdim."

Nilgün ün on üç yıllık evliliği ve başarılı iş yaşamı ve ailesiyle ilişkileri amelivatıyla son bulmuş. Eşi ameliyattan sonra onu görmeyi reddetmiş, hâlâ görüşmüyorlar.

İş yerinde ise kendi deyimiyle "yumuşak bir geçiş" yapmış; "İnsanlar birdenbire bir rahatsızlık yaşamasın diye hemen bu görünüme girmedim, yavaş yavaş oldu, bu yüzden çok rahatsız edici olmadı, benim için zorlayıcı oldu tabii."

İşyerinden ayrılmasının nedeni ameliyatı değil, muhtemelen yılların ağır yükünden geçirdiği bir kalp krizi ohnuş. Kalbi neredeyse durmuşken, hastaneye kaldırılmış ve ölümden dönmüş. Bir altı ay iş saatlerini esnek kullanması talebi ise reddedilmiş. O günden bu güne üniversitedeki arkadaşlarının arada sırada bulduğu dışardan yapabileceği işlerle yetiniyor.

Ailesiyle bütün bağları kopmuş. "Ailemle şu anda görüşmüyorum. Aileyi ikna edip etmemek gibi bir durum söz konusu değildi. Çünkü öyle bir noktaya geldim ki olmazsa olmaz noktasıydı. Algılayıp kabul etmeleri gerekirdi. Ama ben ailemin ön yargılarını kıramadım, onları aydınlatmaya çalıştım ama olmadı. Başkalarının ön yargılarıyla da uğraşmadım. Transseksüeller öyle 'Hadi ben kadın olayım,' diye kadın olmuyorlar. Hep benim gibi birtakım yollardan geçerek başka yolları, çareleri olmadığı için ameliyat oluyorlar. Yani bunun başka bir tedavisi yok. Çünkü psikiyatrik tedaviye cevap verilmiyor, bunu psikiyatristler de kabul ediyorlar."

Nilgün yine de ameliyat olduğu için çok memnun. "Zaten sorun bunu anlatabilmek, anlattıktan sonra pek bir sorun kalmıyor. Ameliyattan önce iflah olmaz bir baş ağrım vardı, ağrıdan kafamı duvarlara vururdum, şimdi dört senedir başım ağrımadı. Midem de çok ağrırdı, şimdi midem de ağrımıyor. Yani olumlu çok değişiklikler var. İş yerimde de takılıyorlardı, "Şu patronu da ameliyat ettirsek mi," diye. Bu, cinsel bir yönelim problemi değil. Bu tamamen bir kimlik problemidir. Bunun cinsel yönelimle hiçbir ilgisi yoktur. Tamamen kimlikle bedenin uyuşmamasıdır. Ben bütün hayatım boyunca cinsiyetimi, cinsiyeti reddederek yaşadım, bilmem anlatabiliyor muyum? Ameliyat olana kadar hiç erkek sevgilim olmadı."

Nilgün'ün şu andaki en büyük sorunu işsizlik. "Kalbimle bir problemim yok artık, şu anda tamamen sağlıklıyun. Şimdi sadece emekli maaşım var. Bir gelecek yok, bir noktada tıkanacak, geliştiremiyorum iş çevremi. Önceden bir evim vardı, ameliyat yüzünden satmak zorunda kaldım. Sadece bir tek ameliyat değildi, bu görünümü sağlamak için, hormon tedavisi için de harcamak zorunda kaldım.

Filiz Koçali

Gözaltında kayıplarla ilgili Galatasaray'daki yarım saatlik oturmalarına bir süre ara verdiklerini açıklamak üzere Piyalepaşa'daki Kayıplar Ormanı'na giden Cumartesi Anneleri'nden on kişi gözaltına alındı.

Ağaçlara su vermek de yasak!

Uluslararası Af Örgütü'nce Piyalepaşa'da bütün dünyada gözaltında kaybedilenlerin anısını yaşatmak üzere kurulan Kayıplar Ormanı'nda, ağaçlara su veren Cumartesi Anneleri'nin ellerindeki resimlere el kondu, açıklamaları yaptırılmadı.

Otuz haftadır Galatasaray'da oturmaları engellenen Cumartesi Anneleri ve Cumartesi İnsanları gözaltılarla ilgili yaptıkları açıklamada şunları söylediler: "Başbakan Bülent Ecevit'e sesleniyoruz; göreviniz Anayasa'nın teminatı altında demokratik ve barışçıl açıklama hakkını kullanan bizleri engellemek değil, gözaltında kaybolan 543 insanı bulmak, onları kaybetmekten sorumlu insanları ortaya çıkarıp yargılanmalarını sağlamak ve bu ülkeyi artık insanların gözaltında kaybolmadığı, gözaltında kaybolmaktan korkmadığı bir ülke yapmaktır. Bu korku neden? Otuz haftadır saldırıya uğradık, yerlerde sürüklendik, gözaltına alındık, üzerimize biber gazları sıkıldı. İnsanlarla uğraşmak da yetmiyor. Çiçekler tutuklandı, şimdi de orman yasak, ağaçları sulamak yasak. Gözaltına alınan on arkadaşımız derhal serbest bırakılsın. Ağaçları sulamayı bile yasaklayan görevliler hakkında soruşturma açılsın."

Kadının zinası suç olmaktan çıktı!

Türk Ceza Kanunu'nun 440. maddesinin iptaline ilişkin gerekçeli kararı *Resmi Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Böylece erkeğin zinasından sonra kadının zinası da suç olmaktan çıktı.

Anayasa Mahkemesi, erkeğin zinası halinde uygulanacak yaptırımları öngören TCK'nın 441. maddesini iptal etmişti. Yüksek Mahkeme, bu karardan dolayı doğan hukuki boşluğun giderilmesi için iptal kararının bir yıl sonra yürürlüğe girmesine karar vermişti. Ancak verilen süre içinde yeni bir yasal düzenleme yapılmayınca, erkeğin zinası suç olmaktan çıkmıştı.

Torbalı Asliye Ceza Mahkemesi, TCK'nın 441.maddesinin iptal edildiğini, bu nedenle bakmakta olduğu bir davanın konusu olan TCK'nın 440. maddesinin yürürlükte kalmasının anayasanın eşitlik ilkesine aykırı olduğunu savunarak söz konusu maddenin iptali istemiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu. İtirazı inceleyen Anayasa Mahkemesi, anayasanın 10. maddesinde, herkesin din, dil, ırk, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin eşit olduğunun öngörüldüğünü, aynı konumda bulunan kadın ve erkeğin, yasalar önünde eşit haklara sahip olması gerektiğini vurguladı; "TCK'nın 440. maddesinde, karının zinasının suç oluşturacağı öngörülmüş, kocanın zinasını suç sayan 441. maddesi ise Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilmiştir. Böylece kocanın zinası suç olmaktan çıkmıştır. Evlilik birliğinin tarafları olarak karı ile aynı hukuksal konumda olması gereken koca için zinanın suç olmaktan çıkmasına karşın, karı için suç sayılmaya devam etmesi, Anayasa'nın 10. maddesindeki eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmaktadır. Maddenin iptali gerekir."

Bu görüşe, üyelerden Sacit Adalı ile Ali Hüner katılmadı. Anayasa Mahkemesi'nin gerekçeli kararının 13 Mart 1999 tarihli *Resmi Gazete*'de yayımlanmasıyla da kadının zinası suç olmaktan çıktı.

Artık evli kadın ya da erkeğin bir başkasıyla ilişkisi suç değil, sadece boşanma nedeni.

"kadın doğulmaz, kadın olunur"

"Kitap 1985 sonrası 'demokrasi' dalgası sırasında yeniden basıldı. ilk beş bin adet iki üç ayda satıldı. daha önce, yani fransa'da ilk yayımlanmasından on beş yıl kadar sonra rusya'da yasadışı yayın muamelesi görüyordu, uzun yıllar eksik bir fotokopi baskısı elden ele dolaştı. örgütlü birçok kadın kitabı okudu. rusya'da kadınlarla erkekler arasında bir fark olmadığı söyleniyordu ama patriyarka tabii ki mevcuttu. reform yıllarında kadınların özel hayatı diye bir şey kalmamıştı. kürtaj ise devletin çıkarlarına uygun olarak, nüfus planlaması politikası çerçevesinde serbestti. acaba simone bunları biliyor muydu diye düşünüyorum."

"filistin'de kamptaydık. kitabı bana ağabeyim getirdi. devrimci bir adamdı. geceleri. annemden, babamdan gizleyerek okudum. kitabı bitirdiğimde simone'u düşünerek ağladım ve kendi kendime söz verdim, 'hayatım boyunca kendi ayaklarımın üzerinde duracağım.' sözümü tuttum, hayatını boyunca kadınların özgürlüğü için mücadele ettim."

"1984'e kadar iran'da yasal olarak basılmadı. el altından fotokopi baskısını bulabiliyorduk."

"japonya'da o yıllarda varoluşçuluk çok modaydı. hep, 'sartre'la eşi' diye bahsedilirdi onlardan. o yüzden kitap fransa'da yayımlandıktan kısa bir süre sonra japonca'ya çevrilip basıldı. ama giriş bölümü çok sonra bulundu. daha da vahimi çevirmen kitabı biraz japoncaya uyarlamıştı. örneğin 'dişilik' kelimesi 'annelik' olarak çevrilmişti."

simone de beauvoir'ın ikinci dalga feminizmin başlangıcını müjdeleyen ünlü kitabı *ikinci cins*'in ellinci yıldönümü konferansındayız. yirmi üç değişik ülkeden onlarca kadın ve birkaç erkek toplanmış, bu kitap üzerine görüşlerini ve tecrübelerini aktarıyorlar. paris'teviz, salonda simone'la silah arkadaşlığı yapmış kadınlar var, giselle halimi, anne zelinsky, claudine monteil, yvette roudy ve kendisiyle yaptığımız uzun görüşmeyi geçen sayıda okuduğunuz christine delphy. onların zaman zaman gözlerimizi nemlendiren hatıralarından, simone de beauvoir'ı önemli kılan birçok şeyi öğreniyoruz. bütün ününe, başarısına ve belki bunlardan önemlisi ilerlemiş yaşına rağmen, o genç feministlerle birlikte mücadele etmekten, daha da önemlisi onlardan öğrenmekten kaçınmamış. şimdi kendisi de ellilerinin sonunda, pembe tayyörlü, sarışın bir fıstık olan claudine monteil, "uzun zaman ona nasıl hitap edeceğimi bilemedim," diyor. "hem bizden büyüktü, hem de fransa'nın en ünlü kadınlarından birisiydi. ona simone ya da castor, diye hitap etmem birkaç ay aldı." castor yakın arkadaşlarının ona verdiği bir isim, kendisi de mektuplarını böyle imzalarmış (mesela büyük aşkı nelson'a yazdığı mektuplar). castor, *ikinci cins*'i yazdıktan sonra fransa'da birçok erkek yazarın düşmanlığıyla karşılaşmış. o sıralarda fransa'nın en muteber entelektüellerinden birisi olan jean paul sartre'ın (aralarında nikâh olmasa da) eşi olması onu bir nebze olsun korumuş.

hayat arkadaşı jean-paul sartre

paris'te hôtel mistral'in girişinde üzerinde yukarıdaki sözlerin yazılı olduğu bir plaket var.

"Bu otelde, 1937 ve 1939 yılları arasında ve başka zamanlarda,

Simone de Beauvoir (1908-1986) ve Jean-Paul Sartre (1905-1980)

kaldılar.

İkimizin tek bir insan olduğumuzu söylerken hile yapıyordum. İki birey arasındaki uyum asla verili değildir, sürekli olarak temin edilmesi gerekir."

"Ama hiçbir zaman değişmeyen ve değişmeyecek olan birşey var. Ne olursa olsun ve ne olursam olayım senin ile olacağım."

"Karşılıklı özgürlüklerini korumak istedikleri için, bu otelde, iki ayrı odada kaldılar. Odaları daha sonra ölümün onların birleştirdiği Montparnasse mezarlığına bakıyordu."

simone de beauvoir ve jean-paul sartre hiç aynı evde yaşamamışlar, ikisinin de başkalarıyla ilişkisi olmuş ama ölene kadar birlikte olmuşlar, birbirlerini sevmişler. ilişkilerine uzun yıllar "modern" âşıklar gıpta etmiş, zaman zaman daha genç feministler dudak bükmüş. ama sartre'la beauvoir'ın ilişkisinde birbirlerine verdikleri düşünsel desteğin de büyük önemi var. simone de beauvoir'ın *ikinci cins*'te felsefi olarak sartre'ın varoluşçuluğundan çok etkilendiği iddiasına christine delphy cevap veriyor, "güldürmeyin beni. kitapta kadınların ezilmesinin felsefesi yapılır, simone kendisi bir filozoftu zaten," diyor ve şöyle devam ediyor, "hareketle olan ilişkisi onun hakkında en az söz edilen şeydir. daha çok entelektüel dürüstlüğünden bahsedilir. halbuki bu özelliğini cezayir savaşından önce de göstermişti. büyük entelektüellerin bir yanı vardır. genellikle kendilerini tekrar ederler. simone'un önemi şuradadır ki hiçbir zaman bunu yapmadı. hiçbir zaman haklı çıkmaya çalışmazdı. sartre da."

"kadın doğulmaz, kadın olunur"

konferans'ta konuşulanlar, *ikinci cins*'in tarihsel önemiyle sınırlı kalmadı elbette. birçok katılımcı, bu çok önemli kitabı bugün feminizm içinde süren tartışmalar açısından değerlendirdiler. simone de beauvoir, bu en önemli kitabını yazdığında feminist değilmiş, kadınların kurtuluşunu da sosyalizmde görüyormuş. kendini feminist olarak tanımlaması daha sonraki yıllara rastlıyor. ancak *ikinci cins*, kadınların ezilmişliği konusunda çok keskin gözlemler ve eleştirilerle yüklü. kadınlığın biyolojik değil toplumsal bir kimlik olduğu çok açık bir biçimde ilk defa burada işlenmiş, ayrıca günümüzde bana sorarsanız bir zehir gibi kadın hareketine yayılan, kadınlık değerlerinin herhangi bir eleştiriye tabi tutulmaksızın yüceltilmesinde kendini ifade eden görüşlerden tamamen kopuk beauvoir, onunla ilgili bir de kitabı bulunan ingiliz feminist elizabeth fallaize, "ev kadınının kaderi: s. de beauvoir ın evli kadınını tercüme etmek" adlı konuşmasında, beauvoir'ın betty friedan'la yaptığı bir tartışmayı aktararak herkesi güldürüyor; betty friedan, "ama bebeklere kim bakacak?" deyince simone sinirleniyormuş, "bizim bebeğe falan ihtiyacımız yok!" nitekim *ikinci cins*, kadınların sırtındaki ev işi yüküne ilişkin çeşitli öneriler de içeriyor. bugün ve geçmişte öne sürülen birçok öneri kadar gerçekçi bunlar da.

bu konferansa katılacağım diye *ikinci cins*'i yeniden okudum. ilk okumanın ve feminizmi benimsememin üzerinden geçen uzun yıllar boyunca itiraf etmeliyim ki bu kitabı bir biçimde küçümsemiştim. ikinci okuyuşumda bunun büyük bir haksızlık olduğunu fark ettim, aslında çok zengin bir içeriği var kitabın. benzer şeyleri christine delphy de konferans ta yaptığı konuşmasında söyledi. o yüzden size *ikinci cins*'i (tekrar bile olsa) okumanızı tavsiye etmekle kalmayıp bunu rica da edeceğim. beraberinde kadın çevresi'nin yayımladığı, *pazartesi*'nin ikinci basımını yaptığı *ben bir feministim*'le birlikte, lütfen.

feministler. akıllı. dik başlı ustalarının kimseye benzemeyen bir biçimde nasıl anılacağını da gösterdiler.

konferans yalnızca konuşmaların yapıldığı oturumlardan ibaret değildi. simone de beauvoir'la ilgili birkaç belgeselin ilk gösterimi yapıldı. mektupları. elyazmaları ve fotoğrafları sergilendi. castor un ünlü kitabını yazdığı yıllarda sartre, queneau, macorlan. viau tarafından greco ve piaf gibi şarkıcılar için yazılmış şarkıların söylendiği bir konser verildi.

konferansın katılımcılarına ve onların davetlilerine açık tango gecesinde ise geçtiğimiz elli yılın dans parçaları çalındı. *ikinci cins* yazıldıktan sonra artık asla eskisi gibi olmayan paris'te dinlenen, eğlenilen şarkılar. düzenlemecisi gece için, "Birinci, ikinci ve üçüncü cins'e açık ama erkekler kendilerini yatıştırmak zorundalar!" diyordu programda. dediği de oldu. herkes bir güzel dans etti, eğlendi. paris'te yaşayan sağlam *pazartesi* okuru ve benim de canım arkadaşım emel'le birlikte ricamız üzerine çalınan "simarik"ta yüzünüzü kara çıkarmadığımızı eklemek isterim.

ikinci cins'in ellinci yıldönümü şerefine basılan ve *beauvoir'in paris*'i adını taşıyan kitap, onun paris'te yaşadığı evleri, otelleri, okuduğu ve ders verdiği okulları, takıldığı kahveleri, dolaştığı sokakları, son ve sartre'la paylaştığı tek ikametgâhı olan montparnasse mezarlığını ve bütün bunların arasında geçen hayatını aktarıyor. öğrenmeye, değişmeye, mücadele etmeye yeminli bir kadın, sadece kadınlar değil, cezayirliler, işçi sınıfı, baskı gören sol gruplar için de kavga vermekten çekinmemiş. bazen yalnız bazen hayat ve silah arkadaşı sartre'la birlikte. son satırlarda içinizi acıtacağım için özür dilerim. claudine monteil, "cenazesi sartre'ınki kadar yoğun değildi," diyor kibarca. daha az insan katılmış yani. "orada hepimiz toplaşmıştık, hafif bir yağmur vardı. onun cenazesinde ne yapılır bilmiyorduk. sevgili simone, çok sevdiği bir şarkımız vardı. birbirimize baktık. simone'u uyandırmamak için o şarkıyı sözsüz mırıldandık."

ayşe düzkan

simone de beauvoir 9 ocak 1908'de bu evde doğmuş. babası aristokrasinin aşağı tabakalarına mensup, annesi zengin bir burjuva ailesinde yetişmiş. onu da seçkinlere ait olma duygusuyla yetiştirmişler. 1919 yılına kadar yaşadığı bu evde ilk çocukluk yazılarını yazmış, ilk en iyi kız arkadaşıyla tanışmış. evin sokağa yakın balkonunda oturup saatlerce gelip geçenlerin yüzlerini ve seslerini izlemiş.

simone, yirmi bir yaşında, ailesinden bağımsız olabilmek için bu apartmanda anneannesinin bir odasını kiralamış. "İşte Lasm'ın bana verdiği Michelengo resmi, Stepha'dan çiçekler, arkadaşlarımın çizimleri. Burada da giysilerim, sigaralarım, suratım var, bunların hepsini kendim seçtim. Burada birdenbire özgür ve genç ve kadın olmanın bilincine vardım." (Carnets de jeunesse, 4 Kasım 1928)

burası savaş yıllarında sartre'la ayrı odalarda yaşadıkları hôtel mistral ve kapıdaki piaket. simone burada, kendilerine postayla gelen ve yolda kokmuş etleri sartre'ın damak tadına uydurabilmek için bol sirkeyle yıkar, uzun uzun kaynatır ve baharlı etlerle lezzetlendirirmiş. 1941'de sartre tutukluk kampından kaçtıktan sonra da burada yaşamışlar. "sosyalizm ve özgürlük" adındaki direniş grubunun ilk toplantısı da bu otelde simone'un odasında yapılmış.

simone, 1947'de gittiği amerika'da chicago'lu yazar nelson algren'a âşık olup onunla meksika'yı dolaşmış sonra paris, çalışmaları ve sartre gibi öncelikler onu tekrar vatanına getirmiş. paris'te bu sokakta, şimdi yıkılmış bulunan üç odalı, banyosuz bir daire kiralamış. nelson algren onu burada ziyarete geleceği zaman gazeteciğini tamir ettirmiş, kırmızı perdeler, beyaz deri koltuklar ve yeşil bronz lambalar satın almış.

altmışlarla sonu simone için politikayla dolu geçmiş. 1967'de vietnam'daki savaş suçlularının yargılanması için russell mahkemesi'ne katılmış. 1968'de öğrencilerin gösterilerini desteklemiş, kadınların kürtaj ve annelik hakkı bildirgelerine imza atmış, gösterilere katılmış. 1971'de kürtaj hakkı için ilk büyük gösteriye katılmış. 1972'de "kadınlara karşı suçları açıklama" oturumlarının düzenlenmesine yardım etmiş. aynı yıl gisella halimi'yle birlikte "seçim (:kadınların davası)"ını kurmuş,1974'te anne zelinsky ve annie sugier'yle "kadın hakları ligası"nı kurmuş. bu resim o yıllardan, soldan sağa, colette audry, kate millet, simone de beauvoir, anne zelinsky, yvette roudy, daha sonra eşi olacağı sylvia le bon.

o yıllarda *les temps modernes* (modern zamanlar) dergisinin sayılarını feministlere açması için kişisel etkisini kullanmış. 1977'de çekilmiş bu resim, sartre'ın evinde *modern zamanlar* yayın kurulu toplantısını gösteriyor. soldan sağa, pierre ribould, sartre, beauvoir, françis georga, claire etcherelli, pierre victor, jean pollion.

1938'de, molière ilkesi'nde öğrencileriyle.

çalışmak için genellikle kahveleri tercih etmiş. 1946'da deux magots kahvesi'nde.

1947'de *İkinci cins*'i yazdığı sıralarda.

simone'un cenazesine dünyanın her yerinden kadınlar katılmış.

sartre'la tek ve son ortak mekânları.

Kadın bilardo severse

"Bilardo yüzünden annemden tokat yedim..."

Antalya'da Avrupa Bilardo Turnavası'nın (Eurotour) düzenlendiği günlerde kadınlar gönül verdikleri oyunu "gönüllerince" oynayamamaktan yakınıyor.

Feminizme getirdiği eleştirilerle Amerika'da çok meşhur olan yazar ve araştırmacı Camille Paglia bir kitabında kadınların doğaları gereği hedef sporlarında, okçuluk, atıcılık gibi alanlarda başarılı olamayacaklarından söz eder. Ona göre kadının kendisi bir "hedef"tir. Hedeflemek ve atış yapmak erkeklerin işidir. Erkeklerin çişlerini ederken bile bir noktayı hedeflemeye çalıştıklarını anlatır. Paglia okçuluk gibi sporlara merak salıp başarı gösteren kadınları herhalde istisna şeklinde değerlendiriyordur. Bu da bir fikir. Gerçekten kadınlar hedef sporlarına pek ilgi duymuyorlar. Zaten birçok kadın hobilerle, sporla uğraşacak fazla zaman bulamadığından, erkeklerle bir yarışa girmediklerinden ve üstelik erkeklerin elinden gelen, gelmeyen birçok işi bir güzel üstlendiklerinden. "Hay Allah, bir kız kardeşimiz de çıksa, şu dartta yenmedik insan bırakmasa," diye hayıflanmaya gerek yok. Ama sırf böyle bir yargıyla sevdiğimiz oyunlardan, sporlardan niye vaz geçelim?

Bilardo kadınların nadiren ilgi duyduğu sporlardan biri. O da bir tür hedef sporu. Türkiye'de rastgele bir bilardo salonuna girip bir bilardo masasına baktığınızda, belli kurallar çerçevesinde ıstaka ile vurularak bir deliğe atılmaya çalışılan toplar görüyorsunuz. Bir de masanın çevresinde asabi asabi dolaşan erkekler. Dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi burada da kadınlar bilardo salonlarına pek gitmiyorlar. Yatkın ya da meraklı olmadıklarından mı, yoksa erkeklerin bu işe sarılıp salonları kadınlar için katlanılması zor birer kıraathaneye çevirdiklerinden mi, acaba? Bilardoyla yakından ilgilenen insanlar ve bilardo dergileri bilardonun fizik bilgisi, yoğun konsantrasyon, rakibinin psikolojisini gözleme yeteneği ve el kıvraklığı gerektiren bir spor olduğunu belirtiyorlar. Fiziksel güç gerektiriyor mu? Kimi zaman gerektirdiği savunuluyor. Yaygın olarak oynanan iki tür içinde "üç bant" daha çok fiziksel güç gerektiriyor. "Amerikan denilen türün ise yalnızca başlangıcında açılış yaparken biraz güçlü olmanız gerek. Oyun boyunca masaya rahat uzanabilmeniz gerektiğinden uzun boy bir avantaj.

Bilardo ABD'den ithal. Filmlerdi, imajdı derken Türkiye'de son yirmi yıldır popülerleşti. Hatta şu aralar bazı bar sahipleri bile barlarının bir köşesine bilardo masaları koydurttu. Hani biranızı yudumlarken bilardoya da eğilin hesabı. Bilardonun spor olarak ciddiye alınması yeni yeni gerçekleşiyor. Türkiye Bilardo Federasyonu uzun geçmişi olan bir kuruluş değil. Bilardo kahvehane ortamlarından henüz çıkamadı ama yeni yeni üniversite çevrelerinde açılan bilardo salonları bu konuda titiz davranıyorlar ve salonların bir kısmını kafe gibi kullanarak daha çok kadın ve erkeklerin gelip bir arada oturabilecekleri yerler haline getirmeye uğraşıyorlar. Bu tür salonlar zaman zaman kadın ve erkeklerin aynı klasmanda oynadıkları turnuvalar da düzenliyorlar. Ama bu turnuvaların ilginç yanı kadınlara erkeklerle oynadıkları takdirde iki el avans verilmesi. Erkek oyuncular iki el yenik başlıyorlar. Turnuva düzenleyicileri bunu bilardoyu kadınlar için cazip hale getirmek, zaten "güçsüz" olan kadın oyunculara avantaj yaratmak gibi nedenlere bağlıyorlar. Kadın oyuncuların çoğu bunu kabul ediyor.

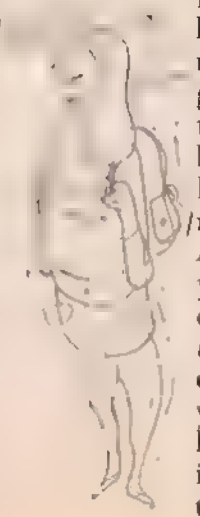

Bahçelievler'de yaşayan Ahu yirmi yaşında. Beş yıldır bilardo oynuyor. Erkek arkadaşları sayesinde bilardoya başlamış. Salona ilk onlarla gitmiş ve kendine bir çevre edinmiş. Bu nedenle kendisini kimsenin rahatsız etmediğini söylüyor. Bilardo oynamak için ailesiyle mücadele etmek zorunda kalmış. Annesi bilardo salonuna gittiğini duyunca "suratına bir tokat indirmiş." Daha sonra ailesini salona davet etmiş, ortamı göstermiş. "Önyargıları o şekilde yenebildim," diyor. Erkek arkadaşı da bilardo oynuyormuş. "Zaten bilardo ortamından birini seçerim," diyor. Turnuvada avans almayı kabul ediyor çünkü erkek oyuncuların ancak o yolla kendisini ciddiye alıp hırslı oynayacaklarını, çoğu erkeğin bir kadınla oynarken karşılaşmayı hafife aldığını ama bir kadına yenilmeyi de asla hazmedemediklerini düşünüyor. "Üstelik bizim antrenman şansımız daha az," diyor. "Kadınlar evlerinin dışına daha geç bir yaşta çıkabiliyorlar. Oysa bilardo çok antrenman gerektiren bir spor. Ben her akşam işten yorgun argın çıkmama rağmen salona uğrayıp oynuyorum. Avans verilmesini şimdilik doğru buluyorum. Biz kadınlar bu işte gelişince zaten öyle bir konu da ortadan kalkacak." Geçen yıl Türkiye Şampiyonası'na katılmış. Tekrar katılmayı istiyor. Şampiyonada klasmanlar ayrıldığı için avans alma durumu yok. Bu da stresi azaltıyor. Ahu Açık Öğretim'de okuyor, bir bankada çalışıyor ve bilardoyu asla bırakmayı düşünmüyor. "Istakayı aldığımda bütün yorgunluğum gidiyor. Artık herkes oyunumu takdir etmeye başladı, kendimi kabul ettirdim," diyor. "Kendini kabul ettirenlerden" biri de İlke. Yirmi iki yaşında. Boğaziçi Üniversitesi'nde öğrenci. Bilardoya lisede, ablası aile ve eş baskısı ile oynamayı bıraktıktan sonra başlamış. Hırslı. Günde en az iki saat bilardo çalışıyor. Çoğunlukla erkeklerle oynuyor. Bilardo salonlarının birçoğunun yalnızca erkeklerin gittiği yerler gibi tasarlanmasına karşı. "Erkekler kadınlarla oynarken başka fikirler taşıyorlar," diyor. "Yemeğine oynamak istiyorlar. Düşünün kaybetse de kazanacak ninle yemeğe çıkacak." İlke, fiziksel gücün çok az önem taşıdığını, önemli unsurun oyuncunun psikolojisi olduğunu savunuyor. "Sınırlenmemek gerek," diyor. "Bilardo bir centilmenlik oyunudur. Zaten şampiyonalarda centilmen gibi giyinirsiniz. Yelekler, gömlekler... Sinirlenip küfür ederseniz, ıstaka kırarsanız oyun gücünüz azalır. Sakin ve dikkatli olmalısınız. Bu özellikler daha çok kadınlarda var." İlke avans almayı reddediyor. Bunun kendisini küçülteceğini, eşit olmak istediğini belirtiyor. Bir turnuvada avansı reddetmiş. Çevredekiler tepki göstermişler. "Benim şımarık ve ukala olduğumu düşündüler belki de," diyor. "Niyetim bu değildi. Pek çok erkeği yenebilirim. Avansı kabul etmek bana göre bir eksikliği kabul etmek gibiydi. Ama bunun sonu yok. Örneğin boyum bir avantaj. Boyu benden kısa olan bir erkeğe avans verecekler mi?" İlke oynamaya ilk başladığında ailesinden çok tepki almış. Şimdi de annesinin sıkça gittiği salona gelip çevreyi incelediğini ve ancak öyle içini rahat ettirdiğini anlatıyor. Aylin ise on yedi yaşında. Lise öğrencisi. Üsküdar'da yaşıyor. Üç yıldır oynuyor. Bilardo salonlarındaki küfürleşmelerden ve insanların kadınların oynamasını "yalnızca he-

ves," diye nitelendirmesinden rahatsız. "Küfürlerin yanı sıra imalar var," diyor. "Deliğe girmedi gitti, diye bağırıyorlar. Çağrışımlar çok belli. Böyle bir ortamda nasıl spor yapacağız?" Gittiği salonların sahiplerinin de erkek olduğu ve bunların çok cahilce ve kaba davrandıklarını söylüyor. "Her şey erkeklere göre ve onlara yönelik." diyor. "Benim çok erkek bilardocu tanıdığım var, bana saygı duyuyorlar ama ilk başta önyargılı davrandılar. Bütün eğlenceli şeylerin kendileri için olduğunu sanıyorlar." Bazen oynayacak insan bulamamaktan yakınıyor, iyi oyuncuların erkekler arasından çıktığını ve bazılarının da kendisini pek kale almadığını anlatıyor. Ailesi ona pek baskı yapmamış. Geç saatlere kadar salonda kalmasına ses çıkarmıyorlarmış. Ama kendisi gibi bir bilardocu olan yeni erkek arkadaşı salona gitmesine karşıymış. "Böyle giderse ayrılacağız. Pek çok kız arkadaş nişanlanıp bilardo oynamayı bıraktı," diyor. "Ama ben bilardodan kopmak istemiyorum.

Bilardo salonlarını Aylin'in de anlattığı gibi çoğunlukla erkekler yönetiyor. Yalnız Rumelihisarüstü'ndeki BAT'in işletmecisi kadın. Şerife yirmi yedi yaşında. Beş yıldır BAT'i yönetiyor. Salonu erkek kardeşiyle açmışlar. Şimdi işler neredeyse tamamen ona kalmış. Şerife zamanının çoğunu salonda geçiriyor ve müşteriler konusunda seçici davranmak zorunda kaldıklarını belirtiyor. İlk başta böyle bir yer açma fikrine sıcak bakmamış. Şimdi işini çok seviyor. Kendisi de bilardo oynuyor. Kadınların bilardoya fazla ilgi duymadıklarını ama salona geldiklerinde arkadaşlarıyla rahatça oturabildiklerini anlatıyor. "Bunu biraz da bizim tutumumuz sağladı," diyor.

Ben bu konuşmaları yaparken basında, "Kadından bilardocu çıkmaz," türünden haberleri, söyleşileri görmüş değildim. Bana bilardocu kadınlar gösterdiler. Bu önyargılardan çok rahatsızlar. Farklı konumlardaki pek çok kadın oyuncunun ortak noktası bu. Amaçları erkeklerle yarışmak değil, yalnızca hoşlarına giden sporu rahatça yapabilmek. Bu kadar küçük bir istek için bu kadar çok mücadele etmek zorunda kalmaları, ailelerine, sevgililerine, eşlerine laf anlatmak durumuna düşmeleri, başlangıçta hep "kendilerini kabul ettirme" çabası taşımaları üzücü. Ama görülen o ki, pek çoğu vazgeçerken bir kısmı hırsla devam ediyor. Oynamayı sürdürenler bilardoya çok emek veriyorlar ve hiç de bildiklerinden şaşacak gibi değiller. Hatta yaşamında bir kere bile ıstaka tutmamış, el becerileri sıfır olan beni bile oynamaya ikna etmeye çalıştılar. "Çoğalalım, oynayalım," dediler. Bizim kalktığımız masalarda arkamızdan onlara, "Sen yoksa feminist mi oldun, ne feci," diyen kadın ve erkeklere aldırmadan... Çoğalalım çoğalabilirsek.

Gamze Deniz

"ölmeden beni başbakan yapın," demişti, istediği oldu

şairin milliyetçi olarak portresi...

bülent ecevit, yirmi yıl aradan sonra tekrar politikada parladı. artık "demokrat" kişiliğinden eser yok. ya eskiden gerçekten öyle miydi?

ecevit, cumhuriyetimizin ikinci "demokrasi kahramanı"dır. (aslında bu tanımlamada demokrasi ve kahraman da ayrı ayrı tırnak işareti hak ederler.) kurtuluş savaşı'nın ismet paşa'sı, yani cumhuriyet'in ikinci adamı karşısında kazandığı zafer çok insanın içine su serpmişti.

kolej mezunuydu, daha doğrusu sadece kolej mezunuydu. devlet katına sonradan iyice yerleşen mühendisler arasında bir lise mezunu olarak uyumsuz görünüyordu. şimdi geriye dönüp baktığımda, devlet katındaki uyumsuz görüntünün o zamanki ecevit'in esas numarası olduğunu düşünüyorum. o zamanların morrison süleyman'ının göbeğine nazire yapan zayıflığını inönü'den miras aldığını düşünebiliriz. ama genellikle kravatsız giydiği mavi gömlekleri kendine özgüdür. sonra yine demirel'in şapkasına karşılık af buyrun, lenin'inkine bile benzetilebilecek kasket. karısı rahşan ise behice boran'ı andırır bir sadelikte. hem de sadeliğin cumhuriyetimizin resmi tarzı olduğu zamanlarda. kolej mezunu çift köy enstitülü kıyafetinde. nazmiye demirel'in şatafatını göze batıra batıra.

ısparta'lı çoban sülü'ye karşılık "karaoğlan" ressam bir ana ve profesör bir babanın çocuğudur. gençliğinde sanskritçe öğrenme lüksü yoksa nasıl elde edilir? daha lisedeyken hintli şair tagor'dan şiirler tercüme edermiş. ama esas tercihi kipling, dylan thomas gibi modern şairler olmuş hep.

bütün bunlar yetmezmiş gibi kendisi de şiir yazar. edebiyatla ilgisi olan herkese hayal kırıklığı yaşatacak şiirler. ama devlet denen o katır kutur katta şiir okuru olmak bile şaşırtıcı. en tanınmış şiiri zamanın ünlü grubu modern folk üçlüsü'nün bestelediği *takalar*. yani en fazla şarkı sözü olarak değerlendirilebilecek metinler. politik hayatı boyunca hep göze batan aydın düşmanlığıyla iyice kuruyan mısralar. zaten dilini öztürkçeyle bu kadar sınırlayan birinden has şiir beklenebilir mi?

ama fonda beyaz güvercinler uçarken bu bileşim ecevit'i kadınların sevgilisi yapmıştı. birçok ev kadınının kocalarıyla tartışmak pahasına ya da gizli gizli onun fotoğraflarını bulundurduğunu hatırlıyorum. rahşan hanım'la ilişkileri seçmene modern bir aşk hikâyesi olarak yansıyordu. genellikle görücü usulü evlenen diğer politikacılara karşılık, lise yıllarında bir tiyatro gösterisinde tanışmışlardı. ikisinin de ilk ilişkisiydi bu. biz kadınlar açısından hep iyi puanlar yani. malum, başkalarına sadık olan erkekleri de severiz.

eğer toplumu bir aile gibi görürsek, 1970'lerde kız tarafının ve asi oğul solcuların kalbini kazanmıştı

ecevit. ama baba ikna edilmeden bir aileye girmek mümkün değildir. işte toplumsal onayı da, kıbrıs çıkartması'yla kazandı.

kıbrıs'a türk ordusu nun müdahale etmesine barış hafekâtı adını vermek yani bu derece güçlü bir imge çarpıtması, ancak onun şair kafasının işi olabilirdi. her ülkede savaşa itiraz edenler olur. o dönemde türkiye'de böyle bir itiraz yapanların sesi pek duyulmadı. savaşın kıbrıs üzerindeki tahribatının dillendirilmesi de yıllar sonra gerçekleşebilecek ve çok az insan tarafından duyulacaktı. o sıralarda, tohumu derinlere atılmış yunan düşmanlığı, ecevit'in böylece sulaması ve türkeş'in çapalamasıyla çiçek veriyordu.

ecevit'in cumhuriyet tarihinin ikinci "demokrasi kahramanı" olduğunu söylemiştim. birincisi tahmin edebileceğiniz gibi adnan menderes'tir. ikisinin demokrasiye olan bağlılıklarının zayıflığı ve tarzı açısından da bir benzerlik kurabilirsiniz. 12 eylül ecevit'in kaderini menderes'inkine yaklaştırdı. tıpkı onun gibi kovuşturmaya uğradı. sadece 12 eylül öncesi faaliyetleri dolayısıyla değil, askeri rejime itiraz eden bir yazısı dolayısıyla da hapse girdi. sonra da kaderini eski yol arkadaşlarından tamamen ayırdı. shp ve chp yle iş/güç birliği olabilecek her adımdan bucak bucak kaçtı.

12 eylül öncesinde solcular açısından en muğlak konulardan birisi örgüttür. işte o ortamda, birçok devrimci, dernekler, halkevleri, odalar filan arasında chp'de de çalışmışlardı. yasal partilere üye olmayan çoğunluğun polise duştugunde "chp'liyim," demesi de adettendi. ama bütün bunlar ne chp'yi solculaştırmış, ne de ecevit'i sola yakınlaştırmıştı. aksine, chp'ye bulaşanların önemli bir bölümü sağa kaydılar.

daha sonraki yıllarda ise hiç başarılı bir politikacı olmadı bülent ecevit. 1995 yılında seçmenlerine, "beni ölmeden iktidar yapın," diye seslendi. iktidar hırsı hiç sönmemişti çünkü. eskiden asabiyeti bir tür cesaret gibi gözükürdü. son yıllarda basbayağı hırçınlık halini aldı. parti içinde despotluğu dillere destandı. karısının parti işlerine müdahalesi politikada bir tür kadın düşmanlığına malzeme edilebilecek düzeydeydi. ama bunlardan daha önemli bir şey var onunla ilgili; türkeş'in de tespit ettiği gibi, hep sağa kaydı ve esas vahimi politikalarını hep solun kelimeleriyle ifade etti.

kürt, güneydoğu gibi sözleri her duyduğunda, ısrarla feodaliteden bahsetti mesela. "özelleştirme çağın gereğidir," dedi. ama bütün bunlar onu politik başarıya bir an olsun yaklaştırmadı.

ama işte hayat her sabrı ödüllendiriyor. amerika birleşik devletleri, öcalan operasyonunu ona nasip etti. abd'nin ırak operasyonuna karşı çıkması kendisi iktidarda olmadığı için midir, diye düşünmeden edemiyor insan.

televizyonda sevinçli ve gururluydu. açıklamasının ardından kameralar edirnekapı şehitliğini ziyaret ettiler. bir kadın, "şehit annelerine verdiğimiz sözü tuttuk, dediğinde ecevit. kucaklayabilirdim," diyordu. yine kadınların sevgilisi yani. başka bir kadın ise, abdullah öcalan'ın bir kafes içinde türkiye'nin ortası olan konya ovasına konulmasını öneriyordu. (yarabbim, insan zihni neler üretebiliyor!) hukukun böyle şeylere engel olmasına hayıflananların gözdesi.

ve türkiye'nin biricik şair başbakanı bir defa daha milliyetçilik dalgasının ortasından, kendi çöplerinden yükseliyor. lise arkadaşları onun için okul yıllığına "Dansı ve partileri gereksiz ve zararlı bulur," diye yazmışlar. keşke, keşke daha sonra da partileri zararlı bulsaydı.

ayşe düzkan

H A K E D İ Y O R

Hak ediyoruz köşesinin daha önceki bölümlerinde, Ocak 98'de yururlüğe giren ve aile içi şiddetin önlenmesi doğrultusunda (şiddet uygulayan kişinin evden uzaklaştırılması, varsa silah ve benzeri aletlerine el konulması, alkollü olarak eve gelmesinin engellenmesi, bu uzaklaştırma sırasında kadına tedbir nafakası bağlanması vb.) bazı tedbirler getiren 4320 Sayılı "Ailenin Korunmasına Dair Kanun"dan genel olarak söz etmiştik. Bu kez, yasanın adından başlayarak bazı noktalara değinmek ve özellikle yasanın uygulanmasındaki bazı zorluklardan söz etmek istiyorum.

Öncelikle olumlu bir adım olarak gördüğüm bu yasanın, kadın hareketinin bugüne kadar süregelen kampanyaları ve yoğun çabalarının bir sonucu olduğunu belirtmek istiyorum. 80'li yıllarda aile içi şiddeti gündeme getirdiğimizde bunun özel hayat olduğu ve karışılmaması gerektiği tepkileriyle çok fazla karşılaşmıştık. Bugün ise o özel sayılan hayata karışılması ve içinde birçok tedbiri barındıran özel bir yasanın olduğu bir noktaya ulaşmak gerçekten anlamlı.

İsim "Ailenin Korunmasına Dair Kanun" ya da "Aileyi Koruma Yasası. Bugün aile içinde şiddet görenlerin kadınlar olduğu çok net bir gerçeklik olduğuna göre, yasanın koruduğu aslında kadınlar ya da çocuklar. Ancak demek istediğim yasanın adının "kadınları ya da çocukları koruma yasası" olması gerektiği değil. Burada önemli olan şiddet gören ya da şiddet tehdidi altında olan kişinin korunması. Neden şiddetin var olduğu bir durumda bile o kurumu korumak ve yasaya da buna uygun bir ad vermek zorundayız? Aslında bu mantık, kadınlar sözkonusu olduğunda başka kanunlarda da kendini gösteriyor: Örneğin Ceza Kanunu nda düzenlenen "Genel ahlaka, adaba ve aile düzenine yönelik suçlar" başlığı altında ırza geçme, ırza tasaddi, kız-kadın kaçırma" gibi suçlar yer alıyor. Korunmak istenen hukuki yarar, kişinin vucut bütünlüğü ve kişiliği olsaydı başka turlü yapılabilecek düzenlemeler, bugün ne yazık ki erkek egemenliğinin urunü olan genel namus anlayışına göre yapılmış ve bedensel bütünlük hiçe sayılmış. Örneğin bir erkek icra hareketlerine başladığı halde bunu elinde olmayan nedenlerle tamamlayamamış ve tecavüz gerçekleşmemişse, genel ahlak adeta daha az zedelenmiş olacak ve o kişi daha az ceza alacaktır, mağdurun yaşadığının ise fazla bir önemi yoktur. Ayrıca tecavüze uğrayan kadınla, tecavüz eden erkek evlenirse genel ahlak ve adap yine korunmuş olacak ve ceza söz konusu olmayacaktır. Buna benzer birçok örnek vermek mümkün.

Bu noktada, İstanbul Barosu Başkanı Yucel Sayman'ın bir makalesinden alıntı yaparak "korunmak istenen aile"de kadının durumuna biraz değinmek istiyorum: "...Kadın evlendiği anda, önceden belirlenmiş, evlendiği erkekle anlaşsa bile değiştiremeyeceği bir hukuki duruma girer. O bundan böyle evlilik birliğinin bir unsurudur ve bu birlik içinde yasanın ona biçtiği role bürunür: Evin içişlerini yönetmek, gucü yettiğince kocasına yardımcı ve danışman olmak (Medeni Kanun (MK) md. 153). Buründuğü bu rol içinde kadın kocanın otoritesi-egemenliği altındadır. Evlilik birliği başkanı kocadır (MK md. 152/1) ve evlilik birliğini üçüncü kişilere karşı koca temsil eder (MK md. 154). Çocuğa kadın bakar, ama, velayetin kapsamına giren konularda son sözü erkek (baba) söyler, karar erkeğin (babanın, üstün oyuyla alınır (MK md. 263). Bu egemenlik ilişkisi içinde kadının kimliği, bir anlamda kocaya bağlı olarak değişime uğrar: Kendi soyadı silinir, (Bu noktada ufak bir değişiklik gerçekleşti: başvurusu halında kadın, kendi soyadını kocanın soyadı önünde kullanabiliyor.) EK. kocanın soyadını alır (MK md. 153), kocanın ikametgâhı bundan böyle onun da ikametgâhıdır (MK md. 21/1), evlilik birliği konutunu koca seçer (MK md. 152/2). Özetle, Medeni Kanını evlilik birliğine ilişkin düzenlemesiyle kadını ekonomik açıdan erkeğe (kocaya) bağımlı duruma getirmiş, onun egemenliği altına sokmuştur. Kadın kimliği evlilik birliği içinde, evlilik birliğinin 'selameti' uğruna erimiş, erkeğe (kocava) bağlı olarak değişime uğramıştır... İşte kimliksizleştirilmiş, ya da erkek egemenliğine tabi toplumsal kimlik giydirilmiş kadının bir unsuru olduğu evlilik birliği (kuşkusuz aile), Anayasa nın 41. maddesi gereği Türk toplumunun temelidir."

Genel olarak yasalarda var olan bu bakış açısı ve ayrımcılıklar, yasaların adının nasıl konulduğundan başlayarak kendini gösteriyor: Şiddet söz konusu olduğu halde, korunmak istenen, şiddet gören kişi değil "aile" oluyor; tecavüz, kaçırma vb. söz konusu olduğu halde korunmak istenen o suçtan zarar goren kişi değil "Genel ahlak ve toplum duzeni," oluyor.

Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı'nda gerek ben gerekse diğer arkadaşlarımız her ay onlarca kadının başvurusuna tanık oluyoruz. Bu başvurulardan 4320 sayılı yasayla ilgili tespit ettiğimiz sorunları şöyle sıralayabilirim: Ozellikle ilk muracaat karakola yapılırsa, burada şikâyete ilişkin bir tutanak tutturulması bazen büyük zorluklarla karşılaşabiliyor. Başvuran kadın "evine dönmesi, sonra ortada kalacağı" ya da "bir daha böyle bir olay olursa haber vermesi ve gelip o zaman adamı dövecekleri!" gibi birtakım telkinlerle evine gönderilebiliyor. Özellikle bu kanun bilinmiyor ve anlatılsa da anlamakta güçluk çekiliyor çünkü bir kocanın, şiddet uyguluyor olsa da nasıl kendi evine alınmayacağı, evin etrafında dahi dolaşmaması gerektiği anlaşılamıyor ve aslında kabul görmuyor.

Savcılıklara yapılan müracaatlarda da "4320 sayılı kanunun uygulanmasını istiyorum." demldığı halde durumun Sulh Hukuk Hâkimliği'ne intikal ettirilmesinde yaşanan zorluklar var. Fiziksel şiddet söz konusuysa kadının adli hekime sevk edilmesi, daha sonra da herhangi bir müessir fiil olayı gibi muamele

yapılması ve rapor 10 günü geçmiyorsa şahsi şikâyete bağlı olduğunun iletilerek takipsizlik kararı verilmesi söz konusu olabiliyor. Başlangıçta yaşanan zorluklar en fazla kanunun henüz uygulayıcılar tarafından da yeterince bilinmemesinden ve de kabul görmemesinden kaynaklanan zorluklar oluyor.

Kanunun 1. maddesinden anladığımız kadarıyla, başvurunun şiddet gören kişi dışında bir aile bireyi tarafından da yapılabilmesi imkân var. Ancak böyle bir başvurunun kabul edilmesi de bugünkü şartlarda pek mümkün görünmüyor. Oysa karakola müracaat edildiğinde, gereken yapılmadığı takdırde, hayati tehlike de söz konusu olabileceğinden, şiddet goren kişi dışında biri, örneğin diğer aile bireyleri ya da komşular tarafından yapılacak bu tür bir başvurunun da savcı ya da hâkim tarafından ciddiye alınması ve kabul edilmesi gerekiyor.

Burada önemli olan bir başka nokta da şiddetin türüne ilişkin. Kanunun genel gerekçesinde "İlk insanla birlikte ortaya çıkan şiddet olgusu! Değişik türleri ve uygulanış biçimleriyle her zaman gündemde olmuştur," diye başlayarak "aile içi şiddet" adı altında "aile içinde bir bireyin diğer bir bireye yönelik fiziki, sözel ve duygusal kötü davranışı," diyerek devam ediyor. Yani söz konusu kanunun oluşumuna esas teşkil eden yalnızca fiziksel şiddet, kaba dayak değil. Oysa yine ilk başvuru sırasında yaşanan zorluklardan birisi de bu; kanunun uygulanmasını isteyen kadınların vücutlarındaki şiddet izlerinin derecesi dahi önem taşıyabiliyor. Çok fazla yara beresi yoksa ya da görünen yerlerinde bu izleri taşınmıyorsa kanunun uygulanması zorlaşabiliyor. Bazen alınan raporun bile yeterli olmadığı ve hâkim tarafından "iki günlük rapor çok az" denildiği de olabiliyor. İlk müracaat sırasında yaşanan zorluklar bunlar. Aslında bu kanuna göre ilk müracaatla karar arasında olması gereken zaman aralığı çok kısa. Ancak bir başka zorluk da bu noktada ortaya çıkıyor. Mahkemeye başvurduktan sonra ilerki bir tarihe duruşma günü verilmesi, nüfus kayıtlarının istenmesi, tanıkların beklenmesi gibi durumlarla da karşılaşılabiliyor. Oysa kararın acilen verilmesi gerekiyor, (hiç duruşma yapılmadan evrak üzerinde inceleme yapılarak dahi karar verilmesi mumkün aslında) çünkü birçok kadının can güvenliği bulunmuyor. Hele bugün birçok erkeğin silah sahibi olduğu da düşunulurse çok vahim sonuçların doğması mümkün.

Kanunun uygulanmasında yaşanan, hatta başvuruları bile engelleyen en onemli konu ise, kocası evden uzaklaştırılan kadının, geçimini nasıl sağlayacağı. Tedbir olarak aylık 15 milyon lira nafaka bağlanan çocuklu bir kadının, kocanın 6 ay boyunca evden uzaklaştırılması durumunda (ev kirasını odememe, çocuğun okul masrafını karşılamama tehdidi de düşunulurse) geçinmesi nasıl mümkün olabilir. Eğer evin kira sözleşmesi kocanın üstüneyse ki hemen her durumda böyle oluyor, bu sefer ev sahibinin kadın kirayı ödeyemez korkusuyla tehdidi başlıyor. Ev kocanın babasının mülküyse, kanun uygulansa dahi kayınpeder kadını evden çıkartabiliyor.

Yine bir başka örnekte ise, kadın kararı aldıktan sonra eve dondüğünde kocası evin eşyalarını kamyona yükleyip götürmek üzereydi, kadın karakola müracaat etmiş ancak, "Adamın kendi evi," cevabını almıştı, savcılığa başvurdu ancak oradan da sonuç alamadı ve iki çocuklu boş bir evde kaldı.

Bu yüzden, tedbir kararı verilirken özellikle mali konuların da önemle dikkate alınması gerekiyor. Cuzi bir tedbir nafakası tek başına yeterli olmuyor. Ayrıca eş resmi kayıtlı olarak bir işte çalışmıyorsa bu nafakanın tahsil edilmesi de başlı başına bir sorun oluşturuyor.

Örneğin kanuna göre tedbir kararlarına uyulmaması halinde 3-6 ay arası hapis cezası öngörulüyor Bunun uygulanması halinde yine kadının ve varsa çocukların geçiminin nasıl sağlanacağı çok önemli. Bu nedenle, belli sosyal duzenlemelerin

yapılması, ekonomik tedbirlerin alınması gerekiyor.

Kanunda ayrıca "hâkimin gerekli görebileceği başkaca tedbirlerin de alınabileceğinden," söz ediliyor. Özellikle duruşma sırasında davalının da hazır bulunduğu durumlarda yapılan ihtarların çok net ve anlaşılır biçimde söylenmesi, hatta tekrarlanması gerekiyor. Şiddet uygulayan kocanın mahkemede bulunması ve bu uyarıyı hâkimin ağzından duyması bazen koca üzerinde daha etkili olabiliyor (Hâkim genellikle erkek olduğu için bir erkekten azar işitmek ya da ihtar almak daha etkileyici oluyor herhalde).

Kararın savcılığa intikal etmesi ve onun zabıta marifetiyle tedbirlerin uygulanıp uygulanmadığını takip etmesi aşamasında ise başlangıçta saydıklarımıza benzer sorunlar yaşanıyor. Bu aşamada savcılığın gerçekten ciddi bir takibi ve emniyet görevlilerine uyarısı gerekiyor. Çünkü bu noktada polislerin tepkisiyle ya da hiçbir şey yapılmaması durumuyla karşılaşmak mümkün.

Uygulama aşamasındaki bu zorlukların giderilebilmesi için ciddi bir mücadelenin ve eğitimin verilmesi zorunluluğu var. Gerek broşürlerle gerek yüz yüze, karakollarda kadın görevlilerin eğitiminin sağlanması ve kanunun uygulanmasında da onların görev alması gerekiyor. Bunun yanı sıra yine aile hukukuyla ve kadınlara yönelik şiddetle ilgili konularda uzmanlık mahkemeleri kurulması. hâkimlerin, savcıların ve avukatların staj eğitiminden başlayarak yasalardaki ayrımcılıklar ve kadın hakları konusunda da eğitim görmesi gerekiyor.

Bu noktada, 1997 yılında yapılan bir araştırmanın sonuçlarından kısaca söz etmek istiyorum: Ege Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Adli Psikoloğu Belma Gölge'nin araştırmasına göre; 50 adli tıp uzmanının yüzde 4 ü, 85 psikoloğun yüzde 6'sı, 100 avukatın 10'u, 80 hâkim ve savcının yüzde 17'si, 100 polisin 33'ü, "Bazı kadınlar tecavüzü hak eder," diyorlar. Yine 85 psikoloğun yüzde 18'i, 305 hâkim, savcı ve avukatın yüzde 40'ı ve 100 polisin 66'sı, "Kadınların dış görünüş ve davranışları tecavüze yol açar," diyor. Bu anlamda kadınların başvuracağı "yasa insanları 'nın durumu çok net olarak kendini gösteriyor.

"Her şeyin başı eğitim," diyerek yazıyı noktalamak istemiyorum tabii, ancak kadınların bu denli canını yakan aile içi şiddete karşı, onca mücadele verilerek elde edilen bu naçizane yasanın kağıt üstünde kalmamasını ve uygulanır olmasını sağlamak için bunu da demem gerekiyorsa diveceğim çaresiz! Bu reformist önerilerin dışında söylenmesi gerekenleri ise dergimizin diğer sayfalarında bulabilirsiniz.

Filiz Kerestecioğlu

melek olup olmamak elimizde!

"anne"liğin, yakıştırılmadığı bi kadınd m. isteyerek anne oldum, belki de bana anneliğin yakıştırılmaması anneliğe yüklenenlerle il.gili.

doğurma arzusunun toplumsal sebepler dışında biyolojik olduğunu duşunuyorum. sanki belli bir yaştan sonra insanın bedeni de çocuk yapmaya hazırlanıyor. ben otuz beşimde gebe kaldığımda, kendimi bu kıvamda hissediyordum. sevgilimle birlikte yaşıyorduk. ilişkimiz iyi gidiyordu, o da baba olmak istedi. bunun dışında, bu konuyla ilgili fazla düşünmediğimizi hatırlıyorum. bir yandan da "zenginleşmeye" karar verdiğimiz bir dönemi yaşıyorduk. bir iki arkadaşımla paylaştığımız bir hayalimiz vardı, hâlâ da var, insan geçimle ilgili meselesini, hayatta bir iki senesini verip bitirse... kurduğumuz iş eğlence sektöründeydi ve dolayısıyla gece işiydi. yani annelikle hiç yan yana konulamayacak bir iş. doğuma ve sonrasındaki hayatıma, hiçbir kesinti olmayacakmış gibi hazırlanıyordum. mide bulantılarım kısa sürdü, yavaş yavaş irileşmeye başlamıştım. memelerim olmuştu. doktorum nuriye şahane bir kadın, başkaları için demode sayılabilecek çoğu fikirlerimle fikirdaş. gebeliğim sırasında, hoşgörü ile karşılanan veya karşılanmayan çoğu şeyi yaptım. şantiyede çalıştım, bol bol yolculuk yaptım, ama bunların yanında süt içtim, yoğurt yedim, beslenme konusunda çok az şeyi ihmal ettim, az sigara içtim, bacaklarımı dinlendirdim filan. gebeliği, zaman zaman şımarma vesilesi olarak kullandığımı da söylemeliyim. az tanışık olduğum ve sadece feminist olduğumu bilen bazı kadınlar için tuhaf bir şey yapıyordum. bütün bunları bana pek yakıştıramadıklarını imadan kaçınmadılar... emin miydim, iyi düşünmüş müydüm, peki özgürlüğüm, baba ne diyordu, filan... bazıları içinse muhteşem ve yüce bir şeydi yaptığım. genel olarak iki yaklaşımla karşılaştım, ya çok yüceltilen bambaşka bir şeydi ya da pek hoş karşılanmayan tuhaf bir şey. bu iki farklı türde içselleştirme ya da mesafelendirilmenin dışında da tahayyül edilebilir oysa çocuk yapmak. bir feministe yakıştırılmayan ya da feminist olmama rağmen doğurmam, yani bu iki türden ama benzer kaygıyla ortaya çıkan yaklaşımın da anneliğin toplumsal tanımı ve yüceltilmesi fikrinden beslendiğini düşünüyorum. çünkü içinde yaşadığımız toplum bu tanımların dışında olasılıkların olabileceğine dair bir veri vermiyor bize. düşünülüyor ki çocuk biz kadınların hayatından çalacak. bu yalan mı? tabii ki değil. toplumsal çark, kadınların evde kapatılması, evlerini temiz tutması, çocuklara, adamlara bakması yani ev kadınlığı gibi bir statüsüzlük üzerine örgütlü. bunun dışındaki bir yanlızlıktı benim yaşadığım. toplumsal tanımların dışında kendilerine bazı alanlar yaratabilen "özgürleşmiş" kadınların, çocuk yapmak gibi konularda başka türlü bir hayale kapılmamalarıydı. tabii ki, bu dünyaya çocuk doğurmamak gerekir gibisinden bir fikir var, ya da doğrudan, doğurmamak diye bir seçenek var. bu ikisini de çok iyi anlıyor ve kabul ediyorum. benim derdim, çocuk yapmayı seçmiş bir kadın için, yüceltmenin anlamı kadınların biricik ve asli görevi annelik demek aslında. çocukların bakılmaları. doyurulmaları. kıçlarının temizlenmesi, gaz sancıları, karın ağrıları yaşamaları için yapılması gereken işleri var. kadınların "doğal" işleri gibi gözüken bu işler en az bir sene çocuğun bakımını üstlenen bir erkek için de biz kadınların yaşadığına benzer tabii bir süreç haline gelebilir. yaşadığımız süreçten de biliyorum ki babalık ancak istenirse, sonradan öğrenilen bir şey. kadınların, annelikle ilgili öğrendikleri ise kendilerine karşı kurulan bir tuzak. bazı kadınların babalarının çocuklara bakması fikrini akıllarına bile getirmediklerini biliyorum. biz kadınlar bu işleri daha iyi yaparız diye düşünüyorlar. bu da kadınların zaman zaman sığındıkları bir yalan. ben, bu konuda hiçbir direnç göstermedim. sevgilim de bu işleri yapmak istedi dört aylıkken bir erkek arkadaşımızdan, ali deniz'in bakımı için destek istedik. melek yavrumuz iki aylıkken, çalışmaya başlamıştım bile. sekiz ay emzirdim. bu günlerde, bir yandan da her gün bir süre şantiyeye gitmek zorundaydım ve bütün bu mevzular pembe beyaz küçük bir oğlan yavrusu ile yaşanıyordu. bir süre sonra işleri programlamayı hep beraber öğrendik annelik de babalık da tensel bir şey aslında. kadınlar için biraz farklı tabii, karnımızda taşırken kendisini fiziksel olarak da, duygusal olarak da hissettiren bir süreyi beraber geçirmiş oluyorsunuz. buna rağmen. anne için bebek ortaya çıktığı anda sadece şefkat duymak pek mümkün değil, tam tersi mesela emzirmek başlangıçta canınızı acıtan bir iş ve şefkatle yapılmıyor. ama dokunma ve temasla başlayan ilişkinin başka hiçbir şeye benzememesini unutmak mümkün değil. ebeveynlik ilişkisi, dokusal bir temas ve bakmakla kuruluyor. bizimle birlikte yaklaşık beş ay ali deniz'in bakımını, sevilmesini üstlenen erkek arkadaşımız talip in, zaman zaman ali deniz'i benim ve babasının kolladığımızdan daha fazla kolladığını nasıl inkâr edebilirim ki. keza şimdi buyuk olçude bakımını üstlenen ama onu ancak bir buçuk yaşındayken tanımış olan elif'le arasındaki şefkati...

öncesinde, otuz yaşında filan, sapıkça bir arzu duyduğumu çok iyi hatırlıyorum doğurmak için. hayatının, hem alt üst olduğu bir dönemiydi hem de, hayata en az bağlı olduğum zamanlardı. bu arzuyu sonrasında ali deniz'i doğurmaya karar verince düşündüm, doğurmak kadınlar için hayata bağlanmanın bir yolu olarak görülebiliyor. bu dünyada pek fazla şeye sahip olmayan kadınlar, doğurduktan sonra kendilerini anne kimlikleriyle var ediyorlar, "çocuk sahibi oluyorlar." kadınlar için çocuklarının başka birisi olacağını kabul etmek bir sürü sebepten çok zor. varoluşumuzun izahına, bize kabul ettirilmek istenen şeylere isyanla başlayabiliriz. dünyanın iyiliği her manada şüpheli ve sığınacak, sarılacak çok fazla şeyimiz yok...

ben 'melek anne' olmayacağım diyerek yola koyuldum. kod adı melek yavru olsa da bebeğinin de namütenahi melek olmayacağı kesin. ama pembe beyaz küçük bir bebek ayağının lokumluğu, omuzları ve gıdısına gömülmenin tadı hâlâ damağımda. on sekiz aylık, biraz daha zamanı var, bunun keyfini çıkarmaya devam edeceğim.

vildan erozan

"Beş kocalı biri gibi..."

Çoğu kadın bir kocayla "baş edemezken", kocanın ailesiyle birlikte oturup kocasıyla, çocuklarıyla ilişkilerine, evlerine sahip çıkamayan kadınlar da var. Evde yapılan işlerin ikiye, üçe katlanması, dayanılmaz hale gelmesi de cabası. Hanife, Gülbahar ve Birsen evlilik hayatlarının bir bölümünü eşlerinin aileleriyle birlikte yaşamışlar.

Hanife: On dört yaşındayken gorucu usulüyle evlendirildim. O zaman köyde yaşıyorduk. Dügünumuz köyde oldu ama kocam İstanbul'da çalışıyordu. Bir sene kocamın ailesinin yanında kaldım. Daha sonra kocam hepimizi İstanbul'a yanına aldı. Gelin gittiğim ev kalabalıktı, kayınvalide, kayınpeder, kocam, kocamın üç kardeşi. Yaşım hepsinden küçüktü. Kocam benden on yaş büyüktü, çok korkardım ondan. Gece uyumak için odaya çekildiğimizde beş dakika üzerime abanır sonra da arkasını dönüp uyurdu. Diğer saatlerde kız kardeşine nasıl davranıyorsa bana da öyle davranıyordu. Yani, "Çorabım nerde", "Yemek hazır mı?", "Gömleğimi ütüle." Kocamın ailesiyle otururken beş kocalı gibiydim. Çünkü evde herkes her şeyime karışırdı. Bir kere yalnız dışarı çıkmama izin vermezlerdi, bakkala gitmeye bile. Kocamın evinde hep parayla alınmış inek gibiydim, çünkü beni alırken para saymışlardı aileme. Her sabah erkenden kalkıp bütün işleri yapar, o arada kahvaltıyı hazır edip kocamı, iki erkek kardeşini, babasını kaldırıp onların hizmetlerini görür, işe yollardım. Hiçbiri de benimle iş dışında konuşmaz, gülmezlerdi. Tek görümcemin de benden farkı yoktu. Onunla aramızda iki yaş vardı; ona da bana davrandıkları gibi davranıyorlardı. Kayınvalidem kayınpederimden sonra ikinci patrondu evde. Biz iki kadın evin ve erkeklerin hizmetini görüyorduk. Kayınpederim varken hiç konuşamazdık, ağzımızı kapatırdık, odada fazla kalmazdık. Bizim oraların âdetinde erkeklerin yanında ağız kapatılır, konuşulmaz.

Gülbahar: Benim gelin gittiğim ev çok kalabalık değildi. Bir tek kayınvalidem ve görümcem vardı, kayınpederim ölmüştü. Evlendiğimde on yedi yaşındaydım, benim de kocam benden yaşça büyüktü. Annem ben evlenmeden önce bizi bırakıp başka bir adama kaçmıştı, o yüzden ben kendimi çok sahipsiz hissettim hep. Aslında kocanım anne ve ablasından hep bir sıcaklık görmek istedim, onları yanımda olmayan annem gibi görmek istedim. Ama aksine onlar sahipsizliğimi başıma kakmak için ellerinden geleni yaptılar. Kocam sabah işe gider, akşam geldiğinde de annesiyle, ablasıyla birlikte oturup konuşurdu. Bana bir merhaba ya da hoşça kal, demezdi. Zaten onunla istemeden, mecburen evlenmiştim. Başka birini seviyordum, mektuplaşıyordum evlenmeden önce. Senin de söylediğin gibi evde sürekli iş yapan biriydim ben. En küçük bir yanlışımda kayınvalidem ve görümcem bu yanlışı başıma kakarlardı, anneme küfürler yağdırırlardı. En çok zoruma giden, "Orospunun kızından başka ne beklenir ki," demeleriydi. Kocamla asla baş başa kalamazdım, onunla konuşup oturamazdım. Evliliğimin ilk yılında hamile kaldım, zaten benden istenen de buydu. Aslında hamile kaldığımda çok sevinmiştim çünkü sığmacak, teselli bulabileceğim biri olacaktı. Kızımı doğduktan sonra öyle olmadığını anladım. Çünkü emzirmek dışında çocuğuma yaklaşmama bile izin vermediler. Kızımı onlar büyüttü, benim kızıma bakamayacağımı, onu kendime benzeteceğimi söylüyorlardı. Bu yüzden hâlâ kızımla aramda bir soğukluk vardır, tamamıyla onlara benzediğini düşünüyorum. Kendime uzak hissediyorum kızımı. Kocam onların lafıyla beni çok dövmüştür, küfür etmiştir. Sofradan yemek yemeden ağlayarak çok kalktığım oldu. Ondan ve ailesinden hep nefret ettim. Evden ayrılmayı, baba evine dönmeyi hiç düşünmedim çünkü orada durum daha kötüydü. Annem evden kaçtığı için bütün ailem dağıldı, babam çalıştığı işyerinin bürosunda yatıyordu, küçük kız kardeşim evli ağabeyimin yanında kalıyordu.

Birsen: Peki yaşadığın şeyleri ailene söylemedin mi hiç?

Gülbahar: Hayır, tersine hep gizliyordum. Ziyarete geldiklerinde mutluymuşum gibi davranıyordum, çünkü zaten moralleri çok kötüydü, bir de ben dertlerimle onları üzmek istemedim. Yaşadığım her şeyi içime attım, istisnasız her gece gizli gizli ağlardım. Ölmek isterdim, yaşam hep boş ve kötüydü benim için. Annem gitmeden önce yoksul da olsak güzel günlerim olmuştu. Kocam maddi olarak iyi durumdaydı, tek katlı bir evleri vardı ama gecekondu değildi. Bahçe içinde güzel bir evdi, hiçbir şeyin eksikliği yoktu. Ama ben hep eziyet çektim; aklım hep evlenmeden önce sevdiğim çocuktaydı.

Birsen: Ben senin aksine aileme, daha doğrusu anneme her şeyi anlatırdım. O da hemen atlar gelirdi yanıma ve bana nasihat ederdi. Gerçi ben kendi isteğimle evlendim, annemin içi o yönden rahattı. Çünkü eşim bana, anne ve babasının bir gelirleri olmadığı için onlara bakmak zorunda olduğunu ve eğer h
men evlenirsek onlarla oturmak zoru
da olduğumuzu söylemişti. Yani eğ
sabretseydim ayrı ev tutacaktık an
ben hemen evlemnek istedim. On dok
yaşındaydım ve çok toydum. Ama çı
âşıktım, annemin tüm karşı çıkmala
na rağmen evlendim. Eşimin öz ann
siyle babası boşanmışlardı ve babasın
ikinci evliliğiydi, yani kaynanam öz d
ğildi. Yaşlı olduklarından dışarı çı
fazla çıkmazlardı, ya televizyon izler
da balkonda otururlardı. Biz beş kard
şiz, o nedenle evde hareketliliğe çı
alışmıştım. Fakat kocamın evinde i
yaşlıyla birarada olmak bana çok sık
gelmişti. Daha evlendiğimin ilk hafta
eşime neredeyse her akşam, "Beni a
nemlere götür," demeye başladım. Ne
se zamanla bu durum düzeldi, alıştı
evden ayrı olmaya. Aslında ilk başlar
çalışıyordum ve çok zor gelmiyordu b
durum; çünkü sabalı çıkıp akşam gid
yordum eve. Fakat evliliğimin üçün
ayında hamile kalıp bir süre sonra işte
ayrıldım. Zamanımın büyük bölüm
evde geçiyordu. Eşimin analığı evde b
otorite kurmak istiyordu. Mutfağa bi
sokmak istemedi beni ilk başlarda çün
kü ona göre mutfakta kim varsa evde
onun sözü geçiyordu. Ben ilk başlar
ona anne diyemedim, buna çok almo
surat asmaya başladı. Sürekli kapıla
çarpıp duruyordu. Onun bu durumun
kayınpederim de çok üzülüyor ve ba
kızıyordu. Ben odamda olduğumda sü
rekli eşime dert yanıyorlardı, beni say
gısız olmakla suçluyorlardı. En kötüs
de yeni evlivdik ve hiç yalnız kalam
yorduk. Ancak akşam olduğunda oda
mıza çekilivorduk ve orada yalnız kal
bilivorduk. Fakat oturduğumuz dai

k küçük ve odalar birbirine çok yakın duğundan dolayı fısıltıyla konuşabiliyorduk. Ve yine bu nedenden dolayı sselliğimizi tam anlamıyla rahatça şayamadık. Yatak biraz gıcırdasa ben rılıp kalıyordum, her şey berbat olurdu.

nife: Doğrusu benim için hiçbir şey k etmiyordu o durumlarda çünkü zaı kocam ses çıkmış çıkmamış umurmıyordu, aslında beni umursamıyor. Ben onun ve ailesinin işlerini yapk için alınmış bir hizmetçiydim. En yük şansım o küçük yaşımda hamile lmamış olmamdır, diye düşünüyorn. Çünkü çok küçüktüm, bir de çok doğursaydım daha kötü olurdu. rçi sonradan hamile kaldığımda da k büyük sayılmazdım ama on yedi şında çocuk doğurmakla on dördün doğurmak arasında çok fark var.

lbahar: Vardır tabii. Ben de on yende hamile kaldım. İkinci çocuğumu ş sene sonra doğurdum. Kızımı onlar yüttü ama oğlumu ben büyüttüm nkü beş senede çok şey oldu. Kaynam kalp hastasıydı, yatağa düştü; ona o ben bakıyordum. Görümcem ben o e gelin gittiğimde duldu, kocası öldüştü. Fakat evliliğimin dördüncü sesinde evlenip bizim yanızdan ayrıldı. O zaman için n nasıl sevindiğimi anlatamam. Zaten zaman geçtikçe an o çocuksuluğu da üzeden biraz atıyor galiba, ndini biraz daha az hırpalırsun. Belki de alışıyor in. ne bileyim ilk evlendiğim nlerde her gün ağlıyordum a birkaç sene sonra daha ağlamaya başladım. Aşılanmış gibi oluyor insan.

Hanife, 51, ev kadını

Hanife: Ben arka arkaya üç çocuk doğurdum; üçü de kızdı. O zaman beni nasıl horladıklarını size anlatamam. Kocam kız doğurduğum için üzerime kuma getirmeye bile kalkıştı ama etraftan çekindi.

Birsen: Ailesi karşı çıkmadı mı?

Hanife: Kayınpederim oğlunun sözünden çıkmazdı, kaynanam da kocasının sözünden çıkmazdı zaten. durum böyle olunca karşı çıkmaları için neden yok. Ama şehir hayatı ne kadar olsa insanları değiştiriyor. Onlar da zamanla biraz yumuşadılar, etrafa uymak zorunda kaldılar. Hem zaten kuma getirse ne olacak getirmese ne olacak. Zaten başka kadınlara gittiğini biliyordum, hiç takmıyordum.

Gülbahar: Ben hiç köyde yaşamadım ama dediğin doğru, çevre insanları değiştiriyor; sadece onları değil, bizi de. Yani zamanla gözün daha çok açılıyor, başkalarına bakıyorsun, sen de heves ediyorsun onların yaptıklarına. Mesela kocam bir kere bile bana güzel bir söz etmemiştir, bir çiçek getirmemiştir. Bu ilk zamanlar kaynanamın, görümcemin yüzünden oluyordu ama görümcem evlenip gittikten sonra, kaynanam öldükten sonra da bir şey fark etmedi. Gerçi biz baş başa kaldıktan sonra bir kötü davranışı olmadı bana ama eğer ilk baştan yalnız olsaydık belki aramız daha başka olurdu.

Birsen: Buna çok katılıyorum, iki kişinin ilişkisi başkalarının müdahalesi olmadığında çok daha farklı oluyor. Birarada yaşadığında gerilimli oluyor insan, rahat gülemiyorsun, istediğin zaman birbirini öpemiyorsun, kavga edemiyorsun. Bir odaya tıkılıp kalıyorsun. Onlarla yaşadığımız bir yıl boyunca evin her yerinde istediğim gibi dolaşamadım, arkadaşlarım eve rahat rahat gelemediler, çünkü kaynanam asla yalnız bırakmıyordu bizi. Mesela bir kız arkadaşım geldiğinde biz sohbet ederken gizli gizli bizi dinliyordu kapıdan, kaç kere yakaladım. Bir de hiç unutamadığım bir olay vardır; biz eşimle bir sabah odamızda, yatakta şakalaşırken pat diye kapımız açıldı ve kaynanam içeri girdi. Ben yarı çıplak yatakta bir heykel gibi donup kaldım. Kadın hiçbir şey yokmuş gibi içeri girdi, başımıza dikilip, "Hadi kalkın artık, geç oldu," dedi ve gitti.

Birsen, 30, sekreter

Hanife: Biz gecekonduda yaşıyorduk; üç odası vardı. Benim odama hiç kimse girmedi ama beni düşündüklerinden değil çünkü zaten evde ben herkesten önce kalkardım. Fakat kalabalık yaşayınca çok zor durumlar oluyor. Mesela tuvalete gireceksin sıra bekliyorsun, hele sabahları çok zor. Bir de işleri yapan gelin olunca temizliğe filan hiç aldırmıyorlar. Her gün tuvalet banyo temizlemekten canım çıkıyordu, içim kalkıyordu temizlerken.

Gülbahar: Beni temizlik yapmaktan çok kaynanama bakmak çok zorladı. Çocuk gibiydi çünkü, bir an olsun yanından ayrılmama katlanamıyordu. Çocuklarımdan çok ona emek verdim. Öldüğü zaman, bana o kadar çok çektirmesine rağmen çok üzüldüm. Annem yok diye bana kötü davrandı ama ben yine de onu annemin yerine koymuşum. Ama yokluğuna alışınca dünya varmış dedim kendi kendime. Gerçi görümcem yanımda yok ama o da hâlâ bana çektirmek için elinden geleni yapıyor. Arada bir beni kontrole geliyor, bütün biriktirdiklerini boca edip gidiyor.

Hanife: Evliliğimin üçüncü yılında kocamın kardeşleri evden ayrıldılar; çok rahatladığımı hatırlıyorum, çünkü çok sıkılıyordum, utanıyordum onlardan. Daha sonra, görümcem yirmi yaşındayken onu bir akrabalarıyla evlendirdiler, o da gitti evden. Zaten ben de ilk çocuğuma bakmaktan etrafa daha az aldırmaya başlamıştım ama bana yaptıklarını uzun zaman unutmadım. Ustümdeki yük de hiç azalmadı. Çünkü kaynanama, kayınpederime hep ben bakıyordum. Yani öbür oğlunun, kızının evine gitmiyorlardı hiç, "Başka yerde rahat edemiyoruz," diyorlardı. Yaşım büyüdükçe çok hırslandım, içimden hepsinin ölmesi için dua ediyordum. Hatta kocam üç kız doğurduğuma üzülüyor diye seviniyordum. Şu anda elli bir yaşındayım, eskiye bakıyorum da hiç gün yuzü görmemişim. Her şeyi içime ata ata sinir hastalığına tutuldum, durup dururken ateş basıyor, birileri boğazımı sıkıyor sanki, nefes alamıyorum.

Gülbahar: Benim de böyle sıkıntılarım var; doktora gittim, bana, "psikolojik" dedi. Bir ara o kadar çok bunalmıştım ki bazen bayılıp kalıyordum. Hatta görümcem bana bu yüzden, "Çürük olduğunu bilseydik, almazdık," derdi.

Birsen: Aksine ben bana yapılana karşılık veriyordum, sorun da bundan kaynaklanıyordu. Yani itaat edip uyum gösterseydim sorun çıkmayacaktı. Kaynanam bana kızıp kapıyı çarptığında, ben de kendi odama girip kapıyı çarpıyordum. Onu sinirlendirmek için anne dememeye özen gösteriyordum, bütün gün odamdan çıkmıyordum filan. Neyse bir sene boyunca bu böyle devam etti, daha sonra çocuğum doğunca durum daha da kötüleşti. Mesela çocuk biraz fazla ağlasa kayınpederim ve kaynanam hemen odaya koşuyor, bana söylenip duruyorlardı. Ben de karşılık verdiğim için kavga büyüyordu. En sonunda da sırf bu nedenden dolayı büyük bir kavga yaşadık ve beni evden kovdular. Akşam eşim eve geldiğinde babası onu odaya çekip, "Oğlum ya bu kıza birkaç tokat at, terbiye ver, ya da beni böyle bir gelin istemem," dedi. Böylece biz evden ayrıldık, kendi evimizi tuttuk.

Hanife: Benim o şansım hiç olmadı. Kayınpederime de kaynanama da ölene kadar baktım. Kaynanam kayınpederim öldukten sonra felç geçirdi, iki sene yatalak kaldıktan sonra öldü. Sırtında yaralar çıktığı için neredeyse her gün her yerini siliyordum, sık sık yıkıyordum. Yatalakken bile bana kötülüğü dokundu çünkü kocam, annesine iyi bakmıyorum da vücudunda yaralar çıkıyor diye beni dövdü hep. Hepsine çok fazla emeğim geçti. Kocamı nasıl giydiriyorsam, kardeşlerini de öyle giydirdim, ayakabılarına varana kadar temizledim, her şeylerini ütüledim, iç çamaşırlarına kadar bütün elbiselerini ellerimle yıkadım. Koca koca çarşafları, pantolonları küçük yaşımda yıkamaktan ellerim nasır tuttu; erkek eli gibi kocaman kocaman.

Gülbahar: Peki kocanla yalnız kalınca değişen bir şeyler oldu mu?

Hanife: İkimiz de yaşlandık, dayak yemiyorum ama o da artık gücü yetmediğinden. Emekli oldu, vakti evde geçiyor, arada kahveye filan çıkar. Kızlar evli, çoluk çocuğa karıştılar; babalarıyla araları iyi değil. Çünkü kızlarına hep uzak durdu, sevgisizliğini her fırsatta gösterdi. Şimdi benden başka dayanağı kalmadı. Kızları sırf babaları olduğu için saygı gösteriyorlar o kadar. Bir de şu var; ben kalabalık aileye gelin gittiğim için çok eziyet çektim, bu yüzden kızlarımı evlendirirken karşı tarafa ayrı ev tutmalarını şart koştum. Onlar benim çektiklerimi çekmesin istedim.

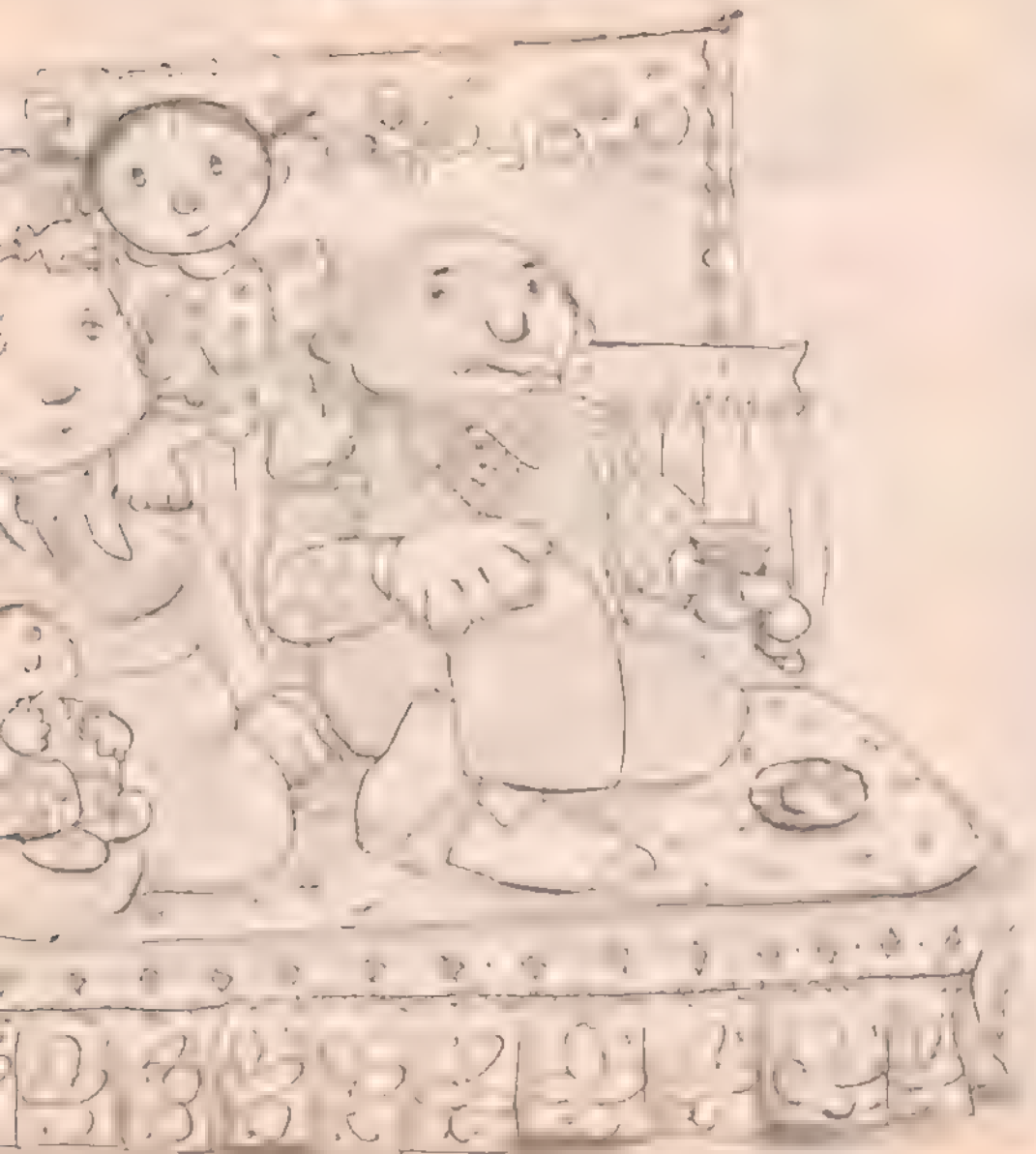

SİZ OLSAYDINIZ NE YAPARDINIZ?

Geçtiğimiz ay, arkadaşıyla alışverişe çıkan Bahar'ın yorgunluk atmak için girdiği bir kahvede kocasını başka bir kadınla yakaladığını ve kocasının çok pişman olduğunu, kendisinden af dilediğini ama kocasını bir türlü affedemediğini anlatan mektubunu yayımlamıştık. Kocasından düşünmek için zaman isteyen Bahar oldukça zor bir kararın eşiğinde.

Ben de aldatıldım...

Sevgili Bahar, bana göre aldatılmak insanın ruhunda oldukça derin yaralar açıyor, insanı sersemletiyor. Seni aldatan insanı affetsen bile ilişkide geri dönülmez bir değişiklik oluyor. Bir kere ilk başta sen değişiyorsun, duyguların değişiyor, çok inciniyorsun. Ben aldatmanın gelip geçici ya da sürekli tekrarlanan bir şey olup olmamasını pek önemsemiyorum çünkü aldatılmanın yol açtığı tahribat iki durumda da pek fark etmiyor. Bundan nasıl bu kadar emin olabiliyorsun diye sorabilirsin; Eminim, çünkü ben de aldatıldım. İlk aldatıldığımda aynı seninkine benzer bir savunmayla karşılaştım; "Bu gelip geçici bir ilişkiydi asla bir daha olmayacak," dedi. Affettim, tekrar aldatıldım ve ikincide ben terk edildim. Elbette bu senin başına da gelir demiyorum ama çok kararsız olduğun için yaşadığın deneyimin sana bir fikir verebileceğini düşündüm.

Sonuçta değişik yerlerde ve farklı insanlarla olsak da kadın olarak yaşadıklarımız çok benzer. Kararın ne olursa olsun pişman olmamanı diliyorum.

Sennur

Düşünmeye ihtiyacınız var

Söyleyeceklerim sizi daha da öfkelendirebilir ama bunlar yaşanmış şeyler ve yaşanan her deneyim hayatı tanımanın ta kendisi bence. Bana göre uzun süreli ilişkilerde aldatmak ve aldatılmak kaçınılmaz bir sonuç oluyor. Aldatmayı meşru gördüğümden değil, yaşadıklarımı yüzünden bu sonuca vardım. Mektubunuzda ilk başlardaki heyecan olmasa da iyi ve saygılı bir evliliğiniz vardı, diyorsunuz. Bence iyi ve saygılı bir ilişki demek birbirini sevmek anlamına gelmiyor. Bütün mektubunuz boyunca sevgi sözcüğüne rastlamadım çünkü. Amacım sizi ve evliliğinizi yargılamak değil, sadece dostça bir hatırlatmada bulunmak. Çünkü insan aldatılınca kaybetme duygusu yüzünden var olan kişi ya da ilişki gözüne daha değerli gelebiliyor. On senelik ilişkimde sevgilimi aldatan taraf bendim ve onun bundan haberi olmadı. Ama zamanla bu durumdan ben rahatsız oldum ve onu aldattığımı açıkladım, ayrıldık. Ona haksızlık yapmaktan vazgeçtim. O da, ben de zamanla başka insanlarla daha sağlıklı ilişkiler kurduk. Bence sizin tek başınıza uzun süreli bir düşünme dönemine ihtiyacınız var. Çünkü ancak o zaman sadece aldatılmanın değil, evliliğinizin sizin için ne ifade ettiğini anlayabilir ve ona göre karar verebilirsiniz. Bir daha haksızlığa uğramamanız dileğiyle...

Seval, Ankara

Arkadaşımın aşkı

Aslında size yazıp yazmama konusunda kararsızdım. Çünkü yaptığımın yanlış olduğunu biliyorum. Tahmin etmişsinizdir, arkadaşımın sevgilisiyle ilişki kurdum. Bu eskiden benim çok kınadığım bir hareketti, çevremde de pek hoş görülen bir şey değildir. Aslında buna direndiğimi de söyleyebilirim. Ama oldu işte.

Nilgün benim en yakın arkadaşlarımdan. Aynı şehirde büyüdük, aynı okuldan mezun olduk. Dört arkadaş birlikte İstanbul'a üniversiteye geldik. Grubumuzu son sınıfa kadar da dağıtmadık. Olanları bilen olmadığı için hâlâ da sürüyor dostluğumuz.

Hepimizin sevgilileri oldu, sevgililerimiz hakkında sabahlara kadar konuştuk. Birbirimizin sevgilileriyle tanıştık, sevgililerimiz arkadaş oldu. Ancak daha önce benimle Tufan arasında olanlar gibi bir şey yaşanmadı.

Altı ay önce sevgilimden ayrıldım. Onunla ilişkim bittiğinden beri hayatımda kimse olmadı. Yeni bir ilişkiden de korkuyordum açıkçası. Nilgün'le Tufan (tabii ki gerçek isimleri bunlar değil) ise bir buçuk yıldır çıkıyorlar. Görünürde bir sorunları da yok. Ancak son aylarda Tufan'ın bana olan davranışlarının değiştiğini fark ettim. Her şeyimle ilgileniyor. Ne yapıyor ediyor, kalabalık bir ortamda bile olsak baş başa kalıyoruz. Ben anlamamazlıktan geliyordum ancak Nilgün bütün bunları fark ediyor muydu, bilmiyorum. Ama bundan on beş gün önce olanlar oldu. Bazı akşamlar yemek yediğim bir lokanta var, orada Tufan'a rastladım. Birlikte yedik, "Hadi bir yerde bir şey içelim," dedi. Bir bara gittik. Sanırım epeyce içmişim. Olanlara içkiyi bahane etmek için yazmıyorum bunu. Sadece kalkmamızın sebebi benim sarhoşluğumdu. Tufan beni eve bıraktı. Nasıl oldu, bilmiyorum, apartmanın kapısında öpüşmeye başladık. Kendimizi kaybetmiş gibiydik. Sabah olanlardan çok pişman oldum, buna rağmen Tufan'dan da çok hoşlanmıştım. O ise uzun zamandır bana ilgi duyduğunu söyledi. On beş gündür bin bir dolap çevirerek buluşuyoruz. Tufan beni sevdiğini, Nilgün'den ayrılacağını söylüyor. Ama bu durumda bile vicdanım rahatlamıyor, arkadaşlarımın yüzüne nasıl bakacağım? Diğer yandan, sanırım Tufan'a âşık oluyorum. Onu görmediğim zamanlarda çok özlüyorum. Söyleyin, ne yapmalıyım.

Nazrin

Her insan hata yapar

Evliliği her şeye rağmen sürdürmek oldukça zor; ama ayrılmak bunların hepsinden daha da zor bence. Üstelik madem eşiniz çok pişman olduğunu, yaşadığının gelip geçici bir şey olduğunu ve sizi kaybetmek istemediğini söylüyor, o zaman ona bir şans daha verin. Çünkü her insan hata yapabilir. Size değer vermeseydi üzerinize bu kadar düşmezdi sanırım. Ayrıca yaşadığınız bu olay her ikinizi de kendinize getirebilir ve belki de kaybettiğiniz heyecanı bulmanızı da sağlayabilir. Çünkü bazen birbirini kaybetme korkusu iki tarafı birbirine daha da kenetleyebiliyor. İyi şanslar.

Reyhan Demir

Yaşasın özgür aşk!

Sevgili Behice, şu anki duygularını anlıyorum. Tekeşlilik ve onun sonucu olarak kıskançlık herkesin yaşadığı şeyler. Ama insan doğası itibarıyla çokeşli, evlilik hayatın boyunca senin ilgini çeken erkekler de olmadı mı? Eşinin yaşadığı da aslında normal bir şey. Bu ilişkini bitirip başka bir ilişki yaşasan bile aynı şeyler olacaktır.

O yüzden sana önerim eşinin sevgilisine düşmanlık duymaman ve eşini de bu konuda fazla hırpalamamandır. Evlilik ve tekeşlilik tabularını yıktığında sen de dünyaya ve başka erkeklere başka türlü baktığını fark edeceksin. Kim bilir yarın öbür gün belki senin de bir sevgilin olacak. Acı ve endişelerinle baş etmen dileğiyle.

Bengisu, İstanbul

Kalbimdeki iki kocam

Ben aramadım iki kocalı bir yaşamı. Ne araması? "İyi aile kadını" olayım diye suzulup durdum yıllarca, gece gündüz. Evliliğim yüzyılın felaketi olduğu halde Pamuk Prenses rüyaları ile avuttum gönlümü. Anamın masallarını okudum sık sık başkaldıran yüreğime. Bilirsiniz canım, hani o benim erkeğim, helalim, ne olur onsuz halim?

Sonra bir gün o çıktı karşıma... Kayra... Adı bile farklı idi, heyecan vericiydi. Ve giderayak âşık olduk birbirimize. Buraya kadar iyi de, gariplik bundan sonra başladı. Ona âşık olduktan sonra hiç de kocamdan -hani ucuz romanlarda olduğu gibi- bir an önce kurtulup kendimi âşığımın kollarına atmaya çalışmadım. Çünkü bir de ne göreyim: her ikisinin de kendine göre "iyi" yanları var! Hem kim kimin yerini tutabilir ki? Giderek ikisi de farklı departmanlara yerleştiler yaşamımda: Kocam alışkanlık demekti, güvenlik demekti, benim başıbozuk yanımı dizginliyen sakin otoriteydi. Onunla seks çok kolaydı. Hayır, sıradan değildi, sadece alışılmış ve olagandı. Her gün evden işe giderken geçmeyi sevdiğim bir yol gibiydi.

Sevgilim ise bambaşkaydı; heyecandı, coşkuydu, hareketti... Doruklarıı yaşıyordum yanında; sorumsuzca, bağımsızca tüketiyordum yaşamı. Toplumsal sorumluluklar yüklenmemiş bir arkadaşlığı götürüyorduk. İlişkimizin temel donesi eşitlikti; keyif, çaba, para, orgazm; tümünü ortak paylaşmaya çalışıyorduk doğal bir iyi niyetle. Asla kocam gibi bir üst otorite değildi yaşantımda; ne o reisti, ne de ben hanımdım birlikteyken.

Seks de farklıydı Kayra ile. Bana olan ilgisi ve düşkünlüğü yüzünden çok daha ateşli bir kadın oluyordum yanında. Insan kaç yıllık kocasının karşısına durup dururken siyah, dantel külot ve on iki pontluk terlik ile çıkamıyor. Komik görüyor kendini. Bir gece önce dizi çıkmış penye pijama üzerine bağlanmış önlük ile mutfakta patates kızartırken izlenmişsiniz ya, o siyahlı kadın ile çakıştıramıyorsunuz görünumunüzü. Halbuki beni zaten yasak meyva olarak gören ve yanıma öncelikle cinsellik amacı ile yaklaşan birinin yanında cinselliğimi ön plana çıkarıp yaşamam öyle kolaydı ki.

İyice uyandım -yani uyarıldım- sonunda! Artık kocamla da daha çok sevişmek istiyordum. Nice duygum can sıkıntısı ile pinekledikleri hücrelerini terk edip bir bir bilincime geri gelmeye koyuldu. Meğer ne açmışım; meğer ne yalnızmışım. Meğer "evimin direği" yleyken, delice aç olduğum güzellikleri sadece kemirebiliyormuşum.

Sevgilim olduğundan beri artık rahat rahat pikniğe ve sinemaya gidebiliyordum. Henüz monotonlaşmamış, eskimemiş bir ilişkiyi paylaştığımız için bol bol geziyorduk. Kocam ise bir yere gitmek istediğimde ya yorgun, ya yoğun olurdu. Benimle vakit geçirmek için gezmeye gereksinimi yoktu; aynı evde yaşadığımızdan kanepeye yatıp tv seyrederken de yanımdaydı. Hem, önüne hazır gelecek yemekleri üzerinde eşofmanı, tek elinde borsacı dergisi ile atıştırmak varken kim isterdi soğuk havada sinema öncesi yenen hamburgeri? Bu gezme işi hatır için yapılınca olmuyor zaten, yanınızda baston yutmuş gibi oturan biri ile sinemanın, konserin ya da sahilin ruhuna vâkıf olamıyorsunuz. Bu nedenle evliliğim boyunca giderek kocamla dışarıda vakit geçirmeyi ben de arzulamaz olmuştum. Pazar günleri ise yıllardır garip bir burjuva geleneği baskısı ile birlikte tüketilirdi. Önceleri ne bunalırdım bu kilise ayini tekdüzeliğindeki gezmelerden. Gariptir ki hafta içi kocamdan on üç yaş genç olan Kayra ile zaman geçirdiğimden beri, Pazar günleri Ali'nin lüks arabasına kurulup şık giysiler içinde pahalı bir restoranda yemek yemeyi de çok dinlendirici bulur olmuştum. Değişiklikte öyle bir doyum, öyle bir haz, öyle bir rahatlık vardı ki...

Ama sonra giderek suçluluk duygusuna yakamı kaptırmaya başladım. Aslında buna pek gerek yoktu çünkü aynı sporu kocam benimle evlenmeden önce yıllarca yapmıştı. Yani benimle gezerken zaten evliydi. İki gece bende, diğer geceler ailesinin yanında kalırdı. Üstelik bu durumda yaşarken mutsuz da sayılmazdı. Oysa ben, ben ne acılar çektim o ailesi ile - benim şimdilerde böğürdüğüm- pazar gezmelerini yaparken. Ayıp bir şeyimişçesine saklanan ve yaşadıkları sisteme asla sokulmayan biriydim. Tanrım ne korkunç bir karabasandı yaşadıklarım. O itilmişlik, o bütünleşememişlik...

Ben ikinci eş olmaktan kahroldum ya; Kayra'nın gözlerinde de geçmişte benim çektiğime benzer bir acı arayıp durdum boşuna. Belki inanmayacaksınız ama bakışlarında sadece gurur vardı. Bir başka erkeğin egemenlik alanına parmak attığı için nasıl da kibirleniyordu. Geçmişte kocam iki kadına sahip olduğu için gizliden gizliye böbürlenirdi, hissederdim. Şimdi ise kocamın böbürlendiği konumda olduğum halde, acı çeken yine ben. kibirlenen benim eski konumumdaki erkekti!

Şimdilerde ikisi birden yük olmaya başladılar omuzlarıma. Ama poligam olmadığım için değil, çünkü olayın keyfini hâlâ sürüyorum. Sadece devamlı yalan söylemek zorunda olmak çok pis bir iş gibi geliyor bana. Kendimi ucuz ve korkak hissediyorum böyle anlarda. Yani aslında teoride doğal poligam olan benim. Ama pratikte poligam olamayacağım sanırım, çünkü adamı aldatarak iş yürütmek gibi ödleklikler bana göre değil.

Elvin

Bu sayfaya yazan, tanıklıklarını, deneyimlerini, ilişkilerini bizimle paylaşan okurlarımıza teşekkür ederiz.

Ev kızı

"Beni bugüne kadar babam büyüttü. Babamın ve annemin gitme dediği yere tabii ki gitmeyeceğim. Babamın giyme dediği pantolonu tabii ki giymeyeceğim. Evlendiğimde de eşim istemezse yine giymem, ona uymak zorundayım."

Bu cümleler geçen haftalarda özel bir televizyon kanalında, öğleden sonra yayınlanan bir programda konuşan konuklardan bir kadına ait. Tabii ben kadın diyorum ama, konuşurken ekranda, kadının isminin altında "Ev kızı" terimi geçiyordu. Konuşmasına sonradan şu cümleyi de ekledi; "Bu benim kişisel görüşüm." Kesinlikle taraf olmadan, kadın oluşumu bile bir tarafa bırakarak izledim programı. Ekranlarda sözde, kadının aile ve toplum içinde sosyal ve ekonomik statusunun belirlenmesine katkıda bulunmak amacıyla yayınlanan programlara sıkça rastlar olduk. Bu programların konuşmacıları; ev kızları, ev kadınları. Erkek konuşmacılar, işsiz olsalar bile asla, ev oğlanları, ev erkekleri değil. İşi yoksa sadece erkekliği yeter, artar da. /

Artık ben istediğim kadar genç öğrencilerime; "Gelecek dünya günlerinin güzelliğini kadın da, erkeğin yanında, el ele olduğu zaman birlikte yaratacaklar," diye söyleyeyim. Artık ben istediğim kadar. "Kadın ile erkek arasındaki o derin, kanyon vadileri andıran farklılıkları ayrıcalıkları ve eşitsizlikleri çözebildiğimiz oranda, mutluluğu ve barışı yaşayabiliriz." diye söyleyeyim. Genç beyinler televizyonlarda bunları izledikçe, kanımca bu konuda pek bir şey öğrenemeyecekler.

Kadının kişilik kazanmasında, sanırım annelerimizin rolü büyük. Önce evde, babası tarafından ayıp, yasak ve günahlarla buyutülen, ismine "ev kızı" terimi eklenen kadınlar evlenince, kocasının düşünce ve duygu dünyasının koyduğu yasaklarla yaşayıp bir de kız çocuğu büyüttüğü düşunulurse; kızı tahsil yapsa bile, kızına kazandırdığı tek şey, isminin yanındaki "ev kızı" terimini kaldırtması olacaktır. Bu kez kızının isminden önce doktor, muhasebeci, avukat, öğretmen, sekreter, halkla ilişkiler uzmanı gibi ünvanlar gelse bile, o yine annesi gibi, kocasının isteklerine huzursuzluk çıkmasın diye, çocukları mutsuz olmasın diye boyun eğen bir annedir. Önce evli, sonra anne kadındır. Yaşadığımız toplumda, ""ev oğlanı", "ev erkeği" diye tanıtıcı terimler ve ünvanlar yoksa, kadınlar için de olmasın diyorsak, sadece öğretimin yeterli olmadığının farkına varmalıyız. Bunun için insanımıza önce eğitim diyorum.

Nilgün Zahiroğlu Yalçın

Seneca Falls ve ABD'de Birinci Dalga Feminizm

"İnsanlık tarihi, erkekler tarafından kadınlara tekrar tekrar yapılan haksızlıkların ve onların haklarına el konmasının tarihidir; hedef doğrudan doğruya kadınlar üzerinde mutlak bir despotluğun kurulmasıdır."

Bugünden geriye baktığımızda, Batı'da on dokuzuncu yüzyılın kadınların tarihindeki yerinin çelişkilerle örülü olduğunu görüyoruz. Bu yüzyılda, özellikle üst sınıf kadınları için son derece belirlenmiş kurallar geliştiriliyor, kadınlık tanımlanıyor, kodlanıyor ve yine bu kadınlar bir yandan aile içine kapatılırken aynı zamanda neredeyse kamusal görevler olarak görülen eşlik ve annelik misyonlarıyla donatılıyorlar. Emekçi sınıfların kadınlarıysa sanayi devrimiyle birlikte kitlesel biçimde ücretli emeğe katılıyorlar, özellikle İngiltere'de bırakalın aile içine kapatılmayı, aile yaşamının dışına itiliyorlar. Politik arenada ise, bu yüzyıl kadınların kolektif bir özne olarak ortaya çıkışına ve feminizmin doğuşuna tanık oluyor.

Feminist bilincin bu dönemde doğması tam da bu çelişkilerle açıklanabilecek bir şey. On sekizinci yüzyılın burjuva-demokratik devrimleri yurttaşlık kavramını, eşitlik ideolojisini toplumun düzenlenmesinde temel ölçü olarak getiriyor, insanların her türden farklılıkların ötesinde eşit haklara sahip yurttaşlar oldukları ilkesini yerleştiriyor. İşte, herkes için geçerli olduğu ileri sürülen bir genel toplumsal ilkeden dışlanmaları kadınlarda ilk kez bir toplumsal grup oldukları bilincini uyandırıyor. "Doğal eşitsizlikler"in, ayrıcalıkların temelini sorgulayan "Aydınlanma aklı", kadınları kendi ezilmişliklerinin kaynağını toplumda aramaya yöneltiyor.

Öte yandan on dokuzuncu yüzyıl aynı zamanda "tarih bilinci"nin Batı düşüncesini sarstığı, şekillendirdiği yüzyıl. İnsanlığın bir tarihi, bir geçmişi ve bugünü olduğu düşüncesi, insanlığın geleceğinin farklı olabileceği düşüncesini beraberinde getiriyor. Ezilen toplumsal grupların konumlarının değişmez olmadığı inancına yol açıyor tarihselcilik.

Nihayet, kadınların ücretli emekçiler olmalarının yol açtığı çelişki, ücret karşılığı çalışmalarının ikili niteliği yine o dönemde ortaya çıkıyor: Ücret karşılığı çalışma, bir yandan kadınlara göreli bir özgürleşme sağlarken, bir yandan da onları hem aşırı sömürüye hem de çifte iş gününe mahkûm ediyor. Yirminci yüzyılın sonuna geldiğimizde giderek derinleşen bu çelişkiyle de kadınlar on dokuzuncu yüzyılda tanışıyorlar.

Dolayısıyla, kadınların tarihinde bir dönüm noktası gerçekleşiyor: Ezilen bir toplumsal gruba mensup olma bilinci ve buna karşı kolektif bir özne olarak davranma gudusu çeşitli ülkelerde bir kadın hakları mücadelesine, feminizmin birinci dalgasının ortaya çıkmasına yol açıyor. Bu mücadele genellikle başka toplumsal mücadelelerle eş zamanlı olarak, onlarla bir etkitepki ilişkisi içinde gelişiyor. Fransa'da 1789 Devrimi'nin çalkantısı içinde boy gösterirken, İngiltere'de işçi sınıfı mücadelesinin çeşitli kanatlarıyla etkileşim içinde ortaya çıkıyor; ABD'de ise Kölelik Karşıtı Hareket'le çeşitli bağları var kadınların bu yeni politik bilincinin. 1833 yılında kurulan Kölelik Karşıtı Kadın Derneği Amerikalı kadınların siyasal eğitimlerini aldıkları ilk okul oluyor bir anlamda. Aralarında, sonradan E. C. Stanton'la birlikte Seneca Falls'daki

Bir dayanışmanın portresi

19 Temmuz 1848'de Seneca Falls'da üç yüzden fazla kadının katılımıyla toplanan Birinci Kadın Hakları Kurultayı'nda benimsenen Duygular Bildirgesini kaleme alan, aynı toplantıda o sıradaki en yakın dava arkadaşı olan Lucretia Mott'un bile desteğini vermediği "kadınlar için oy hakkı" talebini kararlılıkla savunup kabul ettiren Elizabeth Cadv Stanton (1815-1902) ve Seneca Falls toplantısının haberlerini toplantıya katılan annesi ve kız kardeşinden aldıktan sonra Elisabeth'in evine gidip onunla tanışarak, ömür boyu sürecek hem kişisel hem politik bir dostluğun tohumlarını atan Susan B. Anthony (1820-1906)... Birisi evli, sekiz çocuk sahibi, kalemi ve hitabeti kuvvetli bir kuramcı ve yazar. Diğeri çocuksuz ve bekâr, yalnız yaşayan, azimli, enerjik bir orgütçü. Birinin hayal gücünü ve strateji ustalığını, diğerinin pratik becerilerini sakınmasızca sunduğu bu dayanışma on dokuzuncu yüzyılın kadın hareketini damgalayan bir beraberlik olacaktı.

Bir yargıç kızı olarak dönemi için görece iyi eğitilmiş bir kadın olan Elisabeth'in ailesi yine de tutucuydu ve Kölelik Karşıtı Hareket'te çalışan kocasıyla evlenmek ailesine başkaldırmak anlamına gelmişti. Elisabeth dönemin ilericilerinin yoğun olarak yaşadığı Seneca Falls'daki çiftliğe yerleştikten kısa bir süre sonra çoluk çocuğa karıştı. Ev kadınlığı ve annelik yükleri, onu kadın hakları mücadelesine kendisini gönlünce vermekten alıkoyuyordu. Ama yine de bütün yaşamını çeşitli eyaletleri dolaşıp sayısız toplantılarda konuşmalar yaparak, dilekçeler hazırlayarak, yazılar yazarak geçirdi. Bunu yapabildi, çünkü yanında onunla özel yaşamını da paylaşmaya hazır olan, zaman zaman onun evinde kalarak ev işi yükünü ve çocukların bakımını onunla paylaşan, ona istatistikler, dava raporları bulup getiren, el ilanı, afiş, broşür bastırmak, salon kiralamak, toplantı düzenlemek gibi yükleri onun omuzlarından alan Susan vardı. Elisabeth bu dayanışmayı şöyle anlatıyor: "Düşünce ve anlayış açısından bir birlik oluşturuyorduk ve işbölümünde de birbirimizi tamamlıyorduk. Ben daha iyi bir yazardım, o daha iyi bir eleştirmendi. O, verileri ve istatistikleri sağlıyordu, ben ise felsefe ve üslubu. Ve birlikte, uzun yılların fırtınalarına sarsılmadan dayanan, kimsenin yanıtlayamadığı soruları oluşturduk. Konuşmalarımız, ikimizin beyninin birleşik bir ürünü olarak düşünülebilir." (*Feminizm: 19. Yüzyıl Klasiklerinden Seçmeler* Sunan Ş.Tekeli), Afa Yayınları, 1987, s. 93.)

Yirmi sekiz yaşından sonra kendisini tümüyle feminizm mücadelesine adayan Susan daha on beş yaşındayken öğretmenlik yapmaya başlamıştı. Yazma ve konuşma konusunda son derece güvensizdi ama siyasi kararlılığı ona bambaşka bir güç veriyordu. 1872'de elli kadını oy kullanmak üzere seçim kutüğüne yazdırdığı için, oy verme yasağını çiğnediği gerekçesiyle tutuklandı. 1873 Haziran'ında başvan davada üç yıl hapis cezası istem le yargılandı ve sonunda verilen pa cezasını, mahkemede de ilan ettiği üz re hiçbir zaman ödemedi.

Elisabeth ile Susan'ın siyasal se venlerinin eksenini, kadın öğretmen re daha iyi koşulların sağlanması, k dınların eğitim, meslek ve oy hakla na, evli kadınların kendi ücretler denetleme ve mülkiyet hakkına kavıması mücadelesi oluşturuyordu. A çeşitli konuşmalarda evlilik yasas bir bütün olarak hedef alıyorlar, ev şiddet ve tecavüzün boşanma gerek si sayılmasını talep ediyorlar 1850'lerde Evli Kadınların Malvarl ile ilgili yasanın değiştirilmesi için şitli kampanyalar düzenlediler, ka kapı dolaşıp imza topladılar, Elis beth'in Eyalet Yasama Meclisi'n yaptığı konuşmaları hazırladılar. 18 yılında, Elisabeth'in yaptığı konuşm dan bir ay sonra New York eyaletin yasa değişikliği kabul edildi. Bu y gelindiğinde, New York'un yanı sıra eyalette de bu konuda yeni yasalar

ilk kadın kurultayını örgütleyecek olan Lucretia Mott'un da bulunduğu çok sayıda kadın bu dernekte sürdürdükleri faaliyetler sayesinde, topluluklara hitap etmeyi, yazmayı, örgütlenme çalışmaları yapmayı öğreniyor. Siyah ve beyaz kadınların birlikte kurdukları bu dernek, çalışmalarını ABD'nin çeşitli eyaletlerinde sürdürüyor. Kadınlar böylece daha önce hiç yaşamadıkları bir birlik duygusunu, bir dava etrafında biraraya gelme ve bir güç oluşturma deneyimini yaşıyorlar.

Kadınlar kendi zincirlerini fark ediyor

Ne var ki, başka toplumsal muhalefet hareketlerinde olduğu gibi bu harekette de kadınlar için başka dersler de var. Wollstonecraft'ın *Kadın Haklarının Savunulması* adlı kitabını belki de defalarca okumuş olan Lucretia Mott ile E. C. Stanton kocalarıyla birlikte İngiltere'de yapılan Uluslararası Kölelik Karşıtları Kongresi'ne gittiklerinde, kadın oldukları gerekçesiyle delege olarak kabul edilmeyince çıkarılması gereken dersi çıkarıyorlar ve tıpkı siyahlar gibi kadınların da kırılmaları gereken zincirler olduğunu kavrıyorlar. 1837 yılındaki bu toplantıya katılıp delege olarak kabul edilmemiş olan bu iki kadın, 1848 yılında ilk kadın kurultayını örgütleyen iki kadın aynı zamanda.

ABD'de birinci dalga feminizm gerek eylem biçimleri, gerekse talepleri açısından Fransa ve İngiltere'den daha uysal bir üslupla başlıyor ve böyle sürüyor. Bunun nedenlerini, biraz geriye dönüp on sekizinci yüzyıl Amerikası'nda kadınların yaşamına bakarak kısmen görebiliriz. Her şeyden önce, Amerikan Devrimi insanları, örneğin Fransız Devrimi'nde olduğu gibi, toplumun baştan aşağı dönüşturülme ve yeniden kurulması projesiyle mobilize etmiyor. Kadınların ve erkeklerin birlikte katıldıkları bir halk hareketine dayanmıyor bu devrim: Bağımsızlık kazanıldıktan sonra rejimin toplumsal temelleri ayrıca gündeme gelmiyor. Bu yüzden de kadınların bu devrim sürecine katılış biçimleri çok farklı.

Amerikan Devrimi sırasında kadınlar, erkeklerin savaşmak üzere bırakıp gittikleri çiftliklerde ve işyerlerinde çalışıyorlar, bunları yönetiyorlar. Onlardan beklenen, kendi ayakları üzerinde durmaları, güçlü ve çalışkan olmaları. Vatan uğruna yapmaları istenen şey esas olarak bir tür fedakarlık: İngiliz dokuma sanayii ürünlerini boykot etmek, yün ve pamuk eğirmeyi öğrenerek yerli giysiler üretmek ve onların sadelikleriyle yetinmek, yine o dönemde İngiltere'den ithal edilen çaydan vazgeçmek. Genç Amerikan Cumhuriyeti'nin cumhuriyetçi kadını sade, saygın, yetenekli, özverili anne... Yeni ulusun inşasında onlara düşen görev, oğullarını iyi yurttaşlar olarak yetiştiren anneler olmak ve ulusun, yani kocalarının ve oğullarının ahlakının, erdeminin bekçiliğini yapmak. Ev içiyle sınırlı olan bu görevler aslında politik bir misyon: Kadınların yurttaşlık görevleri bunlar. Kısacası devrim kadınların aile içindeki konumlarına politik bir boyut katıyor. Öte yandan, kolonyal dönemin de bir kalıntısı olarak, kadınların tek kamusal faaliyeti dinsel misyonları olmuş on sekizinci yüzyıl boyunca. Kolektif varoluşlarını, sosyalliklerini kilise etrafında örgütlenmiş hayır ve yardımlaşma kurumları aracılığıyla yaşamışlar.

Seneca Falls: Kadınların kendi kurtuluş mücadeleleri

ABD'de on dokuzuncu yüzyıl feminizminin tohumları da kadınların bu tarihsel miraslarına uygun bir biçimde

karılmıştı. Bundan sonra 1868-1870 yılları arasında yine birlikte *The Revolution* (Devrim) adlı haftalık bir dergi çıkardılar. Bu dergide daha da ileri gidiyorlar ve fahişelik, boşanma, kadınların ezilmesinde kilisenin rolü, kadın işçilerin sendikalara katılımı, eşit işe eşit ücret gibi tehlikeli konulara el atıyorlardı.

Elisabeth ve Susan İç Savaş'tan (1860-1865) sonra siyah erkeklere oy hakkı tanıyan yasaya, kadınları oy hakkından yoksun bıraktığı gerekçesiyle karşı çıktılar. Öte yandan *The Revolution* dergisinde, emekçi kadınların sorunlarına yönelik yazılarla kadın hareketinin kapsamını mevcut sınırlarının ötesine doğru genişletmeyi hedefliyorlardı. Bu farklılıklar sonucunda 1869 yılında yaşanan bölünmede Elisabeth ile Susan yine aynı saftaydılar: Onların başını çektiği Kadınların Oy Hakkı Ulusal Birliği, Lucy Stone ve Julia Warr Howe öncülüğünde kurulan Amerikalı Kadınların Oy Hakkı Birliği'nden farklı olarak çalışmalarını yalnızca oy hakkı ile sınırlamıyordu ve yalnızca kadınlara açıktı. Bu bölünme 1888 yılında aşılacak ve bütün feministleri bünyesinde barındıran Kadınlara Oy Hakkı Amerikan Ulusal Derneği kurulacaktı.

Bu arada 70'li ve 80'li yıllarda ABD'de ahlakçı bir feminizm anlayışı güçlenmeye başlamıştı. Erkeklerin alkol, şiddet ve "cinsel aşırılıklar"a olan düşkünlükleri karşısında kadınların farklılığı vurgulanıyor, onların daha saf, manevi değerler açısından daha üstün, daha erdemli oldukları savunuluyor, cinsel ihtiyaçlarının daha sınırlı olduğu ileri sürülüyordu. Elisabeth ve Susan bu yıllarda sürdürülen Alkolle Savaş kampanyasına katılmışlardı ama Elisabeth kadın cinselliği konusunda diğerlerinden ayrılıyordu: "Sağlıklı bir kadın da bir erkek kadar ihtiraslıdır," diye düşünüyordu o. (Watkins, Rueda, Rodriguez, *Feminizm. Yeni Başlayanlar İçin*, Milliyet yayınları, 1996, s. 66). Belki de çocukluklarından getirdikleri kültürel farklılık onların ilk kez bir konuda ayrı düşünmelerine yol açmıştı.

bir çay toplantısında atılıyor: Bu çay toplantısının ardından, İngiltere'deki uluslararası kongreden dışlanan iki kadın (Mott ve Stanton) 19-20 Temmuz 1848'de Seneca Falls'daki küçük bir kilisede yapılacak ilk kadın kurultayının hazırlıklarına başlıyorlar. Bu hazırlıkların en önemlisi hiç kuşku yok ki kurultayın onayına sunulacak olan "Duygular Bildirgesi" taslağının yazılması. Bu bildirgenin yazımında Stanton "Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi"ni kendisine model olarak alıyor, tıpkı elli yedi yıl önce Fransa'da bir başka kadının, Olympe de Gouges'un "Kadın Hakları Bildirgesi"ni hazırlarken sık sık İnsan Hakları Bildirgesi'ne göndermelerde bulunduğu gibi... O kadar ki, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin genel çerçevesini olduğu gibi benimsiyor Stanton: "Şu gerçekleri kendiliğinden apaçık gerçekler olarak görüyoruz: Bütün erkekler ve kadınlar eşit olarak yaratılmışlardır; hepsi Yaratanları tarafından belirli vazgeçilmez haklarla donatılmıştır; bunların arasında yaşam hakkı, özgürlük hakkı ve mutluluğunun peşinden gitme hakkı vardır." Kadınların haksızlığa uğradıkları alanları on sekiz madde halinde toparlıyor Stanton. Bu sayı, Bağımsızlık Bildirgesi'nde Stanton'un devrimci ataların dile getirdiği şikâyetlerin sayısına eşit.

Bildirge, Cumhuriyet yönetimiyle ilgili genel bir girişten sonra şu sözlerle devam ediyor: "İnsanlık tarihi, erkekler tarafından kadınlara tekrar tekrar yapılan haksızlıkların ve onların haklarına el konmasının tarihidir: hedef doğrudan doğruya kadınlar üzerinde mutlak bir despotluğun kurulmasıdır." Bundan sonra, erkeklerin, kadınların vazgeçilmez haklarından olan seçme ve seçilme hakkını kullanmalarına izin vermemelerinden başlayarak, evlilik ve boşanma yasalarındaki eşitsizlikler ve hak ihlallerine, kadınların eğitim, meslek sahibi olma, ücretine sahip çıkma ve mülkiyet haklarından yoksun bırakılmalarına, dinsel yaşamdaki eşitsizliklere, ahlak alanındaki çifte standartlılığa kadar kadınlara karşı yapılan çeşitli ayrımcılıklar sıralanıyor. Bildirge'nin genel mantıksal yapısı şöyle: Kadınlar seçme ve seçilme haklarından yoksun bırakıldıkları için, onların katılımı ve onayı olmaksızın hazırlanan yasalar kadınların her alanda ezilmelerine yol açmaktadır. "Bunlar göz önünde tutularak," diye toparlıyor Stanton, "...kadınların, Birleşik Devletler'in yurttaşları olarak sahip oldukları tüm haklardan ve ayrıcalıklardan hemen yararlandırılmalarında ısrarcıyız."

Toplantıda 12 karar tasarısı oylanır. Bunlardan 11 i oy birliğiyle, seçme ve seçilme hakkına ilişkin olanıysa oy çokluğuyla kabul edilir. Bu sonuncu konu ateşli tartışmalara yol açar. Tartışmaları dindirecek olan, siyah bir kölelik karşıtı erkeğin şu sözleridir:

"Oy hakkı, yöneticileri seçme ve yasaları yapma gücüdür ve diğer bütün hakların güvencesini oluşturan haktır."

Seneca Falls toplantısından sonra basında kadınlara karşı bir alay ve saldırı kampanyası başlatıldı. Bu saldırılar karşısında Bildirge'nin imzacılarından bir bölümü imzalarını çekerler, ama bu saldırılar bir yandan da kadın hakları konusunun her yerde tartışılmaya başlanmasına vesile olur. Kadınların umduğu biçimde, 1850 yılından başlayarak İç Savaş'a kadar her yıl düzenli olarak bir kadın kurultayı toplanır ABD'de. Bu toplantılar bazen o kadar kalabalık olur ki gelenlerin bir bölümü kapıdan dönmek zorunda kalırlar. Yıllar üzerinden, oy hakkı mücadelesi diğer bütün mücadelelerin önüne geçecek ve Bildirge'nin mantığına uygun olarak diğer hakların yolunu açacak temel hak olarak görülecektir.

ABD'nin bazı Batı eyaletlerinde kadınlara oy hakkı Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde tanındı. Bu hakkın tüm ülkede kabul edilmesi için 1919 yılını beklemek gerekti. Yetmiş yıldan fazla süren bu mücadelede, binlerce kadın, engelleri aşma iradelerini yaratıcı mücadele yöntemleriyle, zekice taktiklerle, renkli eylemlerle ortaya koydu. 1919'da, kadınlara oy hakkının tanınacağı artık kesinleşince, Kadınlara Oy Hakkı Amerikan Ulusal Derneği kendini yeniden yapılandırdı ve yeni bir isim aldı: Kadın Seçmenler Birliği. Bu yeniden yapılandırmanın anlamı şuydu: Bin bir güçlükle kazanılmış olan oy hakkını kadınların kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaları için de bir mücadele vermek gerekiyordu.

Oy hakkının kazanılmasını izleyen yıllarda ABD de kadın hareketi varlığını esas olarak iki farklı kanat biçiminde sürdürdü: Bunlardan biri kadın emekçilerin haklarını savunma çabasında odaklanmıştı. Bu kanada mensup bir kadın olan Alice Paul 1923 yılında bir Eşit Haklar Değiştirgesi taslağı hazırladı. Anayasaya yönelik bu değiştirge, ABD'nin bütün eyaletlerinde kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmalarının güvence altına alınmasını öngörüyordu. Hareketin ikinci kanadı ise, çabalarını Seneca Falls Bildirgesi'nde açıkça belirtilmeyen bir konuda yoğunlaştırmıştı: Margaret Sanger'in başını çektiği doğum kontrolü hareketiydi bu. Birbirinden farklı bu iki mücadele alanı feminizmin birinci dalgasıyla ikinci dalgası arasındaki köprüleri oluşturacaktı.

Gülnur Savran

Kaynaklar:

• C. Fraisse, M. Perrot (derl.), *A History of Women*. Cilt 4. Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1993.

• Ş. Tekeli, *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*. Birikim Yayınları, 1982.

• Ş. Tekeli (sun.), *Feminizm, 19. Yüzyıl Klasiklerinden Seçmeler*, Afa, 1987.

• S. A. Watkins, M. Rueda, M. Rodriguez, *Feminizm, Yeni Başlayanlar İçin*. Millîyet Yayınları, 1996.

• "Living The Legacy: The Women's Rights Movement 1848-1998", HYPERLINKhttp://www.legacy98.org/move-hist.html

hareket, nereye?

sadece bağımsız kadın grupları açısından değil, bütün muhalif güçler açısından zorlu bir dönemin başındayız. bu noktada nasıl hareket edebileceğimiz üzerine biraz düşünmeye çalıştım.

Son yılların en karanlık ve karamsar 8 mart'ını geçirdik. dünya kadınlar günü'nü sokakta kutlamaya yönelik en ufak muhalif adım bile baskıyla karşılaştı, hiçbir gösteriye izin verilmedi. türkiye'nin çeşitli illerinde, çeşitli siyasal görüşlerden kadınlar o gün her birarava gelişlerinde kendilerinden daha fazla sayıda polisi yanı başlarında bulduklar. abdullah öcalan yakalanmış, terörün başı ezilmişti, artık "olağanüstü hal"e gerek kalmayacaktı! bütün bunların yalan olduğunu, olağanüstü hal'in her yere yayıldığını açık bir biçimde gördük. kürt kadınları uzun zamandır kadın hareketinin bir parçası: barış kadın hareketinin gündeminin önemli bir başlığını oluşturuyor. bu durumda türkiye'de yeni açılan siyasal baskı döneminden kadın hareketinin de nasibini alması şaşırtıcı değil.

muhalefet ve tabii kadın hareketi de dünyanın her yerinde değişik siyasal ortamlarda değişik mücadele biçimlerine başvurur. kendi irademizin dışında yeni bir dönem başlarken, geçmişinizi ve bugünümüzü değerlendirmenin zamanıdır, diye düşünüyorum.

doksanlar...

türkiye ve türkiye'nin muhalefeti açısından doksanlar yepyeni bir döneme işaret ediyor. 1980 darbesinin yol açtığı büyük yenilgi, yıkım ve en önemlisi korkuya rağmen, "yenildik/yenildiler, hatalar yaptık/yaptılar, ama bu hatalar düzeltilerek ayağa kalkmak mümkündür," hissi yaygındı. feminizm böyle bir ortamda, geçmişin solculuğunu eleştirerek ama bir biçimde kendini muhalefetin parçası olarak tanımlayarak var oldu. o dönemde birçok kişinin, cılız bir fikir akımı olarak gördüğü, bir şans tanımadığı feminizm, kısa zamanda diri bir itiraz halini aldı. bunu sağlayan çeşitli sebepler var ancak bana sorarsanız bunların en önemlisi kendini politik bir oluşum halinde tanımlama iradesi olmuştur.

kadın hareketinin ilk eylemi kadınlara yönelik ayrımcılığa karşı sözleşmenin hayata geçirilmesi için imza kampanyası oldu. daha sonraki yıllarda bazı kesimler ilk eylem olarak bunu hatırlarken, bazıları dayağa karşı yürüyüşü andılar. 1984'te kadın çevresi'nin kuruluşunu bir başlangıç olarak gören pek yok.

kadınların mücadele tarihinin kayda geçirilmemesi ve genellikle tahrifata uğraması önemli bir sorun, ancak yukarıda aktardıklarından çıkarılacak başka sonuçlar da var. bence bunlardan bir tanesi örgütlenmenin, örgütlenme fikrinin başlı başına bir adım, gelişme, kazanç olarak yeterince değerlendirilmemesi. aksi takdirde kadın çevresi'nin kuruluşuna bir başlangıç misyonu atfedilirdi. ikincisi, bugün değişik kanallarda mücadele veren kadınlar o zaman da aslında şimdi ait olduklarına benzer kanalları tercih etmişler.

doksanlar çok farklı eğilimleri getirdi. eskinin öfkeli kadınlarından bir kısmı yalnızca solculara duydukları öfkeyi hatırlar oldular, halbuki solcuların bir kısmının da feminizme kaynağı bir dönemdi. o yüzden onlara yönelik öfke, yer yer içeriğini de kaybederek, tüketici ve işlevsiz olabiliyordu içeriğini kaybediyordu. çünkü eskiden dünyayı değiştirirken bizi hesaba katmadıkları için kızardık solculara oysa doksanlarda, tıpkı bazı solcular gibi, bazı feministler de dünyayı değiştirmek istedikleri için kızar oldular solculara. "hemen şimdi" sözü duyulmaya başlayalı da çok zaman olmuştu.

bu "hemen şimdi" iki açıdan önemli geliyor bana. bu söz öncelikle hiçbir şeyi erteleyemeyecek kadar kararlı olduğunuzu vurgular. ancak kadınlar açısından dünyanın bütünlüklü bir biçimde değişmesi öyle hemen şimdi olacak bir şey değil. dolayısıyla değişimin en azından bir kısmını ertelemediğimiz zaman bazı şeylerden vazgeçmemiz kaçınılmazdır. bu kısa vadeli ve uzun vadeli program meselesini christine delphy, geçen ay yaptığımız görüşmede çarpıcı bir biçimde ele alıyordu. ancak şunu hatırlatmak isterim, birçok kadın sosyalizmin kendilerini kurtarmakta yetersiz olduğuna inandıkları için feminist oldular. yeni bir sosyalizm projesini "tashih etmek" de kimseye yetmiyordu haklı olarak. ama doksanların feminizmi, bir tür bugünden ve daha da önemlisi ve beteri şu içinde yaşadığımız yerleşik düzeni "tashih etme" fikrini öne çıkardı gibi geliyor bana. ama biz, düzeni, yani kapitalizme eklemlenmiş erkek egemenliğini yıkmayacak mıydık?

proje feminizmi

bu kavramı, feminizmi esas olarak belli bir projenin hayata geçirilmesini, kurumlaştırılmasını hedeflemek ve feminist politika kavramını böylece dışlamak anlamında kullanıyorum.

zehra başar'ın sığınak fikriyle ilgili *sokak* dergisine yazdığı bir yazıyı hatırlıyorum. sığınak'ın neden özgürlük anlamına geldiğini anlatıyordu. mor çatı ya da feministlerin kurduğu bir sığınak, tek tek kadınlara yardım etmenin ötesinde, kadınlara yönelik ev içi şiddetin meşru olmaması ve ortadan kalkması gerektiği fikrinin bir tür propagandası anlamına da geliyordu, kadınlara el uzatan, kısa vadede nefes almalarını hedefleyen bütün projelerin uzanabildikleri kadınları aşan, böyle yaygın bir anlamları ve işlevleri olduğunu düşünüyorum. yine mesela sığınak hem dayak yiyen kadınlara özgürlük sağlar, hem de kadınların dayak yediğini ve özgürleşmeleri gerektiğini günbegün hatırlatır bütün topluma. ancak daha sonraki yıllarda bir şeyler değişti. ortak eylemliliklerin örgütlenmesinde yer yer birarava gelsek de bu tür projelerin aynı zamanda belli bir propaganda hedefleri olduğu fikrini kaybettik gibi geliyor bana. öte yandan batı'nın eski sosyal devletlerinde mümkün olabilen (ama mesela margaret thatcher'la birlikte imkânsızlaşan) sosyal projelerin böyle şevlere tek kuruş ayırmayacak türkiye'de gerçekleşmeleri ivice zor oldu. bu topraklardaki başka potansiyelleri ve güçleri harekete geçirmeyip sadece böyle batılı modele saplanmamızın da ayrıca bir talihsizlik olduğunu düşünüyorum.

"önce dilimizi düzeltelim"

batıdan ithal edilen bir diğer konu da bana sorarsanız, siyaseten doğru olmak meselesi. bırakın feministleri, kendini bilen hiçbir kadının çevresinde cinsiyetçi bir dilin kullanılmasına izin vermeyeceği açık. ayrıca kendimizi ifade etmenin en temel aracı olan dili cinsiyetçilikten

arındırmak, bizim kılmak yabana atılmayacak bir müdahale. ancak, en nihayetinde bir gösterge ya da üstyapı kurumu olan söylem ya da dili tek başına değiştirmenin de mümkün olmadığı ortada. ama mesela siyahlara yönelik ırkçılığın maddi kökeninin neredeyse tamamen ortadan kalktığı abd'de kapitalizmin tepe tepe yararlandığı bir tür "ideolojik kalıntı" halinde ırkçılıktan bahsetmek mümkün. orada dildeki ayrımcılıkla mücadele etmek tek başına gerçekten anlamlı. ama batı'da ya da bizim yaşadığımız topraklarda erkek-egemenliği bir ideoloji, bir kalıntı değil, ayakta, dimdik bir sistem. dolayısıyla dilin ve söylemin düzeltilmesi tek başına gerçekten yetersiz.

ama son yıllarda birçok kadın, çevrelerinde kullanılan söylem ve dili düzeltmeyi temel bir mücadele alanı olarak görüyorlar. ve bana esas vahim geleni şu ki, bununla yetiniyorlar. aslında çok devrimci bir eleştiriyle işe başlanısa da, "adam" denildiğinde "insan" diye düzeltince içimiz rahatlıyorsa ve erkek egemenliğine karşı başka herhangi bir mücadele vermek gereğini duymuyorsak bunun bir tür ehlileşmeye yol açtığını düşünüyorum. erkeklerle en çok kavga ettiğimiz durumun her zaman bir sistem olarak erkek egemenliğine en zarar veren an olmadığının hepimiz farkındayız değil mi?

karma örgütler

muhakkak fark etmişsinizdir, yukarıda erkeklerin de bulunduğu siyasal ortamlardan bahsetmeye başladık. seksenler, bağımsız kadın örgütlenmelerinin şafağı olmuştu. doksanlar ise, karma örgütler içinde kadınların örgütlenmesinin. erkeklerle kadınların ayrı ayrı sosyalleşmek zorunda oldukları müslüman bir toplumda karşı cinsle birlikte olmanın cazibesi tartışılmaz. ancak anap'tan kesk'e uzanacak bir yelpazedeki karma örgütlenmelerde kendilerine yer açmaya çalışan kadınların elde ettikleriyle harcadıkları enerji arasında bir oransızlık olduğunu düşünüyorum. attıkları taşın ürküttükleri kurbağaya değip değmemesi bir yana, doğru kurbağayı ürküttüklerinden de emin değilim, çünkü işin en başında karma örgütlerdeki gücümüz, bağımsız hareket olarak gücümüzden kaynaklandı.

kota

karma örgütlerden bahsedince kotaya değinmeden olmaz. partilerde, sendikalarda kadınlara belli bir oranda kota uygulanması kadınların siyasette temsili açısından çok önemli ve bunun için verilen mücadele çok kıymetli. ancak kadınların siyasette temsilinin kadınların siyasi temsili anlamına gelmeyeceğini, herhangi bir sosyal grubun temsilinin ancak onu savunan talepler ve programla mümkün olacağını da aklımızdan çıkarmayalını. yoksa rıdvan budak'ın meclise girmesi de işçilerin siyasal temsili anlamına gelirdi. dolayısıyla, kotanın birincil ve biricik talep olarak öne çıkarılması kadın kurtuluşunun hakhlığı ve kapsamı konusunda bizi zayıflattı diye düşünüyorum.

"farklı" tarz

doksanlarda, genel olarak muhalefette klasik politika yapma tarzları gözden düştü. "yeni" olan en makbul şey halini aldı. ve biçim genel olarak içeriğin önüne geçti.

ta başlangıçtan beri politik yöntemler bulmakta yaratıcı olan feministler bu ortamda pek kıymete bindiler. bu el üstünde tutma, içeriğin boşaltılmasından sonraya rastlıyordu tabii. teşbihte hata olmaz, komik bir örnekle demek istediğimi anlatmak istiyorum. öyle bir hava oldu ki, dünyanın en feminist bildirisini beyaz kâğıt üzerine siyah harflerle bassanız pek beğenilmez. ama kadınlarla ilgili yanlış şeyler söyleyen bir metin pembe kağıda basılıp etrafında çiçek resimleriyle ciddiye alınabilir.

bizler de böylece renkli pankartların üzerine pek ince eleyip sıkı dokumadan sloganlar yazar olduk. bütün bunlar toplum karşısındaki sözümüzü bulandırdı.

ayrıca doksanlar, gerçekten farklı olan mücadele biçimlerimizden de vazgeçtiğimiz bir dönem oldu. mesela türkiye'de ilk politik şenliği feministler yapmıştı ve daha sonra "şenlik" adı altında yapılan birçok şeyden daha başarılı ve etkin bir faaliyetti bu. birden fazla işlevi vardı, belli bir konuyu ele alarak düzenlediği için, düzenleyicileri konuyla ilgili siyasallaşıyorlardı. konu şenlik te çeşitli biçimlerde ele alındığı için en pasif katılımcının bile siyasallaşması sağlanıyordu. şenlik'e sırf meraktan gelenler konuyla ve feministlerin nasıl çalışığıyla ilgili bir fikir sahibi oluyorlardı. kaldı ki, elden ele dolaşan mikrofon gibi katılımcı teknikler çok fazla sayıda insanı işin içine çekiyordu. son olarak da olayı basından seyredenlere bir mesaj ulaştırılıyordu. daha sonraki yıllarda solcular bu "farklı" politika yapma tarzlarına çok heves ettiler. ama biz de onların eylem tarzlarını içimize sindirdik diye düşünüyorum. ve sonunda elimizde kala kala en çok basından izleyenlere yönelik işlevi olan "basın açıklaması" formu kaldı. (ona da bu dönemde izin vermiyorlar.) bir sokak fetişizmiyle birlikte tabii. dedim ya, biçim içeriğin önüne geçmişti. sokakta söyleyeceğimiz en reformist söz, kapalı mekânda söyleyeceğimiz en devrimci sözden daha kıymetli hale gelmişti.

doksanlardan önce de, basın açıklamalarına benzer "korsanlar" yapılırdı. ama onlar basından çok kendimizi ve etraftan gelip geçeni siyasallaştırmayı hedefliyordu. kaldı ki, o dönemde birçok değişik kurumda feminizmin, feminist siyasetin konuşulduğu toplantılar yapılırdı. şimdi bu tür bir faaliyetten vebadan kaçılır gibi kaçılıyor. ama bir yandan da çeşitli işler düzenlenirken yaptığımız konuşmalarda, buna ne kadar ihtiyaç duyulduğunu hissedebiliyorsunuz. daha önce çok ele aldığımız "kadın duyarlılığı" denen, ne olduğunu tam olarak anlayamadığım "şey", kadın politikasının yerini alıyorsa bunda postmodernizm kadar okuma, yazma ve tartışma süreçleriyle küsmemizin de etkisi vardır. yapılan birkaç cılız tartışma da o kadar sert biçimlerde yürütülüyor ki (burada yeri bu kadar gelmişken kürt kadın dergilerine sitem etmeme izin verin) tartışma içeriği ortadan kalkıyor, şahsi kırılmalar öne çıkıyor.

"kimlik" politikaları

türkiye'de sosyalizmden bağımsız mücadele alanları fikriyle postmodernizm birbirlerine çok yakın zamanlarda ortaya çıktılar ve birbirlerinin üzerine düştüler. "post" kimlik politikaları bu biçimde bazı feminist politikaları deforme etti. kadınların parçalılığını bir veri olarak kabul eden feminizm açısından ulusal, sınıfsal farklılıkların örgütlenmede temel alınması dünyanın her yerinde gerçekleşmiş bir şeydir. ama türkiye'de farklı kadın gruplarının (kimliklerinin) neredeyse asla yan yana gelemeyecekleri, ortak gündemlerinin olmasının mümkün olmadığı fikri oluşmaya başladı. herkes kendi gündemi ve tabii kimliğiyle baş başa kalmak ve öteki kimliklerle küsmek zorunda hissediyordu kendisini.

halbuki feminizm farklı kadın kimliklerinin kendilerini ifade etmesi değil, farklı kadınların ortak ezilmişliğinin fark edilmesidir. farklı talepler her zaman var olacaktır ama biz türkiye'de ortak talepler meselesini ihmal ettik diye düşünüyorum.

bugünden yarına...

önümüzdeki dönemde kadın hareketinin ortak gündemini oluşturmak önemli olacak. 6 mart'taki kadın buluşmasında da bu yönde adımlar atıldı. önümüzdeki dönemi, yalnızca sokaktaki varlığımızı yeniden zorlamak değil, okumak, tartışmak ve daha uzun vadeli örgütlenmelere yönelmekle geçirebiliriz. bu tür bir tahkimat hem üzerimizdeki baskıya karşı durmamızı kolaylaştıracak hem de uzun vadede yapabileceklerimizi zenginleştirecektir diye düşünüyorum. gelecek 8 mart'ın daha umutlu geçmesi ve birbirimizi sadece "senede bir gün" hatırlamamamız dileğiyle...

ayşe düzkan

İSVEÇ

Satılık değil

İsveç'te Ocak 1999'dan itibaren geçerli olan "Kadına Yönelik Şiddet" kanununa göre cinsel hizmet satın almak yasak. Yasağa uymayanlar para veya 6 aylık hapis cezasına çarptırılacaklar. Suça teşebbüs etmek de cezaya tabi. Suçun sokakta, genelevde ya da masaj salonunda işlenmesi önemli değil. Fuhuşun istenmeyen bir toplumsal durum olarak kabul eden İsveç hükümeti fahişelik yapanı cezalandırmayı, çoğu zaman mağdur olan taraf fahişeler olduğu için mantıklı bulmuyor. Bununla beraber yasa fahişelikten kurtulabilmeleri için kadınlara destekleyici önlemleri de içeriyor.

Kanunun kapsamı oldukça geniş. Cinsel hizmet satın almayı yasaklamanın ötesinde cinsel tacizin engellenmesiyle ilgili önlemleri de içeriyor. Tecavüz, küçüklerin istismarı gibi cinsel suçların bildirilmesinin ihmali, çocuklara veya kadınlara karşı yakınları tarafından yapılan ve sürekli fiziksel ve/veya cinsel saldırı anlamına gelen "bütünlüğe yapılan kaba saldırı" suç kabul ediliyor. Bu yasanın bir başka özelliği kadına yönelik tüm suiistimallere, fahişeler dışarda tutulmadan eşit önem verilmesi. Yani birlikte yaşadığı pezevengi tarafından korkutulan, zorlanan, saldırıya uğrayan fahişe de aynı kanundan yararlanabilecek. Pezevenk "bütünlüğe yapılan kaba saldırı" suçundan 6 yıla kadar hapis cezası istemiyle yargılanabilecek. Yasa avın zamanda birtakım önleyici tedbirler ve tacize uğramış kadınlara yönelik mevcut destek hizmetlerinin artırılması için öneriler getiriyor. Bu yüzden yeni yasanın uygulanabilmesi için polis teşkilatına ve destek kuruluşlarına önemli bir miktarda ek bütçe ayrılması gerekiyor, 1998 yılı için bu rakam 41 milyon İsveç kronu (yaklaşık 1.8 trilyon lira).

Bu kanun, kadınlara yönelik şiddetle savaşma paketinin sadece küçük bir bölümü. Yasa tasarısı Şubat 1998'de üç bakanlığın (Adalet, İşçi, Sağlık ve Sosyal Hizmet) kadınlara yönelik şiddet konusundaki geniş çaplı bir araştırma üzerine yaptıkları ortak çalışma sonucunda İsveç parlamentosuna sunuldu. Tasarı 1995 Beijing Kadın Konferansı'nda alınan kararları yerine getirme amacını taşıyordu. İsveç hükümeti tasarıyla birlikte bir açıklama yayınladı. Bu açıklamada kadın-erkek eşitliğinin görece yüksek olduğu İsveç toplumunda, eşitliğin önündeki en büyük engelin kadına yönelik şiddet olduğu vurgulandı.

Cinsel özgürlükten kadın hareketinin başarısına

Yeni yasanın çıkışının hikâyesi 1970'lerde İsveç hükümetinin cinsel suçların araştırılması için bir komisyon kurmasıyla başlıyor. O dönemde pornografi, fuhuş, ensest ve tecavüze daha özgür bir yaklaşım mevcuttu. Tüm yasakların kaldırılması gerekir deniyordu. Komisyon raporu ensestin suç olmaktan çıkarılmasını, tecavüzün tanımının daraltılmasını ve cezasının hafifletilmesini önerdi. Kadının taciz öncesi tutumunun uygunsuz olması, yani kendi tacizinden kısmen sorumlu olması durumunda cinsel saldırı affedilebilirdi. Bu rapor kadınların büyük tepkisine sebep oldu. 1976 yılında yarım milyondan fazla kadın komisyonun tutumunu eleştiren dilekçeye imza attı. Kadınların kriz hatları, sığınma evleri kurmak için organize olmaya başladığı ve daha önce konuşulmayan şeylerin tartışıldığı bir dönemdi. Maria-Pia Boethius'ın tecavüz üzerine yazdığı *Suçlayacak Bir tek Kendin Var* adlı kitabı basıldı. Sayıları ve güçleri arttıkça politikadaki kadınlar hemcinsleri için önemli olan konularda seslerini duyurdular. Kadın kuruluşları ve parlementodaki kadınlar birleşerek yeni bir araştırma yapılmasını istediler. Ve başardılar!

Yeni rapor eskisinden tamamen farklı yöndeydi. İsveç ceza kanununda kadınlara karşı şiddetle ilgili yeni yasadan önce, fuhuşa karşı önlem cinsel hizmetin sunulmasına karşıydı. Yasanın cinsel hizmet satın almayı yasaklayan bugünkü haliyle çıkarılması, feministlerin on yıldan fazla bir süredir yürüttükleri kampanya sayesinde olmuştur. 1980'lerde, yaygın bir eylemci feminist organizasyon olan Kvinnofronten cinsel hizmet satın alan erkeklerin cezalandırılması için savaştı. ROKS (İsveç Kadın Sığınma Evleri Birliği) kurulduğu 1984 yılından itibaren bu konuda çalıştı. Onlar diğer tüm kadın hareketleriyle birlikte mücadele ettiler, işte bu yüzden yeni yasa kadın hareketinin tek başına kazandığı bir zaferdir.

Trouble & Strife, 98-99 Kış.

(İsveç Kadın Sığınma Evleri Birliği'nden Eva Hassel-Calais ve Angela Beausang'in raporundan kısaltılarak çevrildi.)

KAMBOÇYA

Gelen gideni arıyor

Kamboçya'da bakirelik çok önemli, evlilik öncesi bekâretini kaybeden kızları, aileleri evden atıyor. Bakire olmayanların evlenebilme şansı çok düşük.

Kamboçya, doktor ve öğretmen maaşlarının ortalama 25 dolar olduğu yoksul bir ülke. Çarpık kapitalizmin bütün hastalıkları mevcut. Fahişelik, kadın pazarları gözle görülür derecede fazla. Şu anda "liberal ekonomi" adı altında rüşvet, suiistimal ve her türlü pislik almış yürümüş. Kamboçyalılar fahişelik sektörünün gelişmesini sınırdan sızıp çalışmaya gelen Vietnamlı kadınların varlığına bağlıyorlar. Aslında Kamboçyalılara göre her kötuluğun müsebbibi Vietnam, garip bir aşk ve nefret ilişkisi içindeler. 1975-79 "Kızıl Kmer mezalimi"nden kendilerini kurtaran Vietnam olduğu için buna bir miktar şükran borcu duyuyorlar. Ama aynı zamanda Vietnam'ın bölgede güçlenme potansiyeli de Kamboçyalıları düşündürüyor. AIDS'den dolayı ölüm fazla, "yüzlerce" diye ifade ediliyor.

Kamboçya'da yaşayan kadınlar inanılmaz zorluklar yaşıyorlar ama en çok güçlüğü Kızıl Kmer iktidarı sırasında yaşamışlar. Tur rehberimiz Sorita'nın anlattıkları şaşırtıcı. Sorita hem gözlüklü hem de yabancı şirkette çalıştığı için hepten şanssız. Bir öğle vakti işyerinden alınıp Phnom Pehn'nin 200 km. uzağındaki bir köye götürüldüğünü, bir daha ailesinden hiç haber alamadığını anlatıyor. "Ölüm tarlalarındaki" anıt mezarda toplanmış kafataslarından bazıları muhtemelen ailesine ait. Orada Kızıl Kmer evlendirme yasalarına göre evlendirildiğini söylüyor. Yani o ve doktor kocası rastgele eşleştirilen ve evlenmeye mecbur edilen çiftlerden biriymiş. Şans eseri evliliğinin başarılı olduğunu söylüyor. Devrim nikâhlarının zifaf gecesi, bir Kızıl Kmer'in başlarında beklediğini, çünkü eğer birleşme olmazsa hemen oracıkta infaz edileceklerini de söylüyor.

Söylendiğine göre Kızıl Kmerler 75'te, Phnom Penh'e girip iki günde şehri boşaltmışlar, şehrin nüfusu iki günde 3-4 milyondan 45 bine düşmüş. Herkes kırlara, kamplara çalışmaya gönderilmiş. Kızıl Kmer'in dönemiyle ilgili filmler çekildi, yazılar yazıldı.

Ama aslında her iki sistemde de kadının hali içler acısı Kamboçya'da. Evlilik kurumu geleneksel bir yapıda ve evlenme yaşı oldukça düşük: kızlar 14-15 yaşında evlendiriliyor. Evlilikte söz sahibi erkekler. Ama bazı ilginç sürprizler var. Mesela, iki yıllık nişanlılık dönemi süresince damat adayı kızın ailesiyle birlikte yaşıyor. Bu arada tavır ve davranışları sınanıyor, eğer göz doldurursa kız veriliyor.

Bakirelik çok önemli, evlilik öncesi bekâretini kaybeden kızları aileleri evden atıyor. Çünkü bakire olmayanların evlenebilme şansları çok düşük.

Doğumla ilgili töreler, özellikle kırsal kesimde, havli çarpıcı. Örneğin, gebe kadının üşütmemesine çok önem veriliyor. Hamile bir kadın sürekli kafasını örtüyor, ayaklarına çorap giyiyor, üşütür diye akşam saatlerinde yıkanmıyor. Bebeğe zararlı olur inancıyla yürürken yemek yemiyor. İnanılan geleneklerden biri de, doğumu kolaylaştırmak için, gebe olan kadının yatar vaziyetteki kocasının üzerinden sık sık atlaması. Doğum sonrası, lohusa dönemi de apayrı bir ayin onlar için. Rahim yerine yerleşsin diye lohusa kadın ızgaralı bir döşeğe yatırılıyor, altından ateş yakılıp karın bölgesi adeta dağlanıyor.

Kadınlar oğlan çocukları üç yıl, kız çocukları bir buçuk yıl emziriyorlar, çünkü oğlan çocuklarının güçlü olması isteniyor.

Kürtaj ise elbette ki yasak çünkü zaten dine aykırı. Budizm bu konuda çok net; Buda'nın on emrinden biri "öldürmeyeceksin", kürtaj öldürme anlamına geliyor.

Kamboçya'da ortalama ömür süresi 50-

55 yıl. Ozellikle kırsal kesimde 55 yaşına gelen bir kadın ölmeye hazırlanıyor. Kafasını kazıtıyor, kolay ölsün diye uyuşturucu bir yaprak çiğniyor sürekli ("kat" gibi bir şey). Sokaklarda kafası kazınmış, etrafa umutsuz gözlerle bakan, yanaklarından birinde "kat" şişkinliği, bir sürü yaşlı(!) kadın görmek mümkün.

Dinde cinsiyet ayrımcılığı var; etrafta binlercesi dolaşan kavuniçi giysili Budist rahiplerini (bonz), tapınaklar besliyor. Tapınaklar da halkın katkılarıyla ayakta duruyor. Beyaz giysili rahibeler ise ekonomik olarak kendi kaderlerine terk edilmiş. Tapınak yardımı yok, aileleri ise bakarsa ne âlâ.

Kamboçya'da parlamentonun 122 üyesinin 6'sı kadın. Iki kadın bakan var; Kültür Bakanı ve Sosyal Hizmetler Bakanı. Ayrıca Kadınları Koruma Bakanlığı diye bir bakanlık var. Kamboçya'da şimdilerde biraz düzelme gözleniyor; bakanlığa bağlı kadın grupları köyleri dolaşıyor, AIDS, doğum kontrolü, hijyen koşulları ile ilgili kadınları eğitiyorlar. Üniversiteli kadın sayısı da giderek artıyor, ailelerin yüzde 70'i çocuklarını üniversiteye yolluyormuş.

Müfide Pekin

LATIN AMERIKA

Papa'nın etkisi

Latin Amerika'da Katolik inançlarla cinsel özgürlüğün sorunlu beraberlikleri daha süreceğe benziyor.

Papa II. Jan Paul'un geçtiğimiz aralık ayındaki ziyaretinden önce Mexico City'de her yer; vitrinler, telefon direkleri, tüm gazete ve dergiler, hatta cips paketleri Papa'nın resimleri ile dolmuştu. Bundan 20 yıl önce Papa Mexico City'e ilk geldiğinde henüz 11 yaşında Katolik okulu öğrencisi olan ve Papa'ya taparcasına bağlı bir aileden gelen Nevarez, kiliseye gitmeyi aksatmayan bir kadındı. Ama bu kez büyük kilisenin olduğu caddeye Papa ile ilgili törenlere katılmak için gelmemişti. Onun en katı yasaklarından birine başkaldırdı ve otuz bir yıllık hayatında ilk kez kilisenin yanındaki eczaneye girip doğum kontrol hapları aldı.

Siempre Fiel, "Daima İnançlı," yazıyordu Papa'yı karşılayan pankartlarda; ama işin aslı pek de öyle değildi. Latin Amerika'nın haç ve kılıç tarafından fethinden bu yana yaklaşık beş yüz yıl geçmesine rağmen kilise hâlâ bölgede önemli bir etkiye sahip; kanunlardan hükümete, âdetlerden kişisel ayinlere kadar her şeyi yönlendiriyor. Nüfusunun yüzde 90'ı Katolik olan Latin Amerika'nın kürtaj dahil kadınlarla ilgili birçok konuda dünyanın en sıkı kanun ve kamu görüşüne sahip olması pek de tesadüf değildir. Ancak bireysel düzlemde bu kurallar çok sık ihlal ediliyor ve Papa'nın söylemi ile sosyal gerçeklik arasındaki uçurum gittikçe büyüyor. Latin Amerikalı kadınların yarıdan fazlası doğum kontrol yöntemleri kullanıyor, boşanmalar yaygınlaşıyor ve ne yazık ki çoğunluğu sağlıksız koşullarda yapılan yasadışı kürtajlar gittikçe artıyor.

Sorun, Latin Amerika'nın Katolik gelenekleri ile modernleşmeye çalışan toplumları arasında gittikçe yoğunlaşan çelişkiden kaynaklanıyor. Papa'nın bu gezisi cinsel politika alanında, kilisenin aile değerleri ile toplumun cinsel özgürlük ve nüfus kontrolü talebi arasında yaşanan bir başka savaşı ortaya çıkardı. II. Jan Paul ve kilise, aile kutsallığını ve bunu sağlayan değerleri öne sürerken öte yandan giderek güçlenen kadın hareketi ve aile planlamacıları gibi ilerici güçler ise nüfus patlamasının önüne geçilmesi gerektiğini ve artık kadınların kendi hayatları ile ilgili kararları özgürce alabilmeleri gerektiğini savunuyorlar. Meksikalı bir psikolog olan Susan Pick, Papa'nın tek bir ziyaretle yılların çalışmasını yok ettiğini, katı görüşleri ile insanların kafalarını karıştırdığını ve onları ihtiyaçları ile ahlaki doğrular arasına sıkıştırdığını vurguluyor.

Bir yandan maçoluk, bir yandan tutucu Katoliklikle karşı karşıya olmalarına rağmen Latin Amerikalı kadınlar birçok engeli aştılar. Şu anda bölgedeki kadınlar toplam aile gelirinin üçte birini kazanıyorlar ve bu oran gün geçtikçe artıyor. Her ne kadar üst sınıf mensupları çoğunlukta olsa da politikada da çok önemli sonuçlar elde ettiler.

. Kadın sorunları tartışılmaya başlanmış olmasına rağmen kadınlara karşı ayrımcılık gerçeği ortada. ABD sınırında çalışan Meksikalı kadınlara iş başvurusunda hamilelik testi yaptırılıyor. Yüz yıl öncesinin ceza hukukuna sahip Şili'de kadınların evlilik dışı ilişkide bulunması, boşanmak istemesi hatta bazı durumlarda kendi mülkünü idare etmesi bile yasadışı. Latin Amerika'daki 14 ülkede tecavüz eden eğer kurbamıyla evlenirse affediliyor.

Katolik kilisesinin etkisi en açık olarak kürtajla ilgili yasalarda hissediliyor. Küba dışındaki tüm Latin Amerika ülkelerinde kürtaj yasak. Şili, Kolombiya ve El Salvador'da hiçbir istisna yok; tecavüz sonucu hamilelik veya annenin yaşamının tehlikede olduğu durumlarda bile.

Yine de Dünya Sağlık Teşkilatı'nın verilerine göre Latin Amerikalı kadınlar bu yasaklara uymuyor. Dünyadaki en yaygın yasadışı kürtaj bu bölgede gerçekleştiriliyor; her 1000 kadından 30'u sağlıksız koşullarda kürtaj oluyor. Kanunların daha acımasız olduğu ülkelerde rakamlar daha çarpıcı. Örneğin Şili'de her 3 hamilelikten 1'i kürtaj tercihi ile sonuçlanıyor.

Brezilya'da tecavüz sonucu hamilelik veya annenin yaşamının tehlikede olduğu durumlarda kürtaj, yasal olmasına rağmen, sadece 6 hastanede yapılıyor. Varlıklı kadınlar kürtaj olmak için ABD'yi tercih ederken yoksul olanlar sağlıksız karaborsacılar tarafından veya askı gibi aletler kullanarak kendi kendilerine kürtaj oluyorlar.

Toplumsal olarak erkeğin eşini aldatması hoş görülse de kadınlar kocalarından prezervatif kullanmalarını talep etmeye korkuyorlar. Sonuç: Kadınlar arasında AIDS virüsü hızla yayılıyor. Kolombiya'da 1987 yılında her 34 erkeğe karşı 1 kadın AIDS'li varken bugün bu oran 8'e 1 oldu. Ev içi şiddet de çok yaygın bir başka korku Latin Amerikalı kadınlar için. Birleşmiş Milletler Kadınları Kalkındırma Fonu'nun verilerine göre Latin Amerikalı kadınların yarıdan fazlası hayatında bir dönem ev içi şiddete maruz kalıyor. Son on yılda çoğu Latin Amerika ülkesi kadın hakları konusundaki birçok uluslararası antlaşmaya imza attıysa da gerekli yasaların çıkarılması konusunda pek de bir şey yapmadılar. Yine de Brezilya, Peru ve Meksika Katolik kilisesinin tüm itirazlarına rağmen aile planlaması programlarını yürürlüğe koyuyor. Bu programlarının etkisi görüldü. 1950 yılında Latin Amerika'da her 1000 kadına 42.11 doğum düşerken şu anda bu oran 22.87. Oranın 2050 yılında 13.7'ye düşmesi bekleniyor. Kilisenin tüm itirazlarına rağmen sürdürülen aile planlaması kampanyaları sayesinde Meksika'da 1970 yılında 3.5 olan nüfus artış hızı bugün 1.8'e düşürüldü. Kilisenin en önemli savaşı ücretsiz kısırlaştırma programı kapsamında 250 bin kadının kısırlaştırıldığı Peru'da sürüyor. Kadınların kendi isteği ya da bilgisi dışında kısırlaştırıldığının iddia edilmesi üzerine hükümet programı durdurdu. Yapılan incelemeler sonucunda hükümetin kendi isteği dışında kısırlaştırılan 9 kadın olduğunu açıklamasına karşın ülkedeki kadın grupları 150 kadın tespit ettiler. Yine de kadınlar kendilerini, aile planlaması çalışmalarının tümüyle durdurulmasından yana olan kiliseden uzakta konumlandırıyorlar.

Latin Amerika'da Katolik inançlarla cinsel özgürlüğün sorunlu beraberlikleri daha süreceğe benziyor.

Brook Larmer, *Newsweek*,
1 Şubat 1999.

Çeviren Çiğdem Subaşı Erkan

"Şövale boş durmaz hiç"

Kristin Saleri yurt içinde ve dışında kırkı aşkın kişisel sergi açmış, altı yüzden fazla karma sergiye katılmış, eserleri ve öğrencileri dünyanın dört bir yanına dağılmış uluslararası bir sanatçı. Yapıtları birçok Türk elçiliğinin yanı sıra Paris'teki Ulusal Müze ve Unesco binasında, Avrupa ve ABD'deki pek çok özel koleksiyonda yer alıyor. Aldığı ödüller, plaketler saymakla bitmez. Folklor, mevleviler, davul, saz, pamuk ve buğday tarlaları, kısacası Anadolu insanının yaşam biçimi Saleri'nin başlıca teması. Çocukluğunda haşarılığı nedeniyle yakınlarının "Fişek" diye çağırdıkları Kristin Saleri ilerlemiş yaşına rağmen resim yapmaya ve sergi açmaya devam ediyor.

Türkiye'de mi doğdunuz?

Burada doğdum, burada büyüdüm. 1922 doğumluyum. Türk vatandaşı, Ermenivim. Babam Rodostolu, Tekirdağlı yani. Annem Silivrili. Ben Silivri'de doğdum. Babam çiftlik sahibiydi, Florya'da çiftliği vardı.

Kaç kardeşsiniz?

Ben beş kardeşin en küçüğüyüm. Üç tane ablam, bir ağabeyim vardı. Büyük ablam çok artistti. Yalnız çizmiyordu, sesi de çok güzeldi. Beste yapardı, şarkı söylerdi. Hepsi çok istidatlıydılar.

Aileden teşvik gördünüz mü?

Annem biraz eski kafalıydı. Her zaman her gelene, "Bu kızı ne yapacağız. Bu kadar çocuk büyüttüm böylesini görmedim. Hep yenilik yapıyor" derdi. Yani hep şikâyetçiydi benden. Hakikaten ben de aklıma eseni yapardım. Mesela hiç dikiş bilmiyorum. Bir mecmua alırdım, içinde patronu filan var. Bir de kumaş buldum mu, kapanırdım odaya. Dikiş bilmiyorum. Diker, giyinip çıkardım annemin önüne, şaşırırdı. İstemezdim hiç annemin canı sıkılsın. Koltuklarımız çok eskimişti, altlarından samanlar dökülüyor. Annem üzülüyor. Bir işçi çağırmış. "Yaparız," demiş, gelmedi. Bizim ailemiz çok yüksek tabaka, çok eski aile, Agopoviç kızlık soyadını. Misafir gelecek, annem utanıyor tabii koltuklardan. Ben de üzülüyorum o üzülüyor diye. "Dur yahu, adam yapacaksa ben de yaparım," dedim. "Aman sakın," dedi. Gittim büyük şeritler aldım. O samanları içine koydum, çiviledim. Annem şaştı kaldı. Hem kızıyor, hem şaşıyor. Tabii hoşuna da gidiyor, gülmesi geliyor. Çok komik bir şey anlatayım. Şimdi, on bir-on iki yaşındayım. Babam uzun iç donu giyerdi. Uzun şeritleri vardı sarıp bağlamak için. Onlar yıkanınca ütületirdi bana. On iki tane don. İkişer şeritten bak kaç yapar. "Anne," dedim, "Bunları koparalım." "Olmaz," dedi. "Uzun ya, bağlamazsa yukarı çıkar, baban sıkılır," dedi. "Dizden kesersek yukarı çıkmaz," dedim. Şaşırdı bu; beğendi fikrimi. Ben hemen makası aldım, o on iki tane yeni dikilmiş donları kestim, makinaya çektim. Ertesi gün, ben yatıyorum, bir patırtı çıktı evde. Babam bağırıyor. "Kim verdi sana bu aklı?" diyor. Başladı sonra bana. Ama sonra alıştı, giydi. Ama babam çok teşvik etti sanatımı. Babam çok ileri kafalı bir insandı. Matematisyendi. Hatta biz gülmek için sorardık, "Elli üç defa kırk dokuz buçuk kaç yapar?" diye. Kafadan söylerdi. Çok erken öldü. Kanserden. Ablalarımın üçü de kanserden öldü.

Kaç çocuğunuz var?

Üç çocuğum var, üçü de meşhurdur. Biri kız. İkiz oğullarım var. Oğlanın biri doktordur, Alen Yohannes Saleryan, psikiyatr, kitaplar yazar, Washington'da; ötekisi, Garo Nansen mühendistir, Arabya'da. Kızım Behan Nazan Swissair'de çalışıyordu, şimdi çalışmıyor. Evi çok seviyor. İstanbul'da, yakındadır. Yedi tane de torun var bende.

Eşinizin mesleği neydi?

Ah, eşim olmasaydı ben Kristin Saleri olamazdım. Beni bir ilahe gibi tutardı. Çocukları bile konuşturmazdı: "Susun, Kristin konuşacak". Bayılırdı. Muhendisti, müzisyendi. Keman çalardı. Biz üç dört sene nişanlı kaldık. Harp zamanıydı. Evlendik, kim bilir neden, ertesi gün işe gitti. Kolunu kırmış, geldi. Kolu sarılı, ben bir güldüm, bir güldüm. Parmağına bir şey olmuş, ondan sonra hiç çalamadı. Çok iyi bir insandı. Ondan çok istifade ettim.

Kaç yaşında evlendiniz?

Yirmi beş yaşındaydım.

Severek mi evlendiniz?

Severek. Beş parası yoktu. Muhendis mektebinde asistandı. Sonra kendi başına çalışmaya başladı. Çok iyiydi. Bana bir ilaheymişim gibi bakardı. Beni çok şımarttı. Onun için öldüğünde çok yalnız kaldım. 81'de öldü. Kalpten. Gençti daha. Bir anda. Ben inanmadım. Görmemişim ölüm. Olmüş gibi çok şakalar yapardı bana. Çok korkardım. Yine öyle şaka sandım. Kalktım yüzüne su attım, sarstım. Baktım hiç kıpırdamıyor. Doktoru çağırdım. İş işten geçmiş.

Resim yapmaya ne zaman başladınız?

Çok küçükken kabiliyetim vardı, yani çizerdim. Her gelenin bir krokisini yapar cebine koyardım, şaşırırlardı. Ecole Moderne'de, Fransız Mektebi'nde, gözüne çarptım bir hocanın; Fransızdı bu matmazel, yaşlı bir hanımdı, küçük bir kamburu vardı, bir hotozu vardı, pek hoşuma gitti. Dersimi bıraktım çizdim onu. Geldi elimden aldı. Bir hızla çıktı gitti. Ben, "Kovuldum, bitti," dedim. Bağırıyoruz çağırıyoruz çocuklarla, ah vah, ben ağlarım. Döndü kürsüye, dedi ki, "Yarın," dedi, "Annenle gelirsin mektebe." Müdire, Grossmann'a göstermiş resmi; o da şaşırmış. "Bu çocuk muhakkak ders alsın," demiş.

Kaç yaşındaydınız?

O zaman ben on üç yaşındaydım. Profesör De Mille'den ders aldım bir süre. Liseyi okumadım. Hemen Güzel Sanatlar Akademisine girdim. Benim matematik çok zayıftı. Onun için sekiz imtihanlarına girmedim, Akademi ye geçtim. Ben çok korkardım matematikten. O yüzden çocuklarıma zorla hoca tutardım. Onlar derlerdi ki, "Anne bizim ihtiyacımız yok, bunları biliyoruz, boşuna para veriyorsun." Akademi'de Feyhaman Duran Atölyesi'nde çalıştım. Sonra mezun olmadan çıktım. O sene mezun olacaktım, annem bırakmadı. Annem biraz eski kafalıydı. Öyle erkeklerle karışık filan; bırakmadı. Fakat sonra yüksek tahsil yaptım Akademi'de. Ahmet Hamdi Tanpınar hocamdı. Sonra çok sık seyahatler yaptım. Paris, Roma, her sene giderdim. Selim Turan benim Akademi'den arkadaşımdı çok iyi. Onunla orada galerileri gezerdik. Paris'te Andre Lhote Atölyesi'nde çalışırdık, Lhote büyük artist biliyorsunuz, ondan çok istifade ettim. Oradan dönüşte, 1955'te kendi atölyemi açtım. Paris'e her sene gider, yenilikler alır gelirdim. Çok talebe hazırladım. Dünyanın her tarafında talebelerim vardır. O zaman öyle galeri filan yoktu. Bir Akademi vardı, sonra benim atölyem vardı. Modelle çalışırdık. Bayağı akademik bir tahsil veriyordum. Sefirler gelince Ankara'ya, sefaretleri için hep Kristin Saleri isterler. Çünkü manzara filan çalışmam, o her tarafta var. Ben bize ait, folklorumuzu, saz çalanı, davul çalanı çizdim. Bir konuyu alıyorum on, on iki sene onu yapıyorum. Ama hepsi değişik. Hiçbiri birbirine benzemez. Seramik de yapıyordum ama yapamıyorum artık. Halbuki ne kadar iyi yaşlandıktan sonra, daha kolay seramik resimden.

Neden yapmıyorsunuz?

Buraya taşınırken mal sahibine sordum fırın için, izin vermedi. Halbuki niye soruyorsun, bir piyano alamam mı eve, mobilya alamam mı? Fırın da öyle. O kadar anlamıyordu, zannetti ki elektriği kullanacağım. Halbuki ben ona özel şehir cereyanı bağlatacağım. Benim saflığım.

Cumhuriyet kuşağından bir kadın olarak kendinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Cumhuriyet'le o yeni yazılar filan geldi, çocuklar yazıyı öğreniyor. İki tane öyle tablom var Cumhuriyet için. Fonda kapalı kadınlar, önde saçları açık, sarışın bir küçük kız alfabeyi tutuyor. Cumhuriyet'in 50. yılı için yaptım. Ben kadınlara verilen her haktan istifade ettim. Konuşmam zayıftır fakat Cumhuriyet çocuğuyum. Her haktan da istifade ettim. O zamanlar böyle resim filan yoktu. Cumhuriyet'le başlamış.

Aileniz varlık vergisinden etkilendi mi?

Benim bütün tanıdıklarım, babam mahvoldular varlık vergisinde. Florya Çiftliği vardı kocaman. İki günde boşalttılar. Mahvoldu adam, kanser oldu, iki ayda gitti. Kocamla evlendiğim zaman otuz lirası vardı. Onu başucuma koydu, işe gitti. Önceden apartmanları vardı, iki tane, yedi katlı. Kocamın annesi 32, babası 40 yaşında ölmüş. O ilişkiler yoktu, gripten gitmişler. Görünüşe de bizimle aynı zamanda nişanlandı. Onun nişanlısı da yeni eczacı çıkmıştı. Varlık vergisi geldi. Yedi bin lira çıkmış vergi, nereden bulacaklar. O apartmanı sattılar yedi bine, vergiyi verdiler. Yoksul kaldılar tabii. Mina Urgan ın kitabını okudunuz mu? Yazmış hepsini orada, aynı anlattığı gibi oldu. Mina Urgan ın yaşadığı seneler ben de Akademi'deydim. Ahmet Hamdi'yi filan hep aynı insanları anlatıyor, benim hocalarımı. Aynı zamanlarda aynı kişileri tanımışız, aynı yakınlar, birbirimizle nasıl tanışmamışız, şaşırdım. Yazın okudum, çok güzel kitap.

ÖDP'den milletvekili adayı olduğunu biliyor musunuz?

İnşallah seçilir. Ben onun karakte-

Semra Emre

rini de benimkine benzettim. Öyle atılgan, her şeyin içinde. Karakter değişmiyor. Ben de o kadar hastalık geçirdim, her gün programım vardır yine de. Oradan çağırırlar, buradan çağırırlar, konsere giderim. Bunlar ayakta tutuyor insanı. Geçen sene retrospektif sergi açtım. Baştan beri yaptığım tablolar sergilendi. Çocuklarım, torunlarım, eş dost hepsi geldi.

Varlık vergisi dışında, Ermeni bir vatandaş olduğunuz için ayrımcılık yaşadınız mı?

Ben pek böyle şeyler yaşamadım diyebilirim. Ailem yaşadı. Hatta ben çok mesut yaşadım. Benim karakterim öyle zaten. Ne kadar varsa o kadar var. Bu varsa, bu. Kanaatkârım. Pek öne çıkmak istemem. Zerrin, Leyla, ben, başka birkaç arkadaşla beraber Milletlerarası Türk Kadın Sanatçılar Kulübünü kurduk, 1965'te. Leyla Gamsız, Zerrin Bölükbaşı, biz çok iyi üç arkadaşız. Ben pek adım öne çıksın istemem. Zerrin birinci başkan oldu. Ben ikinci başkan. Elli, altmış milletle bağlandık. Türkiye'den de biz olduk, buradan bir grup yaptık. Gittik Viyana'da sergi açtık, Boma'da açtık, Milano'da açtık. Sonra Türkiye Ressamlar Cemiyeti'nde ben hep ikinci başkan olurdum, yahut muhasebeden sorumlu olurdum. Bir defa "Kalkınma" başlığı altında büyük tablolar yaptık ve Ankara'ya götürdük; sekiz kişi yalnız. Benimki satıldı, yüz lira çok paraydı o zaman. Kalkınma sergisini Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel açacaktı. Ama ağır hastaydı, bitki hayatı yaşıyordu. Bütün gece bekledik ne olacak dive. Gürsel öldü. Sergiyi yaptık ama öyle şaşaalı geçmedi ve bir tek benimki satıldı. Ben elektrik çalışmıştım, renkli olduğu için. Ben dedim ki, "Ötekileri de alacaksınız, yalnız benimki olmaz." Ve vermedim. Bir de komik bir şey oldu. Büyük çalıştık ya, erkek ressam sanmışlar. Böyle küçücük bir kadın görünce şaşırdılar. Hem de cesaretli şeyler, kimsenin yapmadığı kadar kocaman kocaman. Bir de fikir her zaman var resimlerimde. Size kitabımı vereyim, orada var resimlerim. Eski patrik yaptırdı kitabımı, onun sayesinde oldu, ben yapamazdım. Sergime gelmişti. Bir tablomu istemiş, haber göndermişti. Ben tabloyu verdim. Yeni patrik bir gümüş madalya verdi bana.

Evliliğiniz sırasında, üç çocukla zorlandınız mı resim yaparken?

Kocam beni hiç mutfakta istemedi. Ben mutfağa girmemişim, yemek de yapmadım. Ki her gün misafir kabul ederdik, arkadaşlarımız gelirdi. Her gece benim dört beş kişi misafirim vardı. Ahçım vardı. Görümcem çocuklara bakardı. O olmazsa mutlaka bir yardımcım olurdu. Ben onlar altı yaşına gelene kadar hiç çalışmadım. Resmi bıraktım. Sonra başladım yine çalışmaya.

Nasıl bir anne olarak görüyorsunuz kendinizi?

Çok mesut bir anneyim. Her taraftan yani, çocuklarım tarafından, kocam tarafından. Bazısı der, "Kocam beni anlamadı." Fazlasıyla anlamıştır beni. Kızım kızardı babasına beni şımartıyor diye. Kızım da, oğlanların ikisi de, güzel, akıllı çocuklar.

Hiç ihmal ettiğinizi düşündünüz mü onları?

Hiçbir zaman. Çok sistemli bir anneydim. Çok ciddiydim, şımartmazdım. Para isterlerdi, dört lira, beş lira haftalık verirdim. Şımarık olmasınlar diye her yemekten yemeleri lazımdı. İmtihan zamanında beyni çalıştıracak şeyler yedirirdim. Bir gün beyin yiyorlar. Bir tanesi diyor ki, "Hayır, biliyorum ben, bu bir şey yapmıyor. Aşağı gidiyor bu, yutuyorum, yukarı gitmiyor ki," diyor. Her yemekleri yesinler diye, anlatırdım bir masal. İmam bayıldı da bir çocuk yer mi? Önlerine koyduk. Dedim ki, "Şimdi durun, hiç dokunmayın, önce ben size imam bayıldıyı anlatacağım. İşte anlattım, dedim, "İmam ah demiş, oh demiş, en nihayet bayılmış". Şimdi bu başlamıyor yemeye, mühendis olan. Tam alacak bir lokma, dönüp dönüp arkasına bakıyor. Çocuk imam bayıldı, yer mi? Benim aklım işte. Nihayet, "Ah mama, yemeyeyim, düşersem kırılırım, arkam taştır," dedi. Yerse bayılacak sanıyor. Çok böyle komik hikâyeler vardı. Çok mesut bir yaşamım olmuştur. Çocuklar da öyle. Çok sevişirler. Bana düşkündürler. Grip olsam gelir Amerika'dan. Ben istemem ama sık sık gelirler. İki günlüğüne bile gelirler. İkisi de öyledir. Mesut bir anneyim. Mesut kadın oldum. Şimdi de çok mesut yalnız bir kadınım. Pek de yalnız sayılmam. İki ay önce Arabya'daydım, bir buçuk ay kaldım. Bir sergi açtılar orada.

Nesrin Tura

"Resminde iki kadın görüyorsunuz. Dikkatli bakınca kadınların içinden, dışından Anadolu fışkırıyor. Göreme'deki peri bacalarına bakıyorsunuz, dans eden kız olup çıkıyorlar. Başaklar adlı tablodaki başaklar aynı zamanda genç bir Anadolu kızının saç örgüsü. Bu ikili görünüş sanat tarihçisi Maurer'in dünya sanatındaki gelişmenin ileride varacağını öne sürdüğü zenginlik ve çok yönlülük aşamasına bir örnek gibi görünüyor."

Milliyet, Nüvit Özdoğru, 16 Kasım 1973 *Sanat Dergisi*

"Kristin Saleri'nin pentürlerini zevkle seyrediyoruz. Sanatçı abstre ve figüratif tarzlardan birini ötekine üstün tutmuş değildir, ikisinin karışmasından kendine mahsus bir çeşit empresyonizm meydana getirmiştir. Zengin paleti, ahenkli renkleriyle ilk bakışta abstre görünen tablolar daha dikkat edilince peyzajlar, natürmortlar, kompozisyonlar halinde kendilerini ifşa ediyor. Ve Kristin Saleri'nin havasına kapılıyorsunuz."

Meydan, Fikret Adil, 6 Şubat 1966

"Kristin Saleri 1950'lerde Türkiye'de söz konusu olan soyutlamacı eğilimler arasında, eski hat sanatından hareketle çizgisel bezemeci tavır geliştiren sanatçılar arasında yer almıştı. Bu tavrı benimseyenler bir anlamda soyut anlatımı, ulusal geleneklerin özümsenmesi temeline oturtmaya çalışıyorlardı. Kristin Saleri de geleneksel değerlere uzak düşmeyen bir sanatçıydı. Anadolu doğası, insan ve folkloru Saleri'nin düşünde biçim buluyordu."

Kristin Saleri, Zeynep Rona

Beyaz Panter'im öldü

Müzik dünyasında "kadın gücü" kavramını ilk ortaya ata şarkıcı Dusty Springfield 2 Mart günü elli dokuz yaşında yaşama veda etti. Cenazesinde göz yaşları içinde konuşan meslektaşı Lulu, "O bir cesaret örneğiydi," dedi. Güney Afrika'da ırkların ayrı tutulduğu salonlarda şarkı söylemeyi reddettiği için sınır dışı edilen, 1960'larda stüdyoda erkek meslektaşlarıyla tartışarak müzikal kararlara ve enstrüma seçimlerine karışa , özellikle siyahların, eşci sellerin taptığı bir sa atçı haline gelen Springfield pop müziğin nadide simalarından biriydi.

İnsan en sevdiği şarkıcı öldüğünde arkasından ne yazacağını bilemiyor. Duymaktan en çok hoşlandığınız ses artık size yeni şarkılar getirmeyecek. Eski şarkılarla yetinmeniz gerek. Onunla bir yerlerde karşılaşma umudunuz yok. En sevdiğiniz arkadaşlarınız telefonda hüznünüzü paylaşıyor. Ustelik onların da en sevdiği şarkıcı aynı kişi. Hepimiz Dusty Springfield'ı sevmişiz. Ayrı ayrı yerlerde dinleyip aynı nedenlerden ötürü.

Dusty Springfield'ı seksenlerde insanlara tanıtan şarkı o günlerin en sevilen İngiliz pop topluluklarından Pet Shop Boys ile söylediği *What Have I Done To Deserve This.* Altmışların ünlü kadınlarından biriydi Dusty ama seksenli yıllarda neredeyse unutulmuştu. Özellikle alkol ve madde bağımlılığı yüzünden başı dara girdiğinde intihar teşebbüsleri nedeniyle kliniğe yatmak zorunda kaldıktan sonra. Anlatıldığına göre Pet Shop Boys'dan Neil Tennant düet teklifini Dusty'nin menajerine ilettiğinde o daha grubun adını bile duymamışmış. Amerika'da neredeyse inzivaya çekilmiş bir biçimde yaşıyormuş. Düet teklifini kabul etmiş etmesine ama kendisinden ne beklendiğini bilmediğinden biraz tedirgin gitmiş İngiltere'ye. (Bir gün gelip cenazesinde şarkıcı Elvis Castello ve Lulu ile konuşma yapacak ve onun müziksel hayallerin özü olduğunu anlatacak.) Neil Tennant'la ilk karşılaşmalarında içinde bu huzursuzluğu taşımış. Tennant ise, "Tek istediğimiz sizin sesiniz," demiş. "Sadece şarkıda bize eşlik edin."

"Beyaz Zenci"

Dusty Springfield sesini hiç beğenmediğini, yeterli bulmadığını anlatmıştı 1972'de *Rolling Stone* dergisinin kendisiyle yaptığı bir söyleşide. Oysa yıllar boyunca pek çok müzisyen onun sesine, tek bir notayı yanlış söylememesine hayranlık duymuştu. Dusty kendine haksızlık ediyormuş. Arkasından yazan Sean Hagan, "Ne kadar büyük olduğunu biliyor muydu?" diye sormuş. Herkes bilmediğini söyluyor...

Dusty Springfield'ın kariyeri 1960'larda başlıyor. Marv O'Brian adlı İrlanda göçmeni genç kız önce bir kadın grubu olan Lana Sisters'a, sonra da ağabeyinin de çaldığı The Springfields adlı gruba katılır. Takma adı Dusty'dir, çalıştığı grubun adını da soyadı niyetine kullanır. Soul tarzıyla yakınlaşmak için Amerika'ya gider. Burada Aretha Franklin ile çalışan Arif Mardin'le tanışır. İlk albümleri büyük ses getirir. 1964'te Güney Afrika'ya konsere gittiğinde beyazlarla birlikte siyahlara da şarkı söylemek istemesi yüzünden sınır dışı edilir. Siyahlara şarkı söylemek ister çünkü Amerika'daki en mutlu günlerini onlarla Harlem'de ve öteki siyah mahallelerinde ucuz ve camları kırık otellerde kalarak, jazz, blues barlarına takılarak geçirmiştir. Bir keresinde Malcolm X'le aynı virane otelde kaldığını anlatır. Siyahlarla yakınlığı yüzünden o dönemdeki Siyah Panterler hareketine göndermede bulunarak, "Beyaz Panter" der ona müzik yazarları. Hatta ünlü bir meslektaşı ona, "Beyaz zencisin sen," diye takılır. Dusty; altmışlarda mini etekler arasında. Marianne Faithfull, Sandie Shaw ve Lulu gibi hemcinsi meslektaşlarının yanında kendi yolunu çizer. Özenle seçerek albümlerine aldığı şarkılarında kadınların günluk sorunlarından, yaşamlarında her an güçlerinin sınandığından söz eder. Sonraları punk kadınlarının çığlık çığlığa söyleyeceği gerçekleri o, fısıltıyla ama çok etkili bir biçimde dile getirir. 1969'da en iyi albümü (aynı zamanda yüzyılın en iyi albümlerinden biri) kabul edilen *Dusty In Memphis* piyasaya çıkar *Dusty In Memphis* müzik eleştirmenlerine göre İrlanda müziği ile Amerika popunun kesişme noktası olmuştur. Dusty aynı günlerde seslendirdiği hit şarkılarla; *You Don't Have to Say You Love Me* ve *Son of A Preacher Man* ile ününe ün katar. *Son of A Preacher Man*'i Dusty'nin sesinden seven Aretha Franklin bir konser sonrası kuliste kucaklar onu. "Aferin sana kız!" Dusty doksanlarda bir söyleşide. "O an mutluluktan ölecektim, beni beğendiğine inanamıyordum," diye anlatacaktır bu anısını. Yetmişlerin ortalarına gelindiğinde Dusty Springfield artık büyük orkestrasyonlardan hoşlanan, unutulmaz melodiler ve yitik aşkların şarkılarıyla tanınan bir yıldızdır. Marianne Faithfull *Sister Morphine* adlı şarkısını Mick Jagger'a verip kendini heba etmişken, Sandie Shaw Eurovizyon'a katılıp alemin eğlencesi olmuşken, Lulu bir müzisyenle evlenip sahnelere veda etmişken, o kendi fikirlerini stüdyolarda erkek mi erkek müzisyenlere kabul ettirmeye çalışmakla meşguldur. 1970'lerin sonunda albümleri hiçbir ticari başarı getirmediğinde bile kendi bildiğinde ısrar edecektir. Bir müzik yazarı onun bu tavrını över; "Kırklı yaşlarında bir pop yıldızı nereye gidebilir? Dusty hâlâ bildiği yolda yürüyor, hâlâ kendi 'karanlığında' çalışıyor. O dönemin hiçbir şarkıcısı onun gibi ayakta durmaya uğraşmadı. Dusty meslektaşları için bir örnek." Oysa kırkında bir pop yıldızı için ayakta durmaya çalışmak zordur. Dusty o günleri intihar mektupları, alkol ve haplarla geçirir. Beverly Hills'ten nefret eder, ikiyüzlü Hollywood dünyasından iğrenir. Mülk edinmekten nefret eder, gösterişli makyajı ve parlak giysileriyle ortalıkta yalnız ve kimsesiz bir travesti gibi dolaşır. Basının devlerine kapısını kapatırken gav dergilerine samimi demeçler verir. Hollywood'un homofobikliğini anlatır: "Bir toplantıda on dört kişi varsa on ikisi eşcinseldir ama bütün eşcinsellik karşıtı kampanyaları desteklerler." Bu tavrı ona lezbiyen yakıştırmalarının yapılmasına neden olur. O hiç takmaz. "Heteroyum, diye bağıracak değilim. Lezbivensem lezbivenim. heteroseksüielsem heteroseksüelim." Bu dönemde kadınların yaşamını incelediğinden söz edip durur. "Birileri kadınların yaşamının çöpe atılmasını istiyor ve buna seviniyor." der. Artık eğlence endüstrisinin hırpalayamayacağı kadar olgunlaşmıştır. "Müzik endüstrisini sevmiyorum çünkü orada hedef umutlarımızı ve gereksinimlerimizi yönlendirmekten başka bir şey değil." Müzik endüstrisi de ona kapılarını kapatır. On yıl tek bir albüm yapmaz Dusty. Şarkıları toplama albümlere alınır, hepsi o. Ta ki Pet Shop Boys'la düet yapıncaya kadar. 1990'da çıkan albümünün yapımcılığını Pet Shop Boys

Meraklısı için albümleri

1964 *A Girl Called Dusty*
1965 *Ev'rything's Comin' Up Dusty*
1967 *Where Am I Going*
1969 *Dusty in Memphis*
1970 *From Dusty With Love*
1972 *See All Her Faces*
1973 *Cameo*
1978 *It Begins Again*
1979 *Living Without Your Love*
1988 *The Silver Collection*
1990 *Reputation*
1994 *Very Best*
1995 *A Very Fine Love*
1996 *Something Special* (Toplama)

Adam Öykü'den güni

Edebiyat zevkinin tekdüzeliğine gösterilebilecek en önemli kanıtlardan biri öykünün arka plana itilişi. Onun yerine kentlerdeki büyük reklam panolarından okunacak romam seçmek daha cazip olsa gerek. Kadın yazarlar özellikle kısa oyküye daha çok yönelmişler. *Adam Öykü* dünya kadın yazarlarına ayırdığı Mart Nisan sayısında "Kısa öykünün kadın yazarlara çekici gelme nedeni bireyliğin kazanılması savaşımında vurucu bir etkisi oluşu mu, sözü daha etkili dışavuran düzyazı türü oluşu mu?" diye soruyor Kadın öykücülüğünü irdeleyen Patricia Craig'in ve S. Gökçen Ezber'in iki kuramsal ya-

üstlenir. *Reputation* adlı bu albüm eşcinsel aşk temaları ve "zaman"la mücadele üzerinedir. Albümün başarısı üzerine 1993'te yeniden İngiltere'ye yerleşir Dusty. "Yaşıma uygun davranmak istiyorum, bedenimle barışık olmak istiyorum." der. "Bu yaşa kadar çok şey öğrendim. Birçok kişi sırtımdan para kazandı. Şimdi görmek istemediğim insanlar onlar." Gerçekten görmek istemediği kimseyle karşılaşmaz. Bir zamanlar İngiliz kabinesini sarsan Profumo skandalını konu alan filmin şarkısını da o seslendirir. Skandala neden olan fahişenin duygularıdır bu kez anlattığı. Sesi çok derinden, neredeyse ürperticidir. Yeni albümünde, "Çok hayal kırıklığı yaşadım, saçlarımı kestirmek istiyorum." gibi sözleri olan şarkılara yer verir. Eskisi gibidir. Yalın. Pozsuz. Duygularımızın tercümanı. Sesi ve söyledikleri sarsıcı, karşımıza çıkardığı figür de bize yakın ve dertlerimiz kadar gerçektir. 1994'te Güney Afrika'ya tekrar gider, yine sınır dışı edilir. (Dusty'nin ömrü o diyarlarda gerçek anlamda eşitliği görmeye yetmeyecektir.) Ne kötü, aynı yıl göğüs kanseri olduğu haberi duyulur. Dusty son albümünü sağlık sorunlarıyla mücadele ederek tamamlar. Kanser teşhisini aldığı günü, "İlk önce ağladım, sonra da tanıdığım herkesi öğle yemeğine davet ettim, bütün dostlarımı görmek istedim," diye anlatır. Artık tek düşündüğü kedisini nereye bırakacağıdır. Top of The Pops'a katılan ilk kadın, *avant-garde* ve pop arasında kendine özgü bir yol çizen, Janis Joplin'in ve Alanis Morrisette'in ilham aldığı şarkıcı, birçoklarına göre gerçek asi kız, orjinal "riot girl", eşcinsellerin baş tacı ettikleri ikon, müzik yazarlarının "beyaz panter"i 2 Mart 1999'da yaşama gözlerini yumar. Cenazesine tek bir gül gönderir doksanların "asi kızlarından" PJ Harvey. Gülün üzerindeki notta. "Sen bir taneydin." yazmaktadır.

Neil Tennant *What Have I...*'ın video klibinde onun kamera karşısında ne kadar ürkek ve utangaç olduğunu anlatmış. Kendisiyle özdeşleşen boya sarısı kabarık saçları ve panda stili denen makyajıyla kameranın önünde tir tir titriyormuş. Sürekli üzerine düşeni iyi yapıp yapmadığını soruyormuş.

Üzerine düşeni iyi yapmış. Kedisini kime bıraktı bilmiyorum. Şarkıları ve yokluğu onu dinleyen ve sevenlere kaldı.

Gamze Deniz

nüz kadın yazarları

ının yanı sıra Türkiyeli okurlarca da beğeniyle izlenen Slyvia Plath, Virginia Woolf, ean Rhyes, Angela Carter ve Joyce Carol Oates'un öyküleri de var *Adam Öykü*'nün bu sayısında. Öykücülerin çoğunun İrlandalı, İngiliz ve Amerikan olması tesadüf değil. Dergide de belirtildiği gibi dünya edebiyatının büyük kadın yazarları genellikle Anglo-Amerikan ülkelerinden. Tabii ülkemizde de kadın yazarların öykücülümüze yaptığı katkıları da gözardı etmemek gerek.

Laleli'de üç pezevenk

Laleli semtinin doksanlı yıllarda geçirdiği değişiklikler İstanbul'da yaşayanların gözünün önünde oldu. Bütün insanları ilgilendiren havli fena hadiselerdi yaşananlar. Sovyetler Birliği'nde ve başka sosyalist ülkelerde büyük yapısal değişiklikler olmuştu. Bu ülkelerde yaşananlar bizim tarihi Laleli semtimizi, ülkemizin başka birçok semtinden daha fazla etkiledi. "Demirperde" yıkılmıştı, Laleli ve civarında "bavul ticareti"ni takip eden, onunla iç içe gelişense "yabancı karı" ticaretiydi. Ülkemiz yerli telekız aşamasını toplumca idrak etmişti. Klasik genelev düzenimiz ve milli aile hayatımızsa her zamanki kadar sağlamdı. Doksanlı yıllar içinde yaşadıkları toplumsal doku tamamen değişen, çok sayıda, özellikle Ukranyalı ve Romen genç kadın seks ticareti konusunda "serbest pazar"la tanıştı. Yeterli parası olan Türk erkekleri bu sarışın yabancı kadınlarla kendi ülkelerinde beraber olma olanağına kavuştular. Dünya çapında kadınların seks işçisi olarak alınıp satılması yeni bir şey değildi elbet ama yeni pazarlar açılmıştı. Ülkemiz dünyayla yapısal uyum içindeydi.

Laleli'de Bir Azize filminin esas kahramanları üç erkek. Film, bu palazlanmamış ve beceriksiz pezevenklerin genç ve yabancı bir seks işçisi kadını siparişe bağlı olarak pazarlamaya çalışırken yaşadıkları maceralar şeklinde özetlenebilir. Kadın muhtemelen Bükreş'ten gelmiştir, bir zamandır Türkiye'de çalışmaktadır. Bir gazete filmin tanıtım yazısına "Laleli'de Bir Yar Sevdim" diye başlık atmış. Ne alaka! Filmde kimse kimseyi sevmiyor. Genç kadın için para saçmaya hazır olan adamın (filmde geçen adı Yamuk) bir tutkusu var gerçi. O da yabancı ve bakire bir "sarışını" becermek. Kendi tabiriyle "başkasının girip pislettiği bir deliğe sokmak" istemiyor. Filmde kadına ilgi gösteren ve kadını ona gülümser ve elini tutar gördüğümüz bir diğer erkek pezevenk takımından. Onun da derdi Güven Kıraç'ın canlandırdığı şefini kazıklayıp "yavru"nun satışından para götürmek.

Filmin yönetmeni Kudret Sabancı, televizyonda kendisine "Peki, filminizin mesajı ne?" diye yöneltilen soruyu "Mesaj yok." diye cevapladı. Bir sanatçının eseriyle ilgili tabiri caizse "mesaj kaygısı" taşıması gerekmez diye düşünüyorum. Ama bir sanatçı bir şeyleri, bir biçimde anlatırken birçok tercih yapar ve ayrıca kendi düşünce ve duygu dünyasında işin içine katar. Bir diğer ve bence daha uygun düşen ismiyle "Bir Laleli Hikâyesi" filminde yönetmenin hani o gözümüze sokmasa da aman bir "mesaj" almayalım kaygısını taşıdığını düşünüyorum. Bu film Laleli'de bu minval de olan bitenleri mümkün olduğu kadar az gerçekçilik yaparak anlatmaya çalışıyor. Yönetmen bu pis, sert, tuhaf suç dünyasını bir yerlerden gelip bir yerlere giden kadınları ve erkekleriyle anlatmayı değil, ellerini tutuş, giyiniş, duruş, konuşma halleriyle son derece yerli erkekleri "çok acayip tipler, çok acayip hayatlar" tribiyle stilize ederek anlatmayı tercih etmiş. Hacı pezevenk, tek gözü bozuk keçi sakallı pezevenk, ikiz kabadayılar bir çizgi roman estetiği içinde düşünülmüş sanki.

Ben bu filmde anlatılan dünyanın, kullanılan dilin erkeklerin çoğu için bir şaşırtıcılık taşımadığını düşünüyorum. Filmi beraber seyrettiğim kadın arkadaşım, "Bu ortamda geçen filmde bu tür küfürlü konuşmalar olması çok beklenir bir şey," dedi. Bazı konuşmaları anlayamadık çünkü duyulmuyordu. Mesela gemicilerin kızı niye kaçırdıklarını bu yüzden anlayamadık. Onu irkilten porno video kasetlerin seyredilme biçimleri ve sıklığı oldu. Ben filmin kadınlar tarafından seyredilmesinin çok yararlı olduğunu düşünüyorum. Bu en çok kadınları parçalayan "Laleli âlemi" kadınları umursamadan nasıl anlatılır diye. Bir de her erkeğin biraz parçası olduğu o kadınlara uzak, onları kendisi gibi bir şey, bir canlı olarak göremeyen, o yüzden kırdığı döktüğü bir eşya olarak ilişkilenebildiği, "erkek" dünyasını anlattığı için.

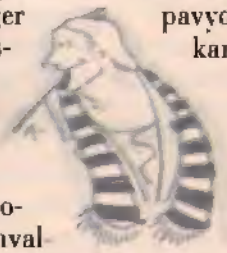

Beyoğlu'nda Jackie'nin Yeri diye bir birahane var. Buranın alt katı bir pavyon. Üst katının müşterileri karışık. Hem kadın erkek, hem de sosyal katmanlar anlamında. Tuvalet alt katta ve birçok genç entelektüel kadın, orada bir pavyonu geçekten görür ve heyecanlanır. Burada turistik bir ilgiyle, o filmlerde, romanlarda özenilen gerçek serserilik dünyasına yaklaşmanın heyecanı birbirine karışır. Sonra oraya sık sık gidenlerce bu durum kanıksanır. Pavyon da her yer gibi bir yerdir işte. Kudret Sabancı Reality Show'lar çekmiş, şimdi de televizyonda A Takımı'nın yönetmenliğini yapıyormuş. Bu filmle de sanki sadece puştun pezevengin dünyası da böyle bir dünya işte, diye anlatıyor. Keşke 1999 yılında Türkiye'yi, bu hale gelmiş Laleli'yi ve bu işlerde hep satışlarda olan kadınları çok ilgilendiren bir sektörü anlatırken, biraz taraf tuttuğunu hissetseydik, o zaman bu cesur filmi sadece ilgi çekici bulmazdık sevme şansımız da olurdu.

Handan Koç

Meleklerin düşüş yaşamı

İki genç kadının dostluğunu, ortak başlayıp tek tek biten yaşamlarını anlatıyor *Meleklerin Düş Yaşamı*. Başta uyumlu bir genç kadın dostluğu gösteriyorlar, hayatlarına başkalarının girmesiyle yolları ayrılıyor.

Yapacak çok fazla şeyi olmakla yapacak hiçbir şeyi olmamak arasında gidip gelen yirmili yaşlarda bazı kadınlar kendilerine bir soru sorar: **Ne yapıyorum ben?** Bundan sonrası cevaba göre bir yol ayrımıdır. Halihazırda bitmek üzere olan bir okul, erken yaşta tutunulmuş bir iş, kurulmak üzere olan mutlu, küçük bir aile, çok başarılı bir yükselme durumu ya da **hiç.** Birden dünyanın nasıl kendisi olmadan da dönebileceğini kavrıyor insan. İki genç kadının dostluğunu, ortak başlayıp tek tek biten yaşamlarını anlatıyor *Meleklerin Düş Yaşamı.*

Fransız banliyösünde doğmuş Marie'yle İsa bir konfeksiyon atölyesinde çalışırken tanışıyorlar. Yalnız, parasız ve kadın olmalarından dolayı aralarında bir yakınlaşma oluşuyor. Hayata karşı donanımları eksik olduğundan tek yapabilecekleri geçici işlerle kendi kendilerine küçük bir yaşam kurmak ve yaşamlarının seyrini yine küçük tesadüflere bırakmak olsa da bu kadarına kim katlanabilir? Marie daha önce garsonluğu denemiş fakat "patron"a kızınca işten ayrılmış. Isa'ysa parasız kaldığında kart yapıp satıyor. Yatacak yeri olmayan Isa, Marie'nin bir trafik kazası yüzünden hastanede komada olan anne ve kızın evinde sürdürdüğü geçici yaşama ortak oluyor. İki genç kadının sisteme, "bozuk düzen"e karşı tutunmak için sahip oldukları birbirleri. Isa yanlış dikiş yaptığı için, onun yerine alınabilecek birçok kadın olduğundan kovuluyor. (Sizin işe ihtiyacınız olabilir ama "iş"in size asla, zaten sizin gibisi sürüyle.) Marie de onu yalnız bırakmıyor ve işten ayrılıyor. Başta uyumlu bir genç kadın dostluğu gösteriyorlar, birbirlerine geçmişlerini anlatıyorlar, yemek yapıyorlar, gülüp eğleniyorlar. Bir akşam bir konsere girmeye çalışırken tanıştıkları iki korumayla bir kaybedenler dörtlüsü olabilecekken Marie'nin grubun dışına gösterdiği eğilim işi bozuyor. Yani hayatlarına başkalarının girmesiyle yolları ayrılıyor. Küçük hayat meselesini kabullenemiyor bir türlü Marie. (Pepsi reklamındaki gibi daha fazlasını istiyor.) Bir eğlence kulübünün genç patronu zengin Chris'le tanışıyor. Chris onu yaşadığı hayattan çekip kurtaracak beyaz ath prensi. Chris'se biri gelir biri gider, maksat muhabbet olsun mantığı içinde sistemin paralı bir erkeğe sağladığı tüm nimetlerden faydalanıyor. Aralarındaki tensel çekime de paymı vermek gerek. Kim bilir, Marie belki de bu nedenle bu kadar tutuluyor bu donuk bakışlı genç patrona. Isa iki kişilik dünyalarından dışarı açılmaya başlamalarından itibaren çok daha farklı bir tutum sergiliyor. Her şeyden önce Isa'nın durumunu kabullenişi onu daha dirençli kılıyor. Marie'nm yaptığı gibi bir aralarında sınıf farkı olan bir adama tutulup karşısında zekâsını kaybetmek yerine evinde kaldıkları komadaki kıza refakatçilik yapıyor. Geçici olarak bulduğu tutunma biçimi hiç tanımadığı bir kıza yardım etmek. Yolları böylece iyiden iyiye ayrılıyor. Fakat ikisi de tutundukları şeylerin gerçekte geçici olduğunu fark ettiklerinde birbirlerinden uzak noktalardalar artık. Chris gibi bir adamın ne kadar tutunulmaz olduğunu Isa'nın uyarılarına ve gözleriyle görmesine rağmen inatla reddediyor. Evden çıkarılmak zorunda kaldıklarında ortak yaşamları da sona eriyor. Marie Chris'in kendisini yüz yüze konuşmaya bile gerek duymadan terk etmesiyle bütün bağlarını koparıyor, bu sefer dizginlerini boşluğa bırakıyor. Isa'ysa kendi yalnızlığının ayrımına vardığında bilmediği bir yola girmektense kaldığı yerden yeniden başlıyor. Yani yerini doldurabilecek onlarca kadınla beraber döngüye yeniden giriyor. Baştan kimin daha dirençli davranacağına karar veremiyorsunuz ama ne yazık ki kaybetmekten pek de nasiplenmemiş bir adama dizginleri teslim etmek derin bir dayanıksızlık hali.

Meleklerin Düş Yaşamı genç yönetmen Erick Zonca'nın ilk filmi. Film bir sürü ödül aldı. Elodie Bouchez (Isa) ve Natacha Regnier (Marie) de en iyi kadın oyuncu ödüllerini aldılar. Gazetede ödülü alırkenki fotoğraflarına bakarken "Isa"nm parlak giysisini ve güzel saçlarını gördük. Korunmuş küçük yaşamımızın sesiyle "A, hiç de öyle değilmiş!" dedik. Sinemada ödüllere pek güven olmuyor, ama Elodie'yle Natacha bu sefer hak yerini bulmuş, dedirtiyor.

Çiğdem Öztürk

"İnsan seç... vazgeçtikle...

Türkiye'nin ilk feministlerinden, Kadın Çevresi kurucusu Nurser Öztunalı'yı kaybettik. Mimarlık gibi zor bir mesleği sürdürürken aynı zamanda iki çocuk yetiştiren, düşüncesini ve enerjisini kadın hareketine aktaran biriydi. O kızına söylediği gibi, seçtikleriyle yaşadı, vazgeçtikleriyle ayakta durdu.

Kayağa Karşı Kampanya'da yer alan ve kuruluşundan bu yana Mor Çatı'da çalışan Nurser, yine Mor Çatı'nın yayımladığı *Evdeki Terör* isimli kitabın, "Gönüllünün Not Defteri" bölümünde gönüllüğünü şöyle anlatıyor; "Kadın hareketi içinde aktif olarak çalışmaya başlamam 1980 senelerine rastlıyor. O zamanlar, Türkiye'de 'feminizm', 'feminist' gibi sözcüklerin öcü gibi algılandığı, alay konusu edildiği zamanlar. Kendimi bir grup kadın arasında bulduğum, bilinç yükseltme toplantılarının evlerde yapıldığı yasaklı zamanlar.

Bir gün benim evimde toplandığımızda Juliett Mitchel'in kitabını okuyoruz. Toplantı sonunda, herhalde evden cesaret alarak, 'Kadınlar, niçin aile içindeki şiddeti kendi aramızda konuşmuyoruz? Hayatımda şiddet vardı. Şimdi yok. Kişisel olanın politik olduğuna inanıyorsak, kadınlara uygulanan sistematik şiddeti irdeleyelim. Var mısınız?' dedim.

Çok net hatırlıyorum gruptaki kadınlardan üç kişi, 'Evet, biz varız,' dediler. Hâlâ da varlar. Canan, Yaprak, Şahika mesleki pratiklerinde şiddete uğrayan kadınlarla karşılaşıyorlar fakat tam da faydalı olamadıklarının endişesini taşıyorlardı.

'Dayak Grubu' (evet, grubun adı tam da böyleydi) kuruldu. Ortalama altı yedi kadın toplanmaya başladık. Aile içinde şiddet, sığınaklar, yerleşik mitler... Bu konularda herkes, nerede yazılı ne varsa getiriyor, okuyor, çeviriyor, tartışıyor, öğreniyoruz. Dayak dosyası kabarmaya başladı. Hatta *Hürriyet* gazetesine gidip kampanya önerdiğimiz bile oldu.

İşte Mor Çatı'nın kökleri bu toplantılara, bu çalışmalara dayanıyor. Sonra benim Beşiktaş'taki mimarlık bürosunda Kadın Çevresi'ni kurduk. Yıl 1984. Ardından dayak kampanyası ve Mor Çatı'mn kurulması: Yıl 1990.

İşte Dayak Grubu'ndan Mor Çatı'ya uzanan bir öykü.

Mor Çatı'da, kurulduğundan beri (kısa devrelerle kendime izin vermem dışında) aktif gönüllü olarak çalışıyorum. Kurulma aşamasında uzun aralıklarla

ikleriyle yaşar, riyle ayakta durur"

sağlığım nedeniyle İngiltere'de yaşamak zorunda olduğumdan, kurucular listesinde adım yok. Aslında isimsiz kadınların çabalarıyla ayakta kalan kurumlardan biri Mor Çatı.

Kadın hareketi, kurumlaşarak, nasıl yasal bir kimliğe kavuşuyorsa, bu kimlikte isimleri geçmeyenlerin payı değerlerinden her zaman fazla.

Mor Çatı'da gönüllü çalışmak, diğer sivil toplum örgütlerinde çalışmaktan farklı. Eğlence yok. Şiddete uğramış kadınlar var. Kadınlarla teke tek konuşup, onların anlattıklarının (hepsi trajik gerçekler) ayırdına varıp, onlara alternatif yaşam biçimleri önerirken, şiddetin acımasızlığını kadınların yüzünde, gözünde görmek, vücudundaki morlukları izlemek, ağlamalarına, çaresizliklerine tanık olmak, hiç de kolay değil. Beş yıldır, hâlâ gönüllü olarak çalışmak çok büyük sabrı, hoşgörüyü, kadınları sevmeyi, onlara inanmayı, dayanışmayı, sorunları paylaşmayı, istemeyi, inat etmeyi, toplumla kavgayı göze almayı gerektiriyor.

Sizin desteğinizle, bir kadının hayatının şiddet içermeyen bir konuma gelmesi, onun ve çocuklarının yaşamını kendisinin düzenlemesine katkıda bulunmak, o zamana kadar şiddetle iç içe yaşadığının bilincine varıp ekonomik, ruhsal, bedensel özgürlüğüne kavuştuğunu adım adım izlemek. Kadın dayanışmasının bence en üst noktası. İşte Mor Çatı'da gönüllü çalışma, gönüllüler açısından bence böyle."

Nurser

"Ben büromu Kadın Çevresi'ne veriyorum"

Kadın Çevresi'ni kurmak için 1984'te bir araya gelen kadınlar mali olanaksızlık, kiralık yer ve diğer zorluklarla uğraşırken Nurser, duraksamadan Beşiktaş'taki bir han odasındaki mimar bürosunu Kadın Çevresi'ne tahsis etti. Nurser'i düşündüğümde gözümün önüne onun özverili, candan hali, feminizme katkıda bulunmak için hiç durmadan çalışması geliyor. Kadın Çevresi için Nurser sayesinde bir ver, hatta bir telefon bulmuştuk, peki ya eşyalar? Yaratıcılık tükenmez. Nurser portakal sandıklarından pekâlâ iskemle yapılabileceğini söyledi. Onun Beşiktaş çarşısındaki pazarcılardan sandıklar alışını ve büroya taşıyışını anımsıyorum. Siper ve ben de kırmızı çiçekli eski perde kumaşından, sandıkların üzerine içi astarlı yüzler diktik; öyle güzel oldu ki kimse portakal sandığı olduğuna inanamazdı!..

Nurser yaratıcılığı, zekice yorumları, gösterişsiz sadeliği, her şeye başka bir yönden bakmanızı sağlayan ince mizah ve estetik duygusuyla feminist hareketin kendine özgü bir üyesiydi. Bazen hırçınlaşırdı (çoğumuzun yaptığı gibi), sonra tüm sevecenliğiyle insanın gönlünü alır, daha da önemlisi davranışının nedenlerini açıklardı; sonunda ona hak verirdiniz.

Feminist harekete de bulaşmış olan kişisel güç ilişkileri ve çatışmalar alanından kendisini bilinçli olarak uzak tuttu. Onun Mor Çatı kitabı için yazdığı ve Mor Çatı'daki çalışmalarını anlattığı "Bir Gönüllünün Not Defterinden" yazısı aynı zamanda kişiliğinin de bir ifadesi.

Yaprak Zihnioğlu

Silah arkadaşımızı yitirdik

Sevgili Nurser, 5 Şubat'ta yazıhaneme geldiğinde 8 Mart'ı sensiz geçireceğim hiç aklıma gelmezdi. 8 Mart akşamı birlikte yemeğe çıkmayı planlıyordum ki, Cumartesi gecesi bundan böyle 8 Mart'larda seninle ilgili yazılar yazmak durumunda olacağımızın haberi geldi. Her zamanki gibi en veciz ifadeyi gene Stella buldu; "Silah arkadaşımı kaybettim," dedi. Evet! Silah arkadaşımızı yitirdik. Seni. titiz denetimlerin, düzenli yazın, her konuya getirdiğin pratik çözümlerin, Kadın Çevresi'ne sağladığın mekân, Mor Çatı'ya verdiğin sınırsız maddi ve manevi destek, her konuda gösterdiğin özen ve dikkatle her zaman anımsayacağım.

Mor Çatı'da seninle yaptığımız son toplantıda gene bize yeni oluşumlar için fikir verdin ve senin vesilen ile bir "kadın arşivi"ne duyulan ciddi gereksinim ortaya çıktı. Onu gerçekleştirmek gerekecek. Önerin? Hoşça kal Nurser.

Cânân Arın

Not: Buradan gitme konusunda sıramı aldığını da hatırlatırım.

"O benim annemdi..."

Pazartesi günü. bana kızı olmam sıfatıyla annem Mimar Nurser Öztunalı ile ilgili bir şeyler yazıp yazamayacağım soruldu. Annemi kaybetmeden çok kısa bir süre önce O'nunla ilgili bir biyografi yazma isteğim vardı, ki o biyografiyi yazmak şu satırları yazmaktan çok daha kolay olabilirdi. O'nun nasıl biri olduğu ile ilgili düşüncelerimi yokladığımda aklıma ilk gelenler: son günlerinde büyük bir istekle üzerinde çalıştığı internet vasıtasıyla bilgi alışverişi sırasında birkaç e-mail arkadaşına gonderdığı kendım tasvır eden cumleıerı. olumunden bırkaç gun sonra Ahmet Cemal'e gonderdıgını ogrendığım bır e-mail ve hıç aklımdan çıkmayan, "Beyza. ınsan seçtıkleryle yaşar. vazgeçtıkleryle ayakta durur," sozleri.

Annem kendım "68 kuşağından. değışık, külturlu..." diye tasvır etmış. Ahmet Cemal'e gonderdığı e-mail'mde de "...Rengımızı belırtmemizin bedelinin yalnızlıklar olduğunu... Artık niteliksiz kadın olmanın rahatlığını yaşamak istiyorum," diye yazmış. Bu sözlerini okuyanların yapacakları yoruma birkaç nokta eklemek isterim.

Son derece ileri görüşlü olması ve üç yıl kadar önce kardeşimin vefatından sonra bile yılmadığı zorlukların üstesinden gelmeye çalışması, gibi sözcükler birleşimine eklenecek daha pek çok sıfat var; bunu, O'nu tanıma şansına sahip olanlara bırakıyorum. Unutamayacağım bir kaç şey var; bana hep söylediği şu sözleri, "Beyza, benim kızım beni geçmeli, ki ben kendimi başarılı olmuş sayayım, sen beni geçmelisin..." Bunun gerçekleşmesi, bazı açılardan pek mümkün değil. Diğeri ise varolanlar; o benim annemdi ve kuvvetle muhtemeldir ki annem seçtikleriyle yaşadı, vazgeçtikleriyle ayakta durdu; ben ise onunla her zaman gurur duydum ve duymaya devam edeceğim.

A. Beyza Bürkev

PANO

• İngiltere'de hem çocuk bakıp hem İngilizce öğrenmek ister misiniz? Elif Beşli.
Tel: 0212 230 63 82

• Sevgili kadınlar. eğer kadınlara yönelik dergi çıkartıyorsanız ve elden dağıtıyorsanız, elinizde kadınlarla ilgili brosur. bildiri, el ilam. basın açıklaması, kongre, seminer, konferans, toplantı metinleri varsa bize ulaştırmanız en büyük dileğimiz. Belgeleriniz bize ulaşırsa, bütün ülke ve dünya sizin kadın hareketi için yaptıklarımızdan haberdar olacak, duyarlılık göstermeniz dileğiyle.
Kadın Eserleri Kütüphanesi, süreli ve gri yayınlar bölümü.
Tel: 0212 534 95 50.

• İngilizce ders verilir, çeviri yapılır. Fatoş.
Tel: 0216 315 74 38.

• Geçmiş olsun Ayla. *Pazartesi.*

• köln'deki kadınları kucaklayıp öpüyorum. ayrıca organizasyona yardım edip sonra da tartışmayı bölmemeyi beceren erkeklere selamlar. ayşe.

• Kitaplı Kahve part-time yardımcı eleman arıyor.
Tel: 293 66 38.

• bu sayıdaki yazımda ah deniz'in fotoğrafını da kullandık. ancak babası oğlanın resminin (*pazartesi* olduğu için değil) hiçbir yerde kullanılmasına rıza vermediğinin bilinmesini istiyor. vildan.

Dağıtımımızda problemler var. Siz de ***Pazartesi***'yi zor bulanlardansanız abone olun, bulamayanları abone edin. ***Pazartesi*** ayağınıza kadar gelsin.

5 Abone yapana bir kitap, 10 abone yapana bir yıllık abone hediye!

ABONE FORMU
Adı: .....
Soyadı: .....
Adres: .....
.....
.....
.....
Abone süresi: .....
Başlangıç tarihi: .....

Türkiye içi:
Posta Çek Numarası· 662 965.
Yıllık abone ücreti: 3.600.000 TL.
Altı aylık abone ücreti: 1.800.000 TL.
Türkiye dışı:
Bir yıllık 50 DM, altı aylık: 25 DM.
Döviz hesabı: Semra Emre,
Türkiye İş Bankası, Parmakkapı Şubesi.
İstanbul.
Hesap Numarası: 1042 / 103502

Dikkat: Abone ücretini yatırdığınıza dair belgeyi ve abone formunuzu bize gönderin. Biz de size her ay ***Pazartesi***'nizi postalayalım.

Dergimize Almanya'da bulunan Heinrich Böll Vakfı destek vermektedir.

Hangi ceza öfkemizi yatıştıracak?

On bir aylık bir kızı olan Zeynep Güneş ikinci çocuğunun da kız olduğunu öğrenen kocası tarafından bir sandalye ile feci şekilde dövüldü, özellikle karnına aldığı darbeler sonucu bebeğini kaybetti. Oğlan babası olmak isteyen kocası küçük kızı Kübra'yı da gözlerinin önünde kaynar suya sokarak öldürüp gömdü. Sonra teybe bir kaset koyup oynadı. Murat Karaca askerliğini Şırnak'ta yapmış, erkekliğini keskinleştirmişti.

PAZARTESİ

Kadınlara Mahsus Gazete
(Aylık kadın dergisi)

Sahibi: Kadın Kültür İletişim Vakfı
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Filiz Koçali

Her gün büroda olanlar: (Yazı Kurulu)
Ayşe Düzkan, Filiz Koçali, Nesrin Tura.
(Görsel Yönetmen) Semra Emre.
Sadece Pazartesi Günü Gelenler: (Yayın Kurulu)
Beril Eyüboğlu, Fadime Gök, Filiz Kerestecioğlu, Füsun Özlen, Gülnur Savran, Handan Koç, Meltem Ahıska, Minu İnkaya, Nermin Coşkun, Nevin Cerav, Nural Yasin, Sonat Zelyüt, Şahika Yüksel, Tüten Ateş, Yaprak Zihnioğlu.
Almanya Temsilcisi: Hülya Eralp.

Günü saati belli olmayanlar (Çizerler):
Ayşen Baloğlu, Feyhan Güver, Ramize Erer, Semra Can. **(İllüstratör):** Rana Mermertaş.
Adres: Abdullah Sokak, No:9, Beyoğlu, İstanbul.
Tel, faks: (0212) 292 07 39, 249 59 59, 292 07 47, 244 23 94
e-mail: pazartesidergi@superonline.com
Ankara faks: (0312) 215 34 82
Renk ayırım: Mondo
Baskı: Prizma Press, Merter, İstanbul.
Dağıtım: Bir-Yay